

**Algemene Volks- en Woningtelling
op 1 maart 1991**

IS

NUPTIALITEIT

Monografie nr. 5 A

2002

**Ministerie van Economische Zaken
Nationaal Instituut voor de Statistiek**

**Federale Diensten voor Wetenschappelijke,
Technische en Culturele Aangelegenheden**

**Algemene volks- en woningtelling
van 1 maart 1991**

NUPTIALITEIT EN VRUCHTBAARHEID

DEEL A: NUPTIALITEIT

Françoise Bartiaux en Christine Wattelar

met de medewerking van

Frédérique Leteneur, Jean-Luc Guyot en Simon D. Yana

Institut de Démographie, Université catholique de Louvain (UCL)

**Algemene coördinatie van de monografieën van de volkstelling:
R. Lesthaeghe, H. Van der Haegen, B. Van Doninck, E. Wiliquet**

**Verkrijgbaar bij het Nationaal Instituut voor de Statistiek
Leuvenseweg, 44, 1000 Brussel**

**Italiëlei 124 bus 85, 2000 Antwerpen
Coupure Rechts 620, 9000 Gent**

België: 14,87 €

**Postrekening nr. 000-2005886-23 van het NIS,
Leuvenseweg, 44, 1000 Brussel
Website: <http://statbel.fgov.be>**

N° 5A

Auteursrecht voorbehouden.

Het reproduceren van de inhoud van deze publicatie is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Het gebruiken van de inhoud van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de auteur en de bron duidelijk en nauwkeurig worden vermeld.

De auteur(s) is (zijn) verantwoordelijk voor de analyse van de basisgegevens alsook de commentaren.

Verantwoordelijke uitgever: Hans D'HOND, Leuvenseweg 44, 1000 Brussel.

WOORD VOORAF

Al meer dan een eeuw betekenen de volkstellingen om de tien jaar een omvangrijke administratieve operatie, maar ook de gelegenheid een echte socio-economische balans van de bevolking op te maken op het niveau van al de administratieve eenheden in het Rijk. De telling is een erg belangrijk werktuig om de kenschetsende elementen van onze bevolking te kennen. Het is een momentopname van de demografische, economische, sociale en culturele realiteit in het land. Doordat ze exhaustief is, biedt de telling aan de professionele en wetenschappelijke wereld vele mogelijkheden voor de exploitatie van de gegevens.

In die optiek vond het Nationaal Instituut voor de Statistiek het bijzonder nuttig om de gegevens uit de telling van 1991 te integreren in het door de Diensten van de Eerste Minister - Diensten voor Wetenschap, Techniek en Cultuur (D.W.T.C.) - ontwikkelde "Valoriseringsprogramma voor de federale socio-economische databanken". Er werd dus een budget vrijgemaakt voor de uitwerking van een coherent programma om te komen tot een geheel van Monografieën van de telling. Er werden een veertigtal ontwerpen ingediend, die door een college van Belgische en buitenlandse experts werden getoetst aan criteria van kwaliteit en conformiteit aan de doelstellingen van het "Programma".

Uiteindelijk werden elf monografieën uitgekozen, die in deze verzameling zijn opgenomen. Zij is de vrucht van een nauwe samenwerking tussen de D.W.T.C., het N.I.S., de auteurs en de professoren R. Lesthaeghe (VUB) en H. Van der Haegen (KUL), die instonden voor de wetenschappelijke coördinatie van het project.

Een atlas van de telling zal eveneens gerealiseerd worden in het kader van dit project.

Lijst van de monografieën (publicatie in 1997, in volgorde van beschikbaarheid van de studies)

- 1 De bevolkingsevolutie. De bevolking naar leeftijd en geslacht.
- 2 Bevolkingsmigraties
- 3 De allochtone bevolking van België
- 4 Huishoudens en gezinnen
- 5 Nuptialiteit en vruchtbaarheid
- 6 Werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren
- 8 Werkgelegenheid voor vrouwen en segregatie
- 9 Scholarisatie, onderwijsniveau en tewerkstelling
- 10 Huisvesting in sociaal-economisch en geografisch perspectief
- 11 Verstedelijking en pendel

Op het einde van elk boekdeel komt een abstract in het Engels.

NB Monografie nr.7 (Ruimtelijke dimensie van de werkgelegenheid) wordt niet uitgegeven. De inhoud ervan komt in andere monografieën aan bod, zoals nr. 6 over werkgelegenheid en regionale sociaal-economische structuren.

De promotoren danken alle personen die het op welke wijze ook mogelijk hebben gemaakt dit project te verwezenlijken. In het bijzonder gaat hun dank naar Roger Vanrenterghem (N.I.S.), en Patrick Deboosere (Steunpunt Demografie) voor hun beschikbaarheid en efficiëntie bij het leveren van de basisgegevens.

INHOUD

Inleiding	7
1. Nuptialiteit in België: eerste overzicht	9
1.1 In 1991	10
1.1.1. Mannen	10
1.1.2. Vrouwen	12
1.1.3. Vergelijking tussen Belgen en vreemdelingen	14
1.1.4. Vergelijking tussen gewesten	15
1.2. Welke wijzigingen traden op sedert 1981?	15
1.3. Samenvatting	17
2. Primonuptialiteit, echtscheidingen en nieuwe huwelijken: inbreng van de gegevens van de burgerlijke stand	19
2.1. Primonuptialiteit	19
2.1.1. Het aantal eerste huwelijken in 1981 en in 1991	19
2.1.2. De primonuptialiteit doorlopend sedert 1960	21
2.1.3. Primonuptialiteit door de generaties heen	25
2.1.4. Enkele vergelijkingen met andere Europese landen	30
2.2. Het aantal echtscheidingen	31
2.2.1. De huidige wetgeving inzake echtscheiding in België	31
2.2.2. Evolutie van het aantal echtscheidingen sedert 1968-69	31
2.2.3. Echtscheidingen volgens de duur van het huwelijk in 1981 en 1991	32
2.2.4. Echtscheidingen per huwelijkspromotie	33
2.2.5. Echtscheidingen volgens de leeftijd van de echtgescheidenen	35
2.2.6. Echtscheidingen volgens de vragende partij	37
2.2.7. Echtscheidingen naar gelang van de oorzaken	38
2.2.8. Situatie van de Belgische echtscheidingen in de Europese context	39
2.3. Nieuwe huwelijken	40
2.3.1. Weduwschap	40
2.3.2. Nieuwe huwelijken	40
2.4. Geografische aspecten van de nuptialiteit in België rond 1981 en 1991	41
2.4.1. Algemene nuptialiteit in de Belgische arrondissementen	41
2.4.2. Geografische aspecten van de echtscheiding per arrondissement	46
2.5. Samenvatting	47
3. Sociaal-economisch profiel en huwelijkse staat	49
3.1. Doelstelling en methode	49
3.2. De vrouwen	51
3.2.1. Vergelijking binnen de grote groepen van generaties	51
3.2.2. Vergelijking met 1981	59
3.2.3. Synthese: groepsportret met dames	60
3.3. De mannen	60
3.3.1. Vergelijking binnen de grote groepen van generaties	61

3.3.2.	Vergelijking met 1981	66
3.3.3.	Synthese: groepsportret met heren	67
3.4.	Synthese	68
4.	De keuze van de echtgeno(o)t(e)	69
4.1.	Theoretisch kader	69
4.2.	Methodologie	69
4.3.	Leeftijdsverschil tussen echtgenoten	70
4.3.1.	Algemeen overzicht voor 1991	71
4.3.2.	Vergelijking met de gegevens van 1981	75
4.3.3.	Huwelijksmarkt en specifieke omstandigheden	76
4.3.4.	Leeftijdsverschil tussen echtgenoten naar gelang van de nationaliteit	77
4.4.	De nationaliteiten van de echtgenoten	77
4.4.1.	Algemeen overzicht voor 1991	78
4.4.2.	De door Belgen gesloten gemengde huwelijken	80
4.4.3.	De verschillen tussen de generaties: de inbreng van de volkstelling van 1981	81
4.4.4.	Geografische aspecten van de "gemengde" huwelijken	83
4.5.	Endogamie en exogamie	84
4.5.1.	Een sterke mate van endogamie	85
4.5.2.	Gebied van rekrutering van de echtgenoot	86
4.5.3.	Het niveau van de gewesten en generaties	91
4.6.	Een endogamie van opleidingsniveau?	95
4.6.1.	Tendensen van de homogamie volgens opleiding	96
4.6.2.	Biedt de huwelijksmarkt een verklaring?	107
4.6.3.	Een meer gedetailleerde typologie	110
4.7.	Synthese	112
Besluit		115
Summary		121
Bibliografie		127
Lijst van tabellen		131
Lijst van figuren		134
Lijst van de bijlagen		137
Bijlagen		138

INLEIDING

Sedert de jaren zestig heeft het gezin fundamentele wijzigingen ondergaan, zowel in België als in de andere Europese landen (M. Gullestad en M. Segalen, 1997, F. de Singly, 1993). De scherpe daling van de vruchtbaarheid, de vermindering van het aantal huwelijken, de opkomst van het samenwonen, het toenemende aantal echtscheidingen, de verscheidenheid van de gezinnen – eenoudergezinnen, nieuw samengestelde gezinnen ...– werden door demografen¹. Parallel daarmee hebben zich andere sociale veranderingen voorgedaan: de massale intrede van vrouwen, en dus van moeders, op de arbeidsmarkt, de ontwikkeling van de vervoersmogelijkheden en dus van de geografische mobiliteit, de stijging van het levenspeil, de langere scholarisatie en de structurele opwaartse sociale mobiliteit ... al die verschijnselen hebben de maatschappij en het gezinsleven in België grondig gewijzigd, zowel in het noorden als in het zuiden van het land. Op het vlak van de vruchtbaarheid zijn de wijzigingen zo belangrijk dat bepaalde auteurs niet aarzelen om te spreken over «de tweede demografische transitie» (R. Lesthaeghe en D. van de Kaa, 1986).

Deze monografie is gewijd aan de studie van de nuptialiteit en de vruchtbaarheid in België: huwelijken, echtscheidingen, nieuwe huwelijken, min of meer talrijke of gespreide geboortes bepalen nog steeds de structuur van de huishoudens en gezinnen. We weten ook dat de geboortes een doorslaggevende factor zijn voor de omvang van een bepaalde bevolking. De monografie bestaat uit twee delen: het eerste is gewijd aan de nuptialiteit (in ruime zin en met inbegrip van het aantal echtscheidingen en nieuwe huwelijken), het tweede is gewijd aan de vruchtbaarheid.

De evolutie van en de factoren voor de wijziging van de nuptialiteit en vruchtbaarheid worden dus gezamenlijk bestudeerd, en wel om twee redenen. De eerste reden is dat de vruchtbaarheid buiten het huwelijk in België laag blijft, zoals we verder zullen zien: in die omstandigheden is de bestudering van de nuptialiteit dus een *conditio sine qua non* voor de bestudering van de vruchtbaarheid. De tweede, wellicht belangrijker reden is het feit dat vruchtbaarheid en nuptialiteit, in ruime zin en dus met inbegrip van het aantal echtscheidingen, verschijnselen zijn die over het algemeen het gevolg zijn van dezelfde verandering: de versterking van de individuele autonomie en de veranderingen van de sociale relaties tussen mannen en vrouwen.

Deze monografie steunt hoofdzakelijk op de individuele, maar anonieme gegevens van de Belgische volks- en woningtellingen van 1 maart 1981 en 1991. Het grote voordeel van de volkstellingen is dat ze rekening houden met de demografische variabelen van elk individu (leeftijd, geslacht, huwelijkse staat, aantal kinderen, enzovoort) en met sociaal-economische variabelen (diploma, sociale en beroepsklasse, enzovoort.). Deze monografie beoogt de studie van de nuptialiteit en van de vruchtbaarheid in België tijdens de jongste decennia via een analyse van de sociale en economische dimensie van die verschijnselen: de eigenlijke demografische analyse wordt dus in een sociale context geplaatst.

In deze monografie gebruiken we ook, als het opportuun lijkt, gegevens die door de burgerlijke stand zijn opgetekend over huwelijken en echtscheidingen. In dat geval hebben de gegevens betrekking op gebeurtenissen (bijvoorbeeld huwelijken), en niet op individuen

¹ Voor België, zie de monografie over de huishoudens en gezinnen, van P.-M. Boulanger *e a.* (1997); voor Vlaanderen, zie ook R. Cliquet en M. Callens (1993), M. Corijn (1995), en R. Schoenmaeckers en M. Callens (1999).

(bijvoorbeeld gehuwden) zoals het geval is voor de gegevens van de volkstelling.

Deze monografie bestaat dus uit twee delen, het eerste gewijd aan de nuptialiteit (Deel A), het andere aan de vruchtbaarheid (Deel B).

Het eerste deel (Deel A: Nuptialiteit) begint met een overzicht van de grote tendensen van de nuptialiteit in België en werd mogelijk gemaakt door een zorgvuldige bestudering van de structuren per leeftijd, geslacht en huwelijkse staat, verstrekt door de volkstellingen van 1991 en 1981. Het tweede hoofdstuk geeft de evolutie van de nuptialiteit in België weer, op basis van gegevens van de burgerlijke stand. Vervolgens worden aan de hand van de sociaal-economische variabelen van de volkstellingen gedifferentieerde profielen geschetst voor mannen en vrouwen van verschillende generaties, naar gelang van hun huwelijkse staat. Het laatste hoofdstuk van dit volume over de nuptialiteit ten slotte, is gewijd aan de keuze van de echtgenoot en steunt op een vergelijking van de persoonlijke eigenschappen van de echtgenoten, zoals leeftijd en nationaliteit.

De analyse van de nuptialiteit is uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van Françoise Bartiaux en Christine Wattelar van het Institut de Démographie van de Université catholique de Louvain (UCL, Louvain-la-Neuve). Aan deze studie hebben hun medewerking verleend: Frédérique Leteneur, Jean-Luc Guyot en Simon David Yana, tijdelijke vorsers die zijn aangesteld in het kader van dit onderzoek, en B. Masuy (UCL-Logi) voor de voorbereiding van en hulp bij het aanwenden van de gegevensbestanden.

Het deel over de vruchtbaarheid (Deel B) begint met methodologische overwegingen (hoofdstuk 5) en geeft vervolgens een beschrijving van de algemene vruchtbaarheid (alle huwelijkse staten) tijdens de jaren 1986 tot 1990 op basis van de volkstelling van 1991 (hoofdstuk 6). Hoofdstuk 7 geeft de evolutie van de vruchtbaarheid per generatie. Dan volgt een analyse van de wettige vruchtbaarheid per generatie (hoofdstuk 8). Vervolgens bestuderen de auteurs de verschillen inzake intensiteit en tijdschema van de vruchtbaarheid naar gelang van het onderwijsniveau van de vrouwen (hoofdstuk 9). Hoofdstukken 6 tot 9 hebben betrekking op de Belgische vrouwen, in hoofdstuk 10 worden het niveau en de evolutie van de vruchtbaarheid van in België wonende Turkse en Marokkaanse vrouwen bestudeerd.

De analyse van de vruchtbaarheid werd gemaakt onder de verantwoordelijkheid van Ronald Schoenmaeckers, wetenschappelijk directeur bij het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie (CBGS), een wetenschappelijk instituut van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. De studie is het resultaat van een samenwerking met Edith Lodewijckx, vaste onderzoekster bij het CBGS, en Sylvie Gadeyne, tijdelijk onderzoeksassistente die in het kader van deze studie is aangesteld.

F. Bartiaux (UCL)
R. Schoenmaeckers (CBGS)
C. Wattelar (UCL)
Projectverantwoordelijken

1. NUPTIALITEIT IN BELGIË: EERSTE OVERZICHT

Een eerste overzicht van de tendensen van de nuptialiteit in België krijgen we door de observatie van de structuren per huwelijkse staat volgens generatie en geslacht, afkomstig uit de volkstellingen van 1991 en 1981. Voor elke mannelijke en vrouwelijke generatie die ten minste de leeftijd van 18 heeft bereikt in het jaar van de betrokken volkstelling¹, gaan we de spreiding op dat ogenblik na over de verschillende huwelijkse staten: ongehuwd, gehuwd, verweduwd, gescheiden. We moeten echter goed voor ogen houden dat het, zoals in de inleiding al is gezegd, over weinig homogene groepen gaat, vooral wat de ongehuwden betreft.

We gaan eerst nog even in op de definities die gebruikt werden in de volkstellingen waarop dit onderzoek steunt. Het feit dat de Belgische volkstelling voorrang geeft aan de rechtspositie (ten opzichte van de feitelijke situatie) heeft ten gevolg dat de huwelijkse staat naar heterogene groepen verwijst, vooral wat de ongehuwden betreft. In 1991 zijn officieel «ongehuwd» de jongeren (of minder jonge personen) die nooit gehuwd zijn en bij hun ouders gedomicilieerd zijn of alleen wonen, de voorstanders van de «geleidelijke» intrede in de huwelijkse staat (J.-C. Kaufmann, 1993a), zij die de gehuwde staat verkiezen zonder samen te wonen en zij die al lange tijd samenwonen², eventueel ouders van adolescenten...

De «gescheiden personen» kunnen ook opnieuw als koppel of gezin samenwonen, en we weten maar al te goed dat de nieuw samengestelde gezinnen in België moeilijk kunnen worden geobserveerd.

De categorie van de gehuwden lijkt de meest homogene, maar ze bevat ook de hertrouwen. Het is jammer dat in de volkstelling van 1991, in tegenstelling tot die van 1981, de rang van het huwelijk niet is gevraagd. We wijzen er nog op dat in de volkstelling het samenwonen niet kan worden geobserveerd. De uitdrukking «de gehuwden» verwijst naar personen die nog steeds gehuwd zijn en ondertussen dus niet gescheiden, verweduwd of overleden zijn. Het aantal in de volkstelling geobserveerde gehuwden van een generatie is dan ook kleiner dan het aantal huwelijken van die generatie.

De in aanmerking genomen leeftijd is het jaartal, want wij werken dikwijls per generatie.

Aangezien wij uitgaan van de situatie op het ogenblik van een volkstelling geven we een statisch en geen dynamisch beeld (demografen spreken van een transversale optiek). Om een dynamisch beeld te krijgen, zullen wij de in 1991 en 1981 geregistreerde structuren per huwelijkse staat vergelijken en bij de interpretatie eventueel een beroep doen op «de kunstgreep van de fictieve cohort»³. Voor dit eerste overzicht houden wij rekening met de generaties van 18 tot 74 jaar op het ogenblik van de volkstelling.

¹ De leeftijd wordt jaar per jaar beschouwd.

² Voor een raming van het aantal samenwonenden in België, zie P.-M. Boulanger *et al.* (1977).

³ Deze kunstgreep wordt in de demografie courant gebruikt om het gebrek aan gevolgde gegevens per generatie te verhelpen. De kunstgreep bestaat erin een fictieve cohort of een fictieve generatie te creëren die in de loop van haar leven (op verschillende leeftijden) het tijdens het waargenomen jaar waargenomen bedrag van een reeks van verschillende generaties zou vertonen (Chr. Vandeschrick, 1995, pp. 64 en 103).

1.1. IN 1991

1.1.1. MANNEN

We gaan eerst na hoe de in 1991 getelde mannen die op die datum 18 jaar of ouder waren, verdeeld zijn over de vier beschouwde huwelijkse staten. We nemen hier de generaties van 1917 tot 1973, namelijk 56 generaties, die voorkomen in figuur 1.1 en tabel A.1.1. in bijlage.

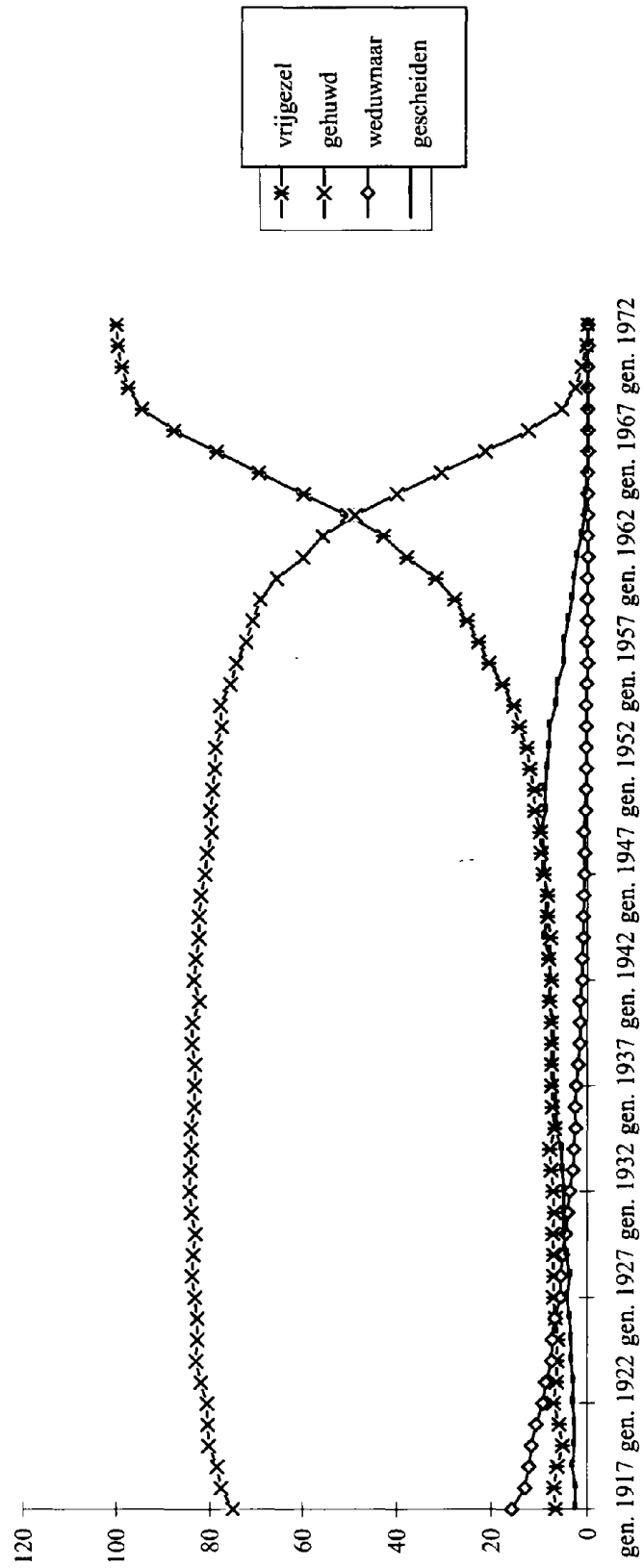
Eerst nemen we de meest recente mannelijke generaties, namelijk die van 1968 tot 1972 (we lezen figuur 1.1 dus van rechts naar links): die jonge mannen zijn nog bijna allen ongehuwd. We herinneren eraan dat, zoals in de inleiding hierboven is gezegd, de Belgische volkstelling rekening houdt met de wettelijke situatie en ieder persoon die nooit wettig gehuwd is, als «ongehuwde» beschouwt.

Als we naar boven gaan in de verschillende generaties in figuur 1.1, stellen we vast dat van de mannen die in 1967 geboren zijn en dus 24 jaar zijn in 1991, 21% (wettig) gehuwd is, dat van de generatie van 1963, het percentage gehuwden meer dan de helft bedraagt, en dat het pas voor de generatie van 1956 (35 jaar in 1991) 75% bereikt. De curve van de gehuwden bereikt dan haar limiet in die hoge percentages – het maximum, 84%, wordt geregistreerd voor de generaties 1933 en 1932 (58 en 59 jaar in 1991) – en bereikt nog 75% voor de generatie van 1917 (74 jaar in 1991). Deze cijfers bevatten zowel de gehuwden als de hertrouwen.

De curve die overeenstemt met het percentage ongehuwden verloopt in het begin uiteraard gelijk met die van de gehuwden en de waarden ervan dalen dus snel naarmate de beschouwde generatie ouder is. De curve van de ongehuwden loopt dan bijna volledig gelijk met die van de gescheidenen vanaf de generatie 1949 (42 jaar in 1991) tot bijna 10%, en beide curves dalen zeer langzaam voor een twaalfstal generaties (7.5% voor de mannen geboren in 1938). De curve van de ongehuwden stabiliseert dan bijna op dat niveau tot de oudste generaties in figuur 1.1, terwijl voor die generaties het aantal gescheidenen bijna verwaarloosbaar is (2.5% voor de generatie van 1917)

Figuur 1.1 toont ten slotte aan dat zeer weinig mannen weduwnaar zijn: 2% of minder voor de jongsten tot de generatie 1938 (53 jaar in 1991), 5% voor de mannen geboren in 1929, 10% voor de mannen geboren in 1921 en bijna 16% voor de oudste generatie die hier in aanmerking wordt genomen, namelijk de generatie 1917.

Figuur 1.1. Structuur per huwelijkse staat, naar gelang van de generatie, mannen, 1991

1.1.2. VROUWEN

Voor de vrouwen is de toestand nogal verschillend, zoals blijkt uit figuur 1.2. Het belangrijkste verschil heeft betrekking op het weduwschap; vrouwen worden jonger en vaker weduwe.

Als we uitgaan van dezelfde generaties als bij de mannen, stellen we vast dat van de vrouwen die in 1938 geboren zijn, er al 6.8% weduwe is, in de generatie van 1929 is dat 17%, terwijl er 36% weduwen worden geregistreerd voor de generatie van 1921 en bijna 48% voor die van 1917.

Die verschillen tussen mannen en vrouwen op het vlak van weduwschap bewijzen het belang van de analyse die later wordt gemaakt over het leeftijdsverschil tussen echtgenoten, dat naast het hoger sterftecijfer bij mannen, een doorslaggevend element is voor het weduwschap.

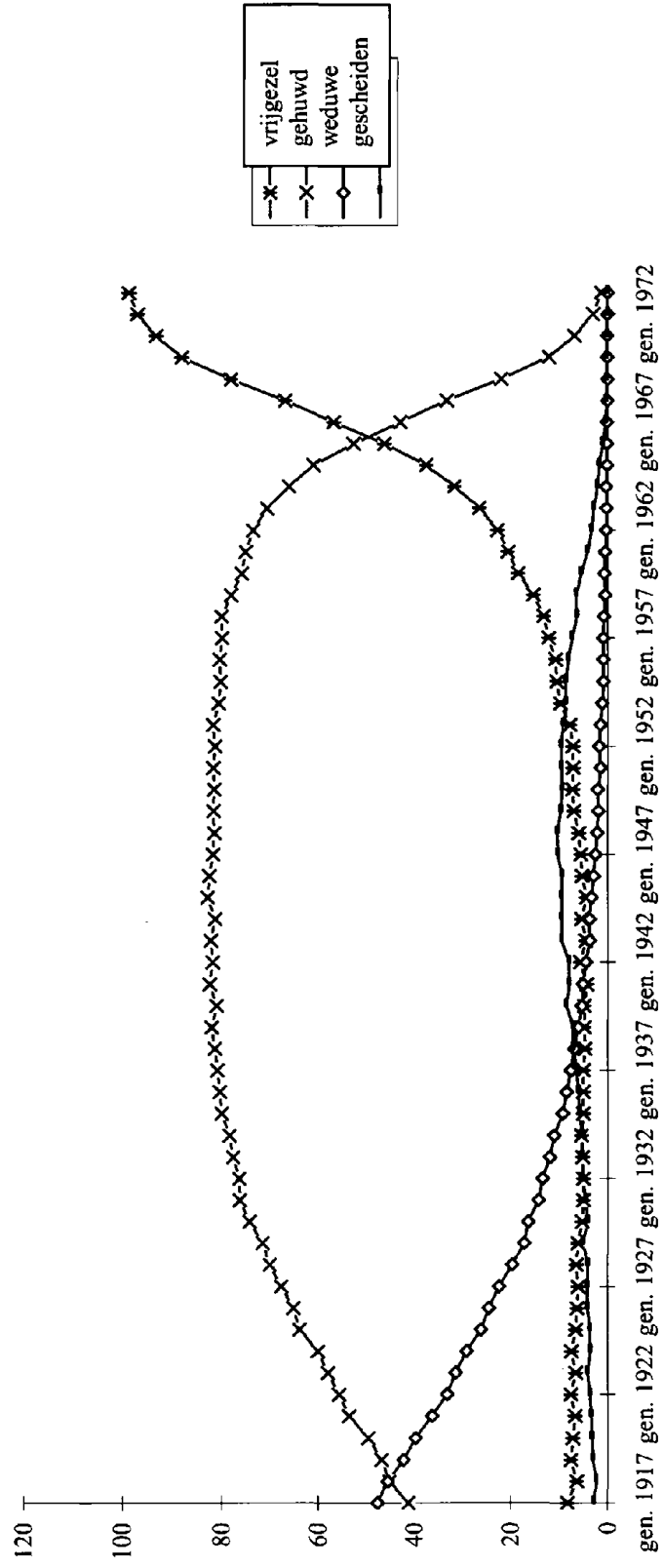
Gelijklopend met het hoge aantal weduwen, daalt het percentage nog gehuwde vrouwen snel vanaf de generatie 1934 (vrouwen die 57 jaar zijn in 1991); het bedraagt nog slechts 41% voor de generatie 1917, terwijl 75% van de mannen van dezelfde generatie nog gehuwd (of hertrouwd) zijn.

Een ander verschil tussen mannen en vrouwen is dat vrouwen iets vroeger huwen en dat het percentage ongehuwde vrouwen dus sneller daalt. Zo telt de vrouwelijke generatie van 1957 nog 12% ongehuwden in 1991, een percentage dat bij de mannen maar bereikt wordt voor de generatie van 1952.

Het minimumpercentage ongehuwden is nog lager bij de vrouwen (4.4 % voor de vrouwelijke generaties van 1945 en 1941) dan bij de mannen (5.2% voor de mannelijke generatie van 1920).

Deze vergelijking van de minimumpercentages ongehuwden bij mannen en vrouwen is echter enigszins misleidend, want ze veronderstelt impliciet dat het aantal overlevenden van elk geslacht op het ogenblik van de volkstelling los staat van de huwelijks staat, wat zeker niet

Figuur 1.2. Structuur per huwelijkse staat naar gelang van de generatie, vrouwen, 1991

het geval is voor, vooral niet voor mannelijke ongehuwden ¹.

We mogen dan ook veronderstellen dat in die oudste mannelijke generaties het percentage ongehuwden, bijvoorbeeld op 50-jarige leeftijd, hoger was in het overeenstemmende jaar (dus in 1970 voor de generatie 1920), maar dat het nadien «geslonken» is als gevolg van het hogere sterftecijfer.

Het aantal gescheiden vrouwen ten slotte ligt iets hoger voor de jongste generaties tot de generatie 1942, waarvan de leden dus 49 jaar waren in 1991. Daaruit kunnen we dus afleiden dat nieuwe huwelijken na een echtscheiding vaker gesloten worden door mannen dan door vrouwen, althans vóór de leeftijd van 50 jaar.

1.1.3. VERGELIJKING VAN BELGEN MET VREEMDELINGEN

De tabellen en figuren die hierboven zijn gepresenteerd hebben betrekking op het geheel van de in 1991 getelde bevolking, binnen de hogervermelde leeftijdsgrenzen. We zullen nu nagaan wat de situatie is voor de Belgische bevolking op die datum, zodat we enkele karakteristieke eigenschappen kunnen afleiden van de nuptialiteit van de vreemdelingen die in België wonen. ².

Belgen huwen iets later en iets meer dan de vreemdelingen die in België wonen. Voor het celibaat geldt het tegenovergestelde. Het aantal echtscheidingen ligt ook iets hoger bij de vreemdelingen die in België zijn geteld, in tegenstelling tot het weduwschap, voor de oudste generaties. Dat het sterftecijfer van de vreemdelingen lager ligt dan dat van de Belgen wordt over het algemeen verklaard door de selectie die wordt uitgevoerd door de migratie ³, en dat bevestigt de waarnemingen in talrijke immigratielanden: het is dus niet verbazend dat het percentage verweduwden op gelijke leeftijd hoger ligt bij de Belgen.

De verschillen waarop we zojuist gewezen hebben tussen de Belgen enerzijds en de volledige getelde bevolking anderzijds, gelden zowel voor mannen als voor vrouwen.

¹ Dat is in talrijke studies aangetoond voor verschillende landen, waaronder de Verenigde Staten. Een samenvatting van de Amerikaanse studies is opgenomen in J. Duchêne en É. Thiltgès (1997). We verwijzen ook nog naar twee al oude studies, de ene met betrekking tot Frankrijk voor de jaren 1967-1969 (J. Vallin en A. Nizard, 1977), de andere met betrekking tot Italië voor de jaren 1960-62 (ISTAT, 1968), die allebei aantonen dat het sterftecijfer van de ongehuwden, en vooral de ongehuwde mannen, op gelijke leeftijd hoger ligt dan dat van de gehuwden. Voor Frankrijk wijzen we nog op een publicatie met betrekking tot het sterftecijfer als gevolg van zelfdoding die aantoont dat, ook al vervagen de verschillen tussen de huwelijkse staten door de banalisering van het celibaat, de echtscheidingen en het ongehuwd samenleven, het sterftecijfer door zelfdoding bij niet-gehuwden in 1994-96 tweemaal hoger ligt dan bij gehuwden, zowel mannen als vrouwen (A. Nizard *et al.*, 1998, p.2).

² De nuptialiteit van de vreemdelingen die in België wonen wordt meer gedetailleerd besproken in de monografie over de etnische minderheden van T. Eggerickx *et al.*

³ *Cfr* voor België, H. Damas *et al.* (1988), die aantonen dat, kort samengevat, de levensverwachting van de vreemdelingen die in België wonen bij hun geboorte, een half jaar meer bedraagt dan die van de Belgische onderdanen.

1.1.4. VERGELIJKING TUSSEN DE GEWESTEN

We zetten de analyse van de structuren volgens de huwelijks staat voort met een vergelijking tussen de drie gewesten van het land, uitsluitend voor de Belgische bevolking, aangezien de vreemde bevolking in ons land ongelijk verdeeld is over de drie gewesten. We geven alleen de verschillen aan ten opzichte van wat hierboven al is gezegd.

Uit een vergelijking van Vlaanderen met Wallonië blijkt dat de Vlamingen meer huwen en minder scheiden. Die verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië zijn evenwel niet zo groot; we mogen ze dan ook niet overdrijven.

Onder de Belgische mannen die in Brussel wonen, zijn er daarentegen minder gehuwden dan in de overige twee gewesten, echtscheiding komt er wel veel meer voor: het maximum wordt opgetekend voor de mannen geboren tussen 1942 en 1946, met ongeveer 14% gescheidenen. Brussel verenigt dus twee eigenschappen die tegenstrijdig kunnen lijken: minder wettige huwelijken –en zeer waarschijnlijk meer samenwoning- maar ook meer echtscheidingen, die dus een einde maken aan wettige verbintenissen. In Brussel is het aantal echtscheidingen dan ook veel groter dan in de andere twee gewesten.

Het aantal weduwnaars in Brussel is dikwijls lager dan in de rest van het land.

Voor de vrouwen vallen dezelfde verschillen op voor de verschillende huwelijks staten, maar ze zijn nog scherper en gelden ook voor de oudere generaties (*cfr* tabellen A.1.2 in de bijlage).

1.2. WELKE WIJZIGINGEN TRADEN OP SEDERT 1981?

De nuptialiteit in België is sterk veranderd tussen 1981 en 1991: voor de gehele bevolking (Belgen en vreemdelingen die in België wonen) en zowel voor mannen als voor vrouwen stellen we enerzijds vast dat het huwelijk meer wordt uitgesteld en waarschijnlijk minder algemeen voorkomt, en anderzijds dat het aantal echtscheidingen is toegenomen. Op die veranderingen komen we meer gedetailleerd terug in het tweede hoofdstuk van dit eerste deel van de monografie. Toch kunnen we nu al ingaan op de volgende punten, door een vergelijking te maken van de structuur van 1981 per huwelijks staat volgens de generatie en het geslacht (voorgesteld in tabel A.1.3 in de bijlage) met die van 1991 die hierboven is uiteengezet.

Het onderzoek van het percentage gehuwden toont aan dat het tijdschema (over het algemeen van het eerste huwelijk) duidelijk wordt uitgesteld. Om dit na te gaan, berekenen we enkele eenvoudige percentages¹: de leeftijden waarop het aandeel van de gehuwden in een generatie 25%, 50%, en 75% bedraagt. De resultaten zijn opgenomen in tabel 1.1 en vertonen een stijgende trend, die des te groter is naarmate het gezochte aandeel hoger is. De stijging is duidelijker bij de mannen: in 1991 vinden we pas in de generatie van 1956 (35 jaar) drie vierde gehuwde mannen.

¹ Bekomen door lineaire interpolatie tussen twee leeftijden

Tabel 1.1. Leeftijden waarop het aandeel gehuwden in een generatie 25%, 50%, en 75% bedraagt

	Mannen		Vrouwen	
	1981	1991	1981	1991
25 %	23.12	24.90	21.08	22.78
50 %	25.14	27.67	23.00	25.23
75 %	28.83	35.04	26.00	30.49

De sterkte stijging van de leeftijd in het derde kwartiel laat een aarzeling, of zelfs afkeer ten opzichte van het huwelijk vermoeden. Een andere aanwijzing voor dat verschijnsel is dat in 1981 minstens 85% gehuwden zijn opgetekend in 28 generaties mannen (1919-1946) en in 20 generaties vrouwen (1932-1951). Dat cijfer wordt voor geen enkele generatie gehaald in 1991. Dat uitstel van het tijdschema van de nuptialiteit en de vermoedelijke daling van de intensiteit ervan gaan uiteraard gepaard met een toename van het aantal ongehuwden: op 35 jaar waren bijvoorbeeld 7% van de vrouwen ongehuwd in 1981, tegen 11% in 1991. De verschillen zijn nog scherper voor de mannen: 11% in 1981 maar bijna 18% in 1991. De oudere leeftijd waarop jongeren, en vooral jonge mannen, het ouderlijk huis verlaten, verklaart die evolutie gedeeltelijk. Het feit dat jonge vrouwen vroeger zelfstandig worden dan jonge mannen is in talrijke westerse landen aangetoond¹. Overigens is de toename van het aantal samenwonenden niet zonder gevolg voor de stijging van het aantal ongehuwden.

Ten slotte gaat de relatieve achteruitgang van het huwelijk ook gepaard met een sterke stijging van het aantal echtscheidingen. In de tien beschouwde jaren is het aantal echtscheidingen inderdaad verdubbeld: van maximum 5% (waargenomen in 1981 alleen al in de generatie mannen van 1941, en in de generaties vrouwen van 1947 tot 1940), tot maximale waarden rond de 10% (9.75% voor de mannen geboren in 1949 en 10% voor de vrouwen geboren in 1947-48). De gemiddelde leeftijd van de mensen die gescheiden blijven, lijkt dus te stijgen.

¹ Zie b.v. voor Frankrijk C. Gokalp (1981), Th. Blöss en F. Godard (1990), O. Galland (1991), L. Toulemon (1994), en voor Canada Y. Péron *et al.* (1986) en É. Lapierre-Adamcyk *et al.* (1995).

1.3. SAMENVATTING

Dit overzicht heeft het ons mogelijk gemaakt de belangrijke karakteristieken van de nuptialiteit in België en de evolutie ervan in de jaren '80 toe te lichten: een sterke stijging van het aantal ongehuwden en echtscheidingen, uitstel van de leeftijd bij het huwelijk, verschillen tussen mannen en vrouwen, tussen Belgen en vreemdelingen die in België wonen, regionale verschillen –waarbij de situatie in Brussel heel bijzonder lijkt.

Ondanks deze evolutie moeten we erop wijzen dat in 1991, drie vrouwen op vier gehuwd zijn op 30 jaar, en drie mannen op vier op 35 jaar. Inderdaad, “geloof en autonomie heffen de behoefte aan een huwelijk niet op - het paar blijft het referentiepunt - maar maken wel dat een verbintenis die niet dient voor de ontwikkeling van de eigen identiteit meer als onaanvaardbaar wordt beschouwd” (F. de Singly, 1993, p. 111).

De volgende hoofdstukken hanteren meer geraffineerde analysemethodes en geven een meer gedetailleerd beeld van de huidige tendensen.

2. PRIMONUPTIALITEIT, ECHTSCHEIDINGEN EN NIEUWE HUWELIJKEN: BIJDRAGE VAN DE GEGEVENS VAN DE BURGERLIJKE STAND

2.1. PRIMONUPTIALITEIT

Het eerste huwelijk is, per definitie, een gebeurtenis die niet kan worden herhaald. Zodra een ongehuwde een huwelijk sluit, kan hij zijn vorige staat nooit meer terugkrijgen. Uitgaande van de huwelijksstructuren die zijn waargenomen bij de twee vorige volkstellingen bestuderen wij de eerste huwelijken, verminderd met het aantal overblijvende ongehuwden. Die deductieve aanpak vullen we aan met een directere analyse van de eerste huwelijken op het ogenblik van de huwelijkssluiting, via de gegevens van de burgerlijke stand. Die analyse verloopt continu.

In eerste instantie spitsen wij onze aandacht toe op de twee jaren die vooralsnog zijn bestudeerd namelijk 1981 en 1991, en in een tweede gedeelte gaan we de continue evolutie na van de primonuptialiteit sedert het begin van de jaren '60. Wij maken daarbij een onderscheid tussen de beide geslachten: de vrouwelijke en mannelijke huwbare bevolking kan immers verschillen in aantal en structuur; overigens verschilt de leeftijd bij het huwelijk naar gelang van het geslacht. Wij zullen ook de generaties één na één bestuderen, vanaf die van 1940.

Uit de hogervermelde tendens kon al worden afgeleid dat het percentage ongehuwde mannen en vrouwen van alle leeftijden toeneemt. Die evolutie was zeer belangrijk tussen de twee volkstellingen en weerspiegelt de belangrijke wijzigingen inzake primonuptialiteit volgens leeftijd en geslacht.

2.1.1. HET AANTAL EERSTE HUWELIJKEN IN 1981 EN IN 1991

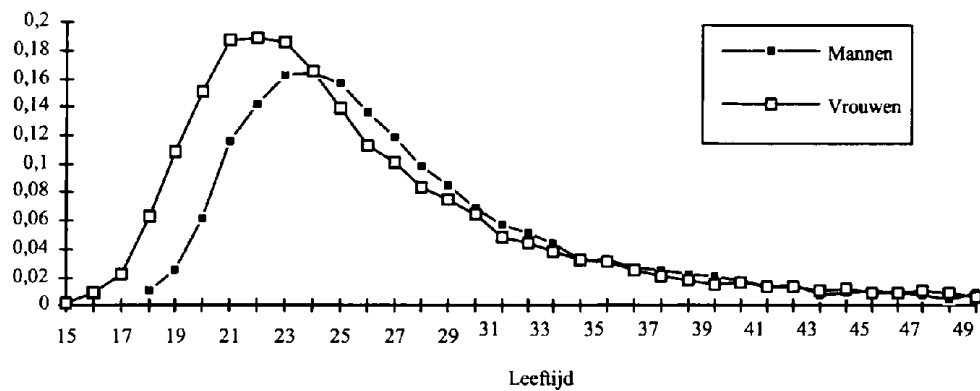
Als we deze tendens willen nagaan, moeten we de nuptialiteitsquotiënten bestuderen. Die quotiënten vertegenwoordigen de mogelijkheid dat een ongehuwde een huwelijk aangaat tussen de leeftijd x en $x+a$. Die mogelijkheid wordt rechtstreeks bestudeerd, uitgaande van het aantal huwelijken dat in 1980-81 en 1990-91 is gesloten en bij de burgerlijke stand is geregistreerd. Aan de hand van die quotiënten kan een uitdovingstabel worden opgesteld, die vergelijkbaar is met een sterftetabel. Het aantal ongehuwden neemt immers geregeld af als gevolg van de primonuptialiteit en dit proces is onomkeerbaar.

Als we tegelijkertijd de curves van die quotiënten bestuderen over de twee periodes (figuren 1 en 2) en tabel 2.1, die de samenvattende cijfers weergeeft die kunnen worden afgeleid uit de aldus opgestelde tabellen van het aantal huwelijken, merken we twee belangrijke tendensen op: een daling van de algemene trouwlust (intensiteit) en een verschuiving van de spreiding van het aantal huwelijken naar gelang van de leeftijd (tijdschema van die huwelijken), wat betekent dat het eerste huwelijk op latere leeftijd wordt aangegaan, zowel bij de mannen als bij de vrouwen. Die tendens wordt bevestigd als we de leeftijd op het ogenblik van het eerste huwelijk bestuderen. Die leeftijd ligt voor de beide geslachten in 1991 twee jaar hoger dan in 1981. De intensiteit wordt geïllustreerd door het definitieve celibaat dat wij ramen aan de hand van de ongehuwden van de tabel op 50 jaar: 13% in 1981 tegen 20% in 1991 (mannen en vrouwen).

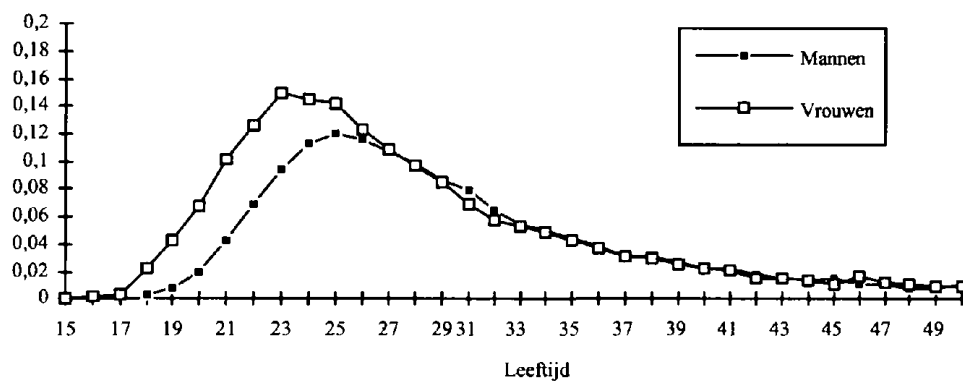
De kans dat een man van 20 jaar een huwelijk aangaat is 62 op duizend in 1980-81 tegen 19 op duizend in 1991. Op 25 jaar bedraagt die kans 160 op duizend in 1981 en 120 op duizend

in 1991. Vanaf de leeftijd van 28 jaar is de kans het hoogst in 1991 en dit voor bijna alle leeftijden.

Figuur 2.1. Primonuptialiteitsquotiënten 1980-81, mannen en vrouwen

Figuur 2.2. Primonuptialiteitsquotiënten 1990-91, mannen en vrouwen

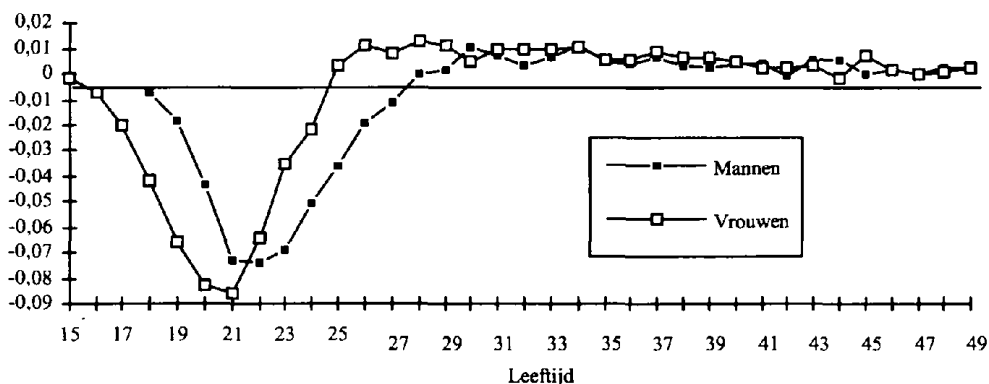
De vrouwen volgen dezelfde evolutie, maar de tendens wordt vanaf 25 jaar omgekeerd omdat vrouwen jonger trouwen.

Tabel 2.1. Samenvattende indices uit de tabellen van het aantal eerste huwelijken voor 1980-81 en 1990-91

	1980-81		1990-91	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Som van de huwelijken van de tabel	8445	8860	7779	8424
Ongehuwden van de tabel op 50 jaar	1555	1140	2221	1576
Gemiddelde leeftijd bij 1ste huwelijk	25.21	23.15	27.48	25.36

Als we het verschil in kansen berekenen volgens de leeftijd voor mannen en vrouwen tussen 1990-91 en 1980-81 (figuur 2.3), merken we over het algemeen grotere negatieve verschillen bij de vrouwen op jonge leeftijd (tussen 15 en 25 jaar) dan bij de mannen (18-28 jaar).

Figuur 2.3. Verschillen tussen de nuptialiteitsquotiënten 1990-91 en 1980-81 volgens het geslacht

De curve van die verschillen toont zeer goed de hierboven waargenomen evolutie aan. Er is namelijk een zeer groot verschil qua tijdschema, dat overeenstemt met de negatieve waarden vóór 28 jaar voor de mannen en vóór 25 jaar voor de vrouwen. Na die leeftijden komt er een inhaalbeweging, maar die staat niet in verhouding tot de negatieve waarden op jonge leeftijd, wat de scherpe daling van de totale intensiteit verklaart. Na de leeftijd van dertig jaar zijn de verschillen praktisch nihil.

2.1.2. DE PRIMONUPTIALITEIT DOORLOPEND SEDERT 1960

Voor een doorlopende analyse van de nuptialiteit, jaar per jaar, wordt een beroep gedaan op de methode van de “verminderde” huwelijken, die het aantal huwelijken per leeftijd rechtstreeks in verband brengt met elk van de betrokken generaties. Door die waarnemingen per kalenderjaar te combineren, kan men zich een idee vormen van de chronologische evolutie van de eerste huwelijken per leeftijd, van de intensiteit en de timing ervan. Een nauwkeuriger beeld binnen de generaties volgt later.

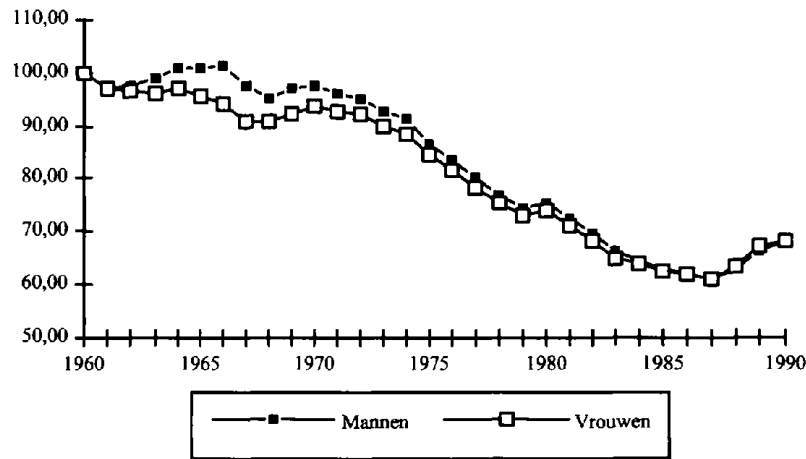
De evolutie van de primonuptialiteit in de laatste dertig jaar vóór de volkstelling van 1991 telt drie belangrijke fases: de periode 1960-1971; de vijfjarige periodes 1972-1977 en 1978-1983, en ten slotte, de late jaren '80. De evolutie is zeer gelijklopend voor mannen en vrouwen. We zullen vooral gedetailleerd ingaan op de wijzigingen van de vrouwelijke nuptialiteit in deze tijdspanne.

Intensiteit en timing

Figuur 2.4 resumeert en volgt de tendens van de eerste mannelijke en vrouwelijke huwelijken tussen 1960 en 1990 (cumulatie, per waarnemingsjaar, van de eerste verminderde huwelijken tot de leeftijd van 50 jaar), het jaar 1960 geldt als basis 100. Op dat ogenblik bevond de frequentie van het definitieve celibaat zich op een historisch minimum: 7% voor de mannen en 5% voor de vrouwen (C. Wattelar en G. Wunsch, 1967, p. 46). In de jaren zeventig en de eerste helft van de jaren tachtig is deze intensiteit geregeld en drastisch gedaald. In 1987 kon zelfs een percentage ongehuwden van 35% voor elk geslacht worden voorspeld ten opzichte

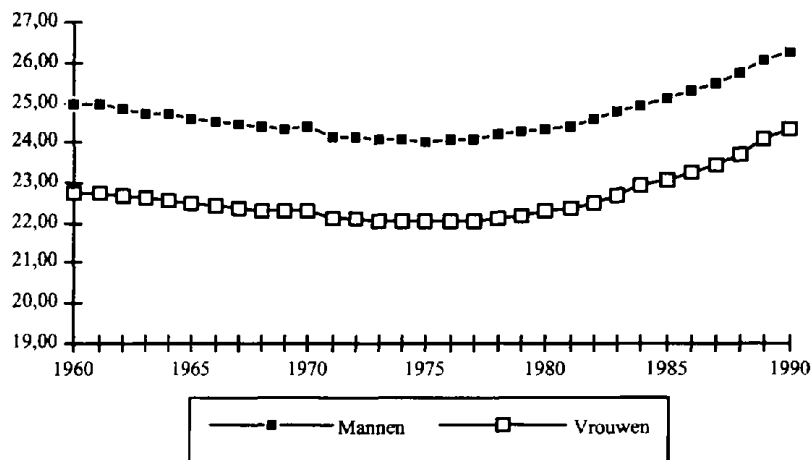
van de jaren zestig. De recente gegevens wijzen echter op een lichte stijging van het jaarlijkse aantal eerste huwelijken.

Figuur 2.4. Intensiteit van de eerste huwelijken van 1960 tot 1990, mannen en vrouwen

Parallel en bijna tegelijkertijd heeft de gemiddelde leeftijd bij het eerste huwelijk (figuur 2.5) de neiging te stijgen tot 24 jaar voor de vrouwen en 26 jaar voor de mannen, terwijl die in de jaren zeventig eerst nog afnam. De stijging van de gemiddelde leeftijd lijkt thans onvermijdelijk.

Figuur 2.5. Gemiddelde leeftijd bij het eerste huwelijk van 1960 tot 1990, mannen en vrouwen

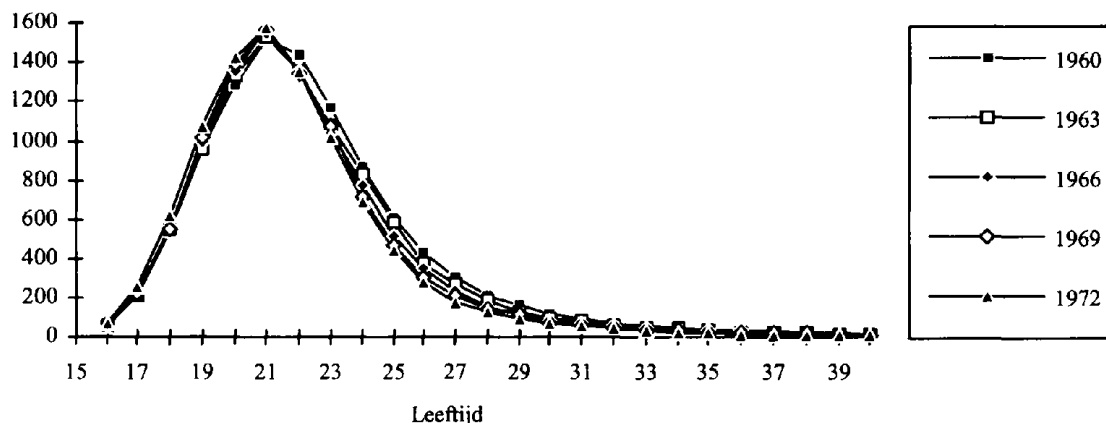
De spijaren (1972, 1978, 1983) die we gevonden hebben, zijn minder zichtbaar in de samenvattende indices. Het detail per leeftijd zal die cijfers beter in beschouwing brengen. Wij zullen dat hierna doen.

Vrouwelijke primonuptialiteit per leeftijd sedert 1960

- Tot 1972

In figuur 2.6 zien we dat de curves, tot dat jaar bijna gelijklopend zijn. De intensiteit lijkt haar toppunt te bereiken in de periode 1966-72. Het tijdschema lijkt in die periode weinig te wijzigen, de maximumleeftijd blijft 21 jaar. De gemiddelde leeftijd van het eerste huwelijk verschuift onopvallend van 22.8 jaar in 1960 naar 22.1 jaar in 1971.

Figuur 2.6. Verminderde eerste huwelijken voor de jaren 1960, 63, 66, 69 en 72, vrouwen (per 10000)

Vanaf het jaar 1972 zet de vermindering van de intensiteit zich in, en in de jaren '80 gaat die vermindering nog sneller, zoals blijkt uit figuur 2.7.

- 1972-1977

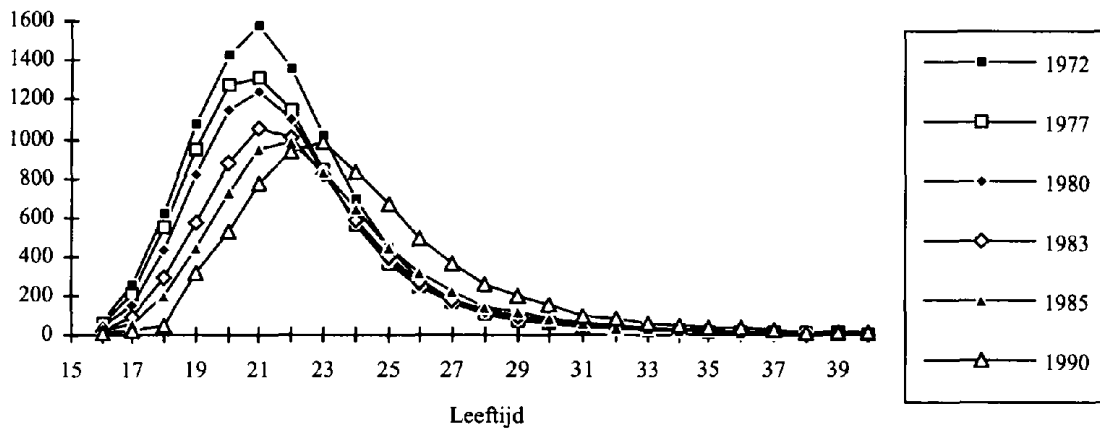
Eerst blijven de huwelijken zich concentreren op jonge leeftijden, rond 21 jaar. De gemiddelde leeftijd stabiliseert op 22 jaar voor de vrouwen.

De generatie 1952, die we later zullen identificeren als een spilgeneratie, wordt 20 jaar in 1972, en de transversale wijzigingen lijken zich in die periode voor te doen.

- 1978-1983

De intensiteit neemt steeds meer af. Het tijdschema wijzigt in die zin dat huwelijken op jonge leeftijd (vóór 20 jaar) zeldzamer worden. Tegelijkertijd doet zich, na 22 jaar, een spreiding van het waargenomen tijdschema voor, de neiging tot een concentratie rond jongere leeftijden neemt dus af. In die periode is de gebruikelijke leeftijd 22 jaar. De gemiddelde leeftijd begint langzaam te stijgen, tot 22.7 jaar in 1983.

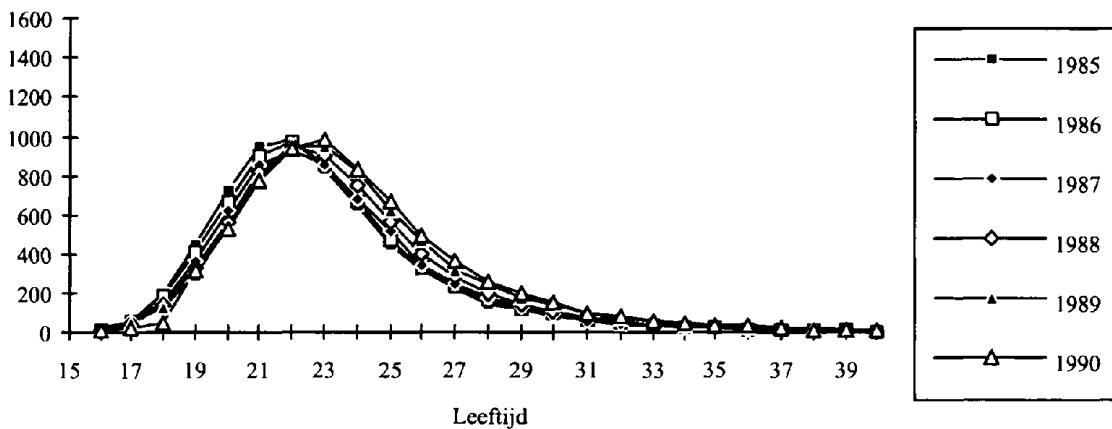
Figuur 2.7. Verminderde eerste huwelijken voor de jaren 1972, 77, 80, 83, 85 en 90, vrouwen (per 10000)

-1984-1990

Die achteruitgang is in feite slechts de premisse van een nieuwe evolutie die na verloop van jaren aan het licht komt en die een verschuiving naar 23 jaar lijkt in te houden en zelfs nog een grotere verschuiving van de eerste huwelijken naar een latere leeftijd: figuur 2.8 illustreert die twee verschijnselen.

Figuur 2.8. Verminderde eerste huwelijken voor de jaren 1985 tot 90, vrouwen (per 10000)

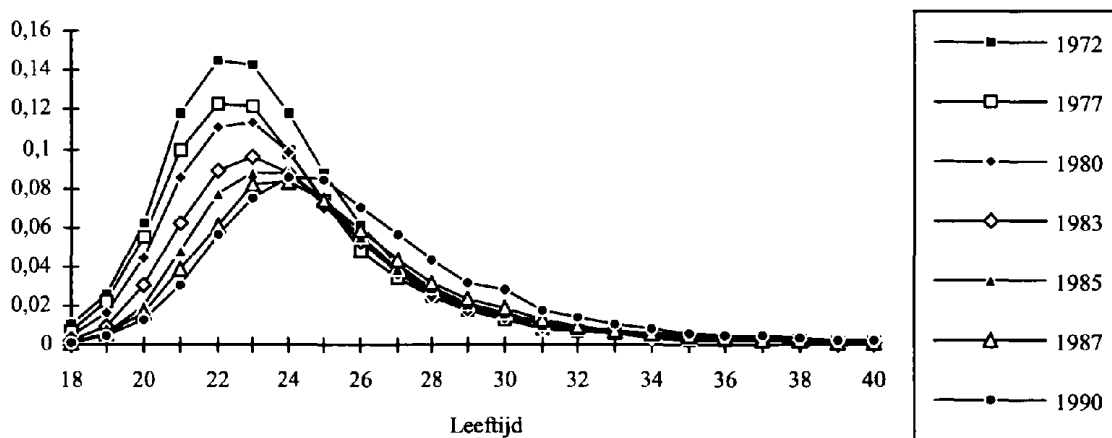
In 1990 wordt de tendens bevestigd en de nieuwe mode wordt 23 jaar. De intensiteit blijft laag, maar er lijkt zich een lichte stagnatie voor te doen ten opzichte van de nogal snelle evolutie van de voorgaande jaren. De gemiddelde leeftijd bij het eerste huwelijk bedraagt nu meer dan 24 jaar (24.6) voor de vrouwen.

De mannelijke primonuptialiteit per leeftijd sinds 1960

De evolutie van de mannelijke primonuptialiteit wordt gekenmerkt door dezelfde grondige wijzigingen als bij de vrouwen. De scharnierjaren zijn ook dezelfde.

Figuur 2.9 geeft een samenvatting van deze bestendige beweging naar een lagere intensiteit en een latere leeftijd. De gemiddelde leeftijd voor een eerste huwelijk bij mannen is geleidelijk en continu gestegen van 24.1 jaar in 1972 tot 26.7 jaar in 1990.

Figuur 2.9. Verminderde eerste huwelijken bij mannen voor de jaren 1972, 1977, 1980, 1983, 1985, 1987 en 1990

2.1.3. PRIMONUPTIALITEIT DOOR DE GENERATIES HEEN

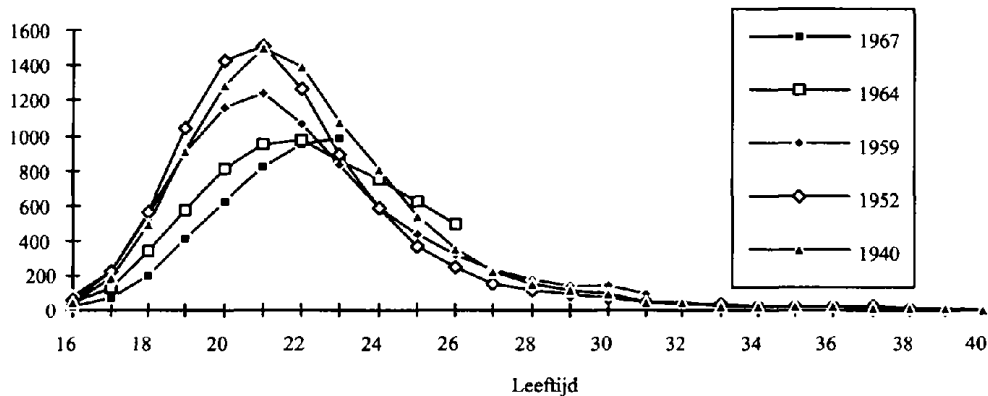
Om een beter beeld te krijgen van de tendensen achter de jaarlijkse gegevens van de burgerlijke stand is het interessant deze waarnemingen generatie per generatie samen te voegen. Op die manier kunnen we de grondslag zien van die evolutie op lange termijn. Wij hebben die gegevens opnieuw samengesteld, jaar per jaar, vanaf de generatie 1940, de eerste waarvoor volledige gegevens per leeftijd gepubliceerd zijn. De analyse wordt achtereenvolgens voor de vrouwen en voor de mannen gegeven.

De vrouwelijke generaties

Met de grafieken 2.10 en 2.11 hebben we geprobeerd een synthetische visie te geven van de vrouwelijke generaties gedurende een vijftigtal jaar.

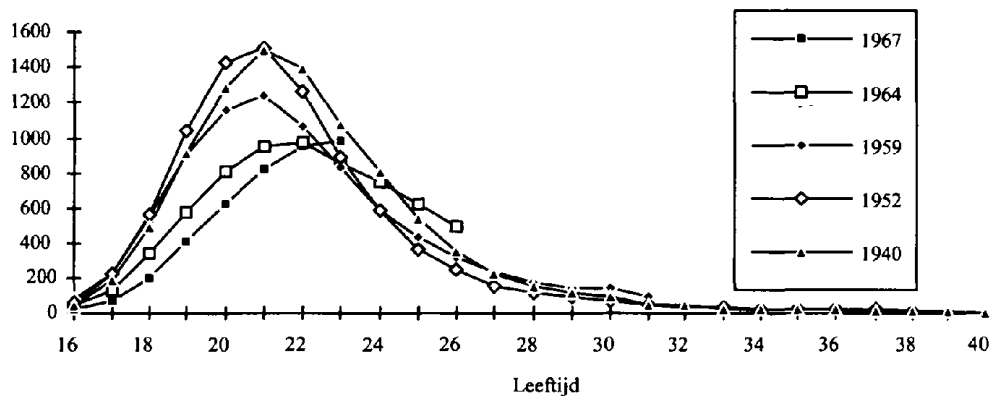
Wij hebben daarin vastgesteld dat zich belangrijke wijzigingen hebben voorgedaan, namelijk minder huwelijken en op latere leeftijd; tussen de generatie 1940 en de generatie 1967: de generatie 1967 telde, bijvoorbeeld op 22 jaar, 3000 huwelijken (voor 10000) terwijl de generaties 1940 en 1945 op dezelfde leeftijd 6000 huwelijken telde.

Figuur 2.10. Verminderde eerste huwelijken per generatie, vrouwen (per 10000)

De chronologie heeft eerst een wijziging van het tijdschema gevolgd, in de zin van een daling van het aantal huwelijken op jonge leeftijd, en vervolgens een belangrijke daling van de intensiteit. We mogen echter niet vooruitlopen op de uiteindelijke intensiteit van de recente generaties, maar die lijken zich te oriënteren naar een definitieve intensiteit die, op 50 jaar, ook lager zal zijn dan die van de oudere generaties.

Figuur 2.11. Gecumuleerde verminderde eerste huwelijken per generatie, vrouwen.

Als we de generaties een voor een volgen (de gedetailleerde gegevens zijn opgenomen in de bijlage), kunnen we drie fasen onderscheiden in de evolutie van hun primonuptialiteit, of meer bepaald drie groepen van generaties: de generaties 1938 tot 1951, 1952 tot 1958, en die van na 1959.

- De generaties 1938 tot 1951

De intensiteit en het tijdschema van hun nuptialiteit verloopt eenvormig. De curves zijn bijna gelijklopend en moeilijk te onderscheiden. Die generaties zijn lang na de tweede wereldoorlog gehuwd. Het feit dat ze eventueel tijdens de vijandelijkheden geboren zijn, heeft hun nuptiaal gedrag niet beïnvloed.

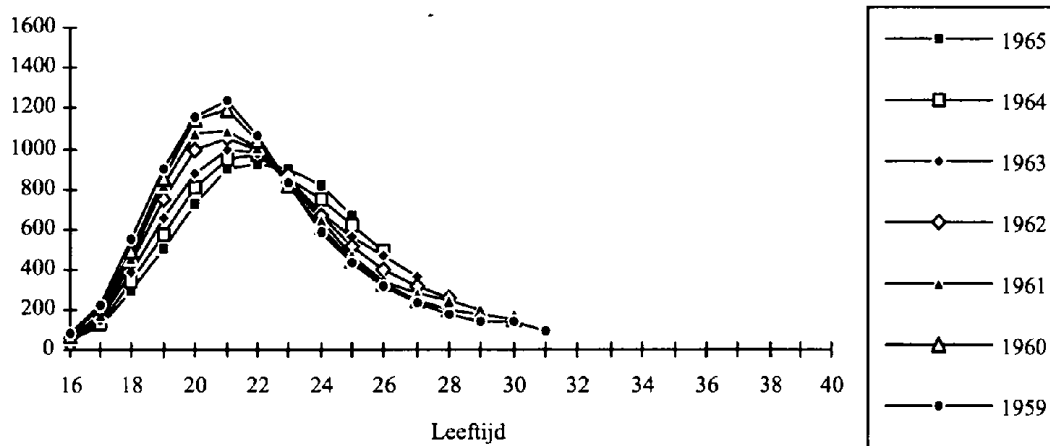
- De generaties 1952 tot 1958

De generatie 1952 valt daarentegen op als een spilgeneratie, want vanaf die generatie treden belangrijke wijzigingen op. De generatie 1952 onderscheidt zich, weliswaar voorzichtig, van de voorgaande generaties vanaf de leeftijd van 25 jaar (wat overeenstemt met de huwelijken die in 1977 gesloten zijn). Vanaf dan verschillen de curves van de gecumuleerde huwelijken per generatie, jaar na jaar, in die zin dat later wordt gehuwd en dat de intensiteit afneemt. Het is interessant op te merken dat de vorige generaties dezelfde houding vertoonden ten opzichte van het eerste huwelijk. In deze recentere generaties treden voortdurend wijzigingen op. Daar de ene generatie sterkt verschilt van de andere, denken wij dat de evolutie van de gedragingen zeer snel verloopt. Voor de generatie 1959 bijvoorbeeld noteren wij op 25 jaar 7000 gecumuleerde huwelijken (voor 10 000) tegen minder dan 6000 in de generatie 1964. Op zes generaties is dat nogal spectaculair.

- Na de generatie 1959

De dalende tendens van de intensiteit lijkt zich voort te zetten. Vanaf de generatie 1959 is de wijziging het belangrijkste op het vlak van het tijdschema (figuur 2.12). Nog steeds na 25 jaar nemen de huwelijken per leeftijd voortdurend toe. Voor de generatie 1959 noteerden we ongeveer 400 (voor 10000) huwelijken op 25-jarige leeftijd, voor de generatie 1964 bedroeg dit cijfer 600 voor dezelfde leeftijd. Die lichte inhaalbeweging vervaagt evenwel rond dertig jaar en zal wellicht het tekort van de vorige leeftijden niet dekken.

Figuur 2.12. Verminderde huwelijken voor de generaties 1959 tot 1965, vrouwen (voor 10000)

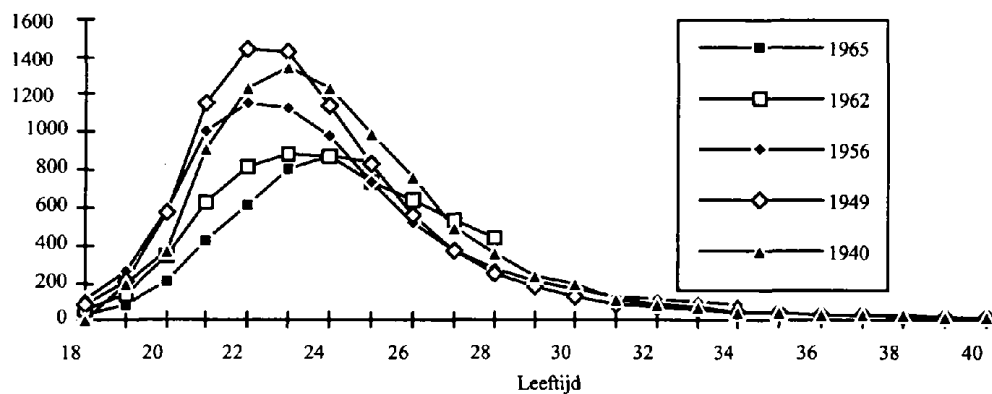
De longitudinale tendens lijkt zich dus te versnellen voor de recentere generaties, in die zin dat de intensiteit afneemt en dat er een belangrijke verschuiving van het tijdschema optreedt naar latere leeftijden voor het eerste huwelijk. De modus die voor de oudere generaties lang op 21 jaar bleef, verschuift vanaf de generatie 1966 snel naar 22 jaar. Voor de generatie 1968 bedraagt ze 24 jaar. De laatste jaren zou zich een lichte toename aftekenen, maar aan de hand van de gedeeltelijke gegevens van de jongere generaties kunnen we dat niet bevestigen. De afstand is te klein om daarover te oordelen.

De mannelijke generaties

We bestuderen de mannelijke primonuptialeit op dezelfde wijze als de vrouwelijke: we sporen dus de scharniergeneraties op vanaf wanneer de gedragingen konden worden gewijzigd.

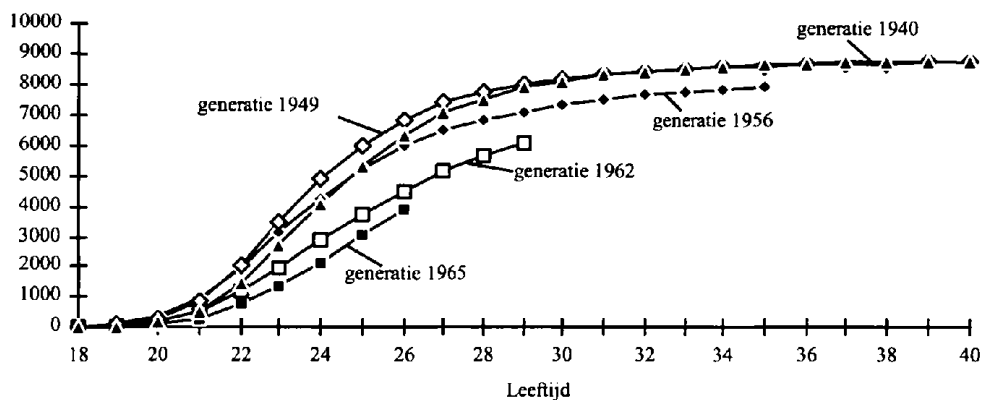
Figuur 2.13 toont bepaalde generaties die we geïdentificeerd hebben als generaties die aan de basis liggen van wijzigingen van de tendens. We stellen belangrijke verschillen vast tussen de generatie 1940 en de generatie 1965. Vóór de generatie 1940 werden de eerste huwelijken van mannen gekenmerkt door een vrij hoge intensiteit en een vrij «ruim» tijdschema, dus nogal verspreid rond de modus die 23 jaar was. De jongere generaties, tot die van 1949, leunen daarentegen dichter aan tegen die modus, tussen 22 en 23 jaar. De evolutie neigt naar verjonging. Daarna wordt de evolutie van het schema opnieuw omgekeerd en verschuiven de eerste huwelijken meer naar een hogere leeftijd terwijl de intensiteit lijkt af te nemen.

Figuur 2.13. Verminderde eerste huwelijken per generatie, mannen (voor 10000)

Als we de verminderde huwelijken generatie per generatie isoleren, kunnen we op dezelfde wijze als voor de vrouwen de spilgeneraties identificeren. Ze zijn opgenomen in de onderstaande figuur. Bij deze generaties kan, als gevolg van het leeftijdsverschil tussen de echtgenoten, een verschuiving van 2 tot 3 jaar worden waargenomen ten opzichte van de vrouwelijke generaties.

Figuur 2.14. Gecumuleerde verminderde eerste huwelijken per generatie, mannen

- De generaties 1937 tot 1949

Deze generaties worden gekenmerkt door een stabiel gedrag, hoewel ze op jongere leeftijd huwen. De modus komt op 23 jaar te liggen, tegen 24 jaar voorheen (gedetailleerde gegevens gaan als bijlage). Zoals voor de vrouwen zijn deze generaties met een vrij constant gedrag lang na de oorlog gehuwd, maar ze zijn tijdens of rond de oorlog geboren.

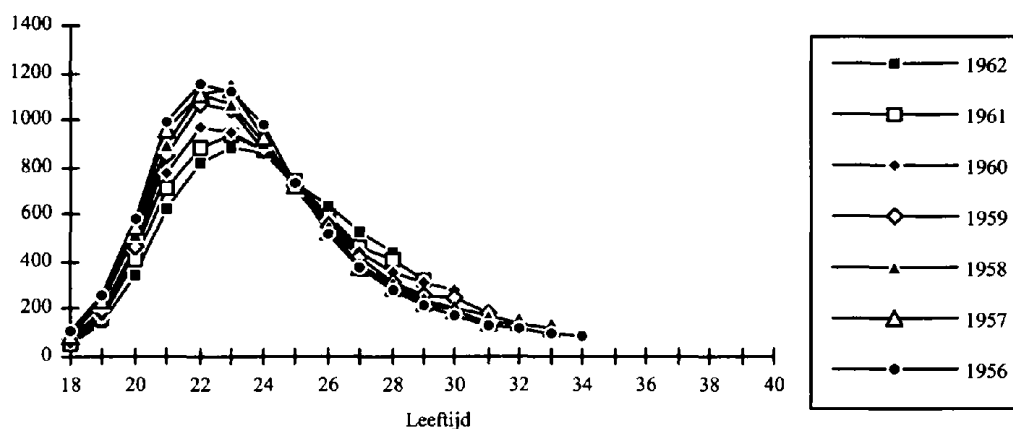
- De generaties 1950 tot 1956

Vanaf de mannelijke generatie van 1950 nemen we een daling van de intensiteit van de primonuptialiteit waar en een verschuiving van de modus, opnieuw naar 24 jaar. Vanaf de generatie 1952 neemt de intensiteit steeds sneller af tussen 21 en 25 jaar. We noteren 1400 huwelijken per 10000 op 22 jaar voor de generatie 1952 tegen 1200 op dezelfde leeftijd voor de generatie 1957.

- Na de generatie 1956

Parallel met de continue daling van de intensiteit ontwikkelt zich een nieuwe tendens inzake de spreiding van de huwelijken per leeftijd. Vanaf de generatie 1956 stellen we een neiging vast om na 25-jarige leeftijd te huwen. Deze tendens houdt aan tot de recente generaties. De huwelijken op jonge leeftijd, die weinig schommelden in het verleden, nemen generatie per generatie af, tussen 18 en 22 jaar. De generatie 1965 telt 600 huwelijken per 10000 op 22 jaar, tegen 1000 voor de generatie 1959. Voor de generaties na die van 1961, lijkt de modus zich te stabiliseren op 24 jaar. Voor de generatie 1965 gaat ze zelfs in de richting van 25 jaar.

Figuur 2.15. Verminderde huwelijken voor de generaties 1956 tot 1962, mannen (per 10000)

Ten slotte is de totale chronologie van de mannelijke primonuptialiteit nogal gelijklopend met die van de vrouwen, met kleine verschillen die uiteindelijk overeenkomen met het verschil in leeftijd bij het huwelijk dat over het algemeen wordt waargenomen tussen mannen en vrouwen. De intensiteit neemt dus af, eerst langzaam, maar dan zeer snel voor de meest recente generaties. De modus vertoont een onafgebroken stijgende tendens. Er kan nergens worden uit opgemaakt dat de opgelopen vertraging binnen de generaties volledig zal worden ingehaald.

2.1.4. ENKELE VERGELIJKINGEN MET ANDERE EUROPESE LANDEN

Uit de demografische statistieken van de Europese Unie (Eurostat, 1992, p. 120) blijkt in eerste instantie dat België nog steeds tot de landen behoort die het huwelijk het meest trouw blijven: in 1990 is ons land, na Portugal en Ierland, het derde land met een hoge intensiteit. Dat jaar bedraagt de intensiteit voor Portugal 0.81 voor de mannen en 0.84 voor de vrouwen. In België bedraagt ze 0.68 voor de mannen en 0.73 voor de vrouwen. Die cijfers zijn vrij hoog, want in Frankrijk en in Denemarken liggen ze niet hoger dan 0.60.

Wat het tijdschema betreft, onderscheidt België zich eveneens want, met een gemiddelde leeftijd bij het eerste huwelijk van 26.7 jaar voor de mannen in 1990, behoort het samen met Portugal (26.2 jaar) en het Verenigd Koninkrijk (25.8 jaar) tot de drie landen waar het jongst wordt gehuwd. Voor de vrouwen is de tendens gelijklopend, met een gemiddelde leeftijd van 24.6 jaar voor het eerste huwelijk komt België meteen na het Verenigd Koninkrijk en Griekenland (23.8 en 23.9 jaar), alsook Portugal (24.2jaar).

Die tendensen zijn interessant, want ondanks de geografische ligging naast landen waar de regels voor het huwelijk verschillend zijn, zoals Frankrijk, Nederland en Duitsland, behoudt het een eigen specifiek karakter wat het eerste huwelijk betreft. Dat zet overigens beweringen op de helling als «een Europees model van wijzigingen inzake gedragingen breidt zich uit van het noorden tot de landen aan de Middellandse Zee, met min of meer uitgesproken vertragingen» (J.-Y. Raulot en E. Brown-Demonet, 1991, p. 263). Daaruit kunnen we besluiten dat in België, over het geheel genomen, een «verschil» kan worden waargenomen in de evolutie van de nuptialiteit ten opzichte van de meeste Europese landen die hier worden bestudeerd; het neemt een «mediane» positie in ten opzichte van het geheel van de West-Europese landen (J. Rychtarikova, 1993).

Tijdens de late jaren tachtig wordt trouwens een nieuwe geestdrift voor het huwelijk waargenomen, maar is dat een specifiek Belgische evolutie en doet ze zich ook voor in de andere Europese landen? In andere landen lijkt die wijziging immers ook al sedert enkele jaren op te treden. Zo wordt in Denemarken, voor de vrouwen, sedert 1980 een stijging van het aantal verminderde huwelijken waargenomen, die stijging doet zich sedert 1985 ook voor in Duitsland, Spanje en Nederland.

Ondanks de vrij traditionele houding ten opzichte van het huwelijk in België, en in weerwil van een recente evolutie, tellen we vandaag meer definitief ongehuwden dan in het verleden. De vraag rijst dan wat de feitelijke situatie van die ongehuwden is. We weten immers dat in vele Europese landen andere vormen van gezinnen zijn ontstaan, in het bijzonder de consensuele verbintenis buiten het huwelijk, die we eerst bij de jongere bevolking waarnamen als aanloop tot het huwelijk, maar die zich dan stilaan tot alle leeftijden heeft uitgebreid. In die optiek lijkt het ons belangrijk deze nieuwe levenswijzen beter te begrijpen.

Het samenwonen kan evenwel niet rechtstreeks worden afgeleid uit de beschikbare statistieken in België, want het wordt niet geïnventariseerd. Toch noteren we in 1991 30% ongehuwde mannen en ongeveer 20% ongehuwde vrouwen van dertig jaar. Aangezien die leeftijd een sleutelleeftijd is voor het aangaan van verbintenissen, kunnen we veronderstellen dat een onbekend gedeelte van die bevolking in een consensuele verbintenis leeft en zou moeten worden opgenomen in de berekeningen van de nuptialiteit die hier alleen op basis van de gegevens van de burgerlijke stand worden weergegeven. In die optiek kan het bestuderen van de huwelijken zonder rekening te houden met de nieuwe samenlevingsvormen weinig relevant lijken.

2.2. HET AANTAL ECHTSCHIEDINGEN

2.2.1. DE HUIDIGE WETGEVING INZAKE ECHTSCHIEDING IN BELGIË

Zoals bekend, past België inzake burgerlijk recht de Code Napoléon toe. De wet van 1 juli 1974 voert een nieuwe vorm van echtscheiding "zonder schuld" in. Thans kent het Belgisch recht drie soorten van echtscheiding:

- echtscheiding op grond van bepaalde feiten of schuld
- echtscheiding door onderlinge toestemming
- echtscheiding zonder schuld na een feitelijke scheiding van 10 jaar. Die termijn is bij wet van 1 juli 1982¹ verminderd tot vijf jaar.

Sedertdien is de wet niet meer grondig gewijzigd, behalve de depenalisering van overspel (wet van 20 mei 1987) en de wens om de procedure sneller te laten verlopen sedert 1994. Dat laatste punt is voor ons van geen belang, want wij werken met gegevens die juist vóór die datum zijn gepubliceerd.

De vereiste leeftijd voor echtscheiding door onderlinge toestemming is door de wet van 19 januari 1990 vastgesteld op 20 jaar (die wet legt de wettelijke leeftijd voor het huwelijk ook vast op 18 jaar, zowel voor mannen als voor vrouwen). Vroeger was dat 23 jaar.

Een echtscheiding is thans dus niet meer zo lastig, behalve dan wat de lange procedure betreft. De recente hervormingen zijn niet langer gericht op de sanctie, maar proberen de menselijke kostprijs van de breuk zoveel mogelijk te beperken.

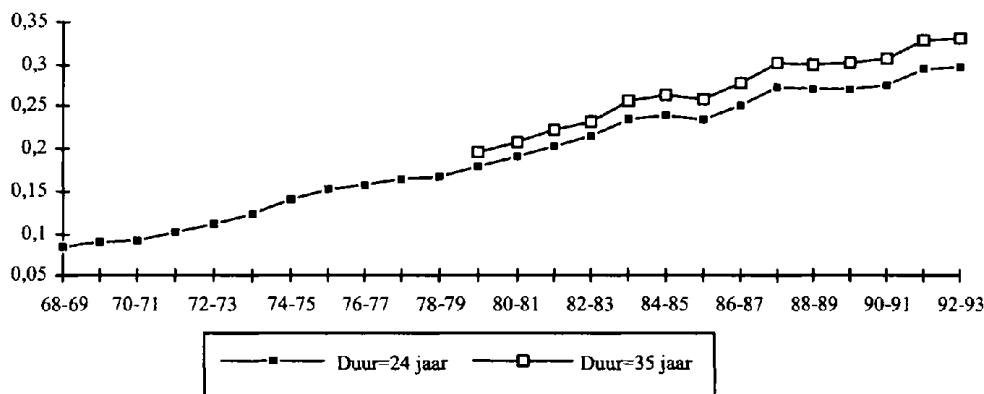
2.2.2. EVOLUTIE VAN HET AANTAL ECHTSCHIEDINGEN IN BELGIË SEDERT 1968-69

We gaan de jaarlijkse evolutie van de uitgesproken echtscheidingen na binnen de eigen huwelijkspromotie. Het gaat om de verminderde echtscheidingen. Die methode bestaat erin dat de echtscheidingen die in een bepaalde periode worden uitgesproken, gekoppeld worden aan de oorspronkelijke huwelijken van elke betrokken promotie. Als we bijvoorbeeld in 1980 100 echtscheidingen noteren na een huwelijk van twee jaar, worden die echtscheidingen in verband gebracht met de huwelijken die twee jaar eerder zijn gesloten, namelijk in 1978.

Door de som te maken van deze verminderde echtscheidingen, voor elk kalenderjaar vanaf 1968-69, stellen we een bestendige stijging vast, zoals blijkt uit figuur 2.16. Van minder dan 10% voor de eerste periode, als de som van de verminderde scheidingen beperkt wordt tot een huwelijksduur van 24 jaar, stijgt het aantal tot 20% in 1981 en tot ongeveer 30% in 1992-93

¹ Er bestaat overigens een andere vorm van scheiding, namelijk de scheiding van tafel en bed. Daarvoor bestaat een officiële procedure. De band en de plichten van het huwelijk worden niet verbroken, maar toch leven de echtgenoten gescheiden. Die oplossing biedt een alternatief voor de echtscheiding aan echtparen die gehecht zijn aan het huwelijk als instelling (wat voorkomt bij gelovigen). In die situatie zijn de echtparen niet gehuwd en niet gescheiden. De scheiding van tafel en bed lijkt thans in onbruik te raken. In het geval van een feitelijke scheiding zijn de echtparen nog gehuwd, maar delen ze niet langer de echtelijke woning.

Figuur 2.16. Totaal van de verminderde echtscheidingen sedert 1968-69 (transversale visie)

Als het aantal echtscheidingen wordt opgeteld tot een duurtijd 35, benadert het 35% in 1992-93. Dat betekent concreet dat voor 100 aangegane huwelijken, er na 35 jaar huwelijk bijna 35 verbroken zouden worden door echtscheiding. In 1979-80 zouden er voor dezelfde duur ongeveer 20 zijn verbroken. Deze cijfers moeten voorwaardelijk worden geïnterpreteerd, aangezien de twee periodes transversaal zijn benaderd.

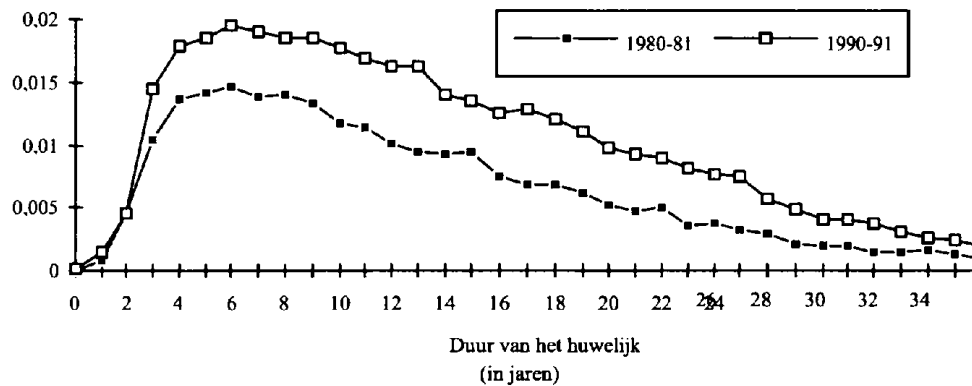
Deze curve vertoont drie kleine verschillen. Het eerste bevindt zich tussen 1974-1975 en 1976-1977. Mogelijk is dat een «inhaalbeweging» als gevolg van de nieuwe wet die in 1974 in voege is getreden (echtscheiding zonder schuld, na een feitelijke scheiding). Het tweede bevindt zich tussen 1982-83 en 1984-85. Hier geldt misschien hetzelfde effect, te wijten aan de wet van 2 december 1982 die echtscheiding toestaat na een feitelijke scheiding van 5 jaar (in de plaats van 10 jaar voorheen). De volgende periode kent daarentegen een lichte daling, maar die zou te wijten zijn aan de inhaalbeweging van de voorgaande jaren. Tussen 1987-88 en 1990-91 is het percentage min of meer stabiel. Het lijkt opnieuw te stijgen in 1991-92, derde verschil, maar dat kunnen we niet verklaren aan de hand van de wetgeving.

De vergelijking van de twee totalen, tot een huwelijksduur van 24 en 35 jaar, toont aan dat een bepaald percentage van de verbintenissen nog kan worden verbroken door een echtscheiding na 25 jaar huwelijk. Dat percentage blijft klein, al lijkt het de jongste jaren licht toe te nemen. Alles lijkt zich vroeger af te spelen, bij een duidelijk lagere huwelijksduur.

2.2.3. ECHTSCHIEDINGEN VOLGENS DE DUUR VAN HET HUWELIJK IN 1981 EN 1991

Figuur 2.17 toont de kans op een echtscheiding na een bepaalde duur van de verbintenis. Die kans is berekend uitgaande van de echtscheidingen die in 1980-81 en 1990-91 werden uitgesproken, binnen hun respectieve promotie, volgens de duur van het huwelijk, schommelend van 0 tot 34 jaar huwelijk. Het gaat nogmaals om een transversale doorsnee wat de tijd betreft.

Figuur 2.17. Kans op een echtscheiding volgens de huwelijksduur in 1980-81 en 1990-91

Over het algemeen stellen we vast dat de risico's van een breuk snel optreden na de eerste huwelijksjaren, en zich nadien stabiliseren. De twee periodes die wij hier in aanmerking nemen, 1981 en 1991, vertonen hetzelfde profiel, maar met verschillende risiconiveaus. De kans op een echtscheiding is groter in 1990-91 dan in 1980-81, vanaf het derde jaar huwelijk. Voor die duur bedraagt de kans op een echtscheiding ongeveer 10% in 1980-81 tegen bijna 15% in 1990-91. Dit verschil wordt nadien bevestigd.

Voor de twee periodes bedraagt de modale duur van de verbintenissen die uitlopen op een echtscheiding 7 jaar. Die duur lijkt cruciaal te zijn voor het voortbestaan van een huwelijk. De kans dat die huwelijken na zeven jaar verbroken worden, bedraagt 15% in 1980-81 en 20% in 1990-91. Geen volgende verjaardag is zo «gevaarlijk» als de zevende. In 1990-91 wordt een piek bereikt na 14 jaar huwelijk en op 16 jaar huwelijk in 1980-81. Pas na 30 jaar huwelijk bestaat tussen de twee periodes geen verschil meer qua risico van een echtscheiding.

De mediane waarde van de spreiding ligt op 11.9 jaar in 1990-91 en op 10.4 jaar in 1980-81. De helft van de echtscheidingen riskeert vóór 12 jaar huwelijk te worden uitgesproken voor de twee periodes.

2.2.4. ECHTSCHIEDINGEN PER HUWELIJKSPROMOTIE

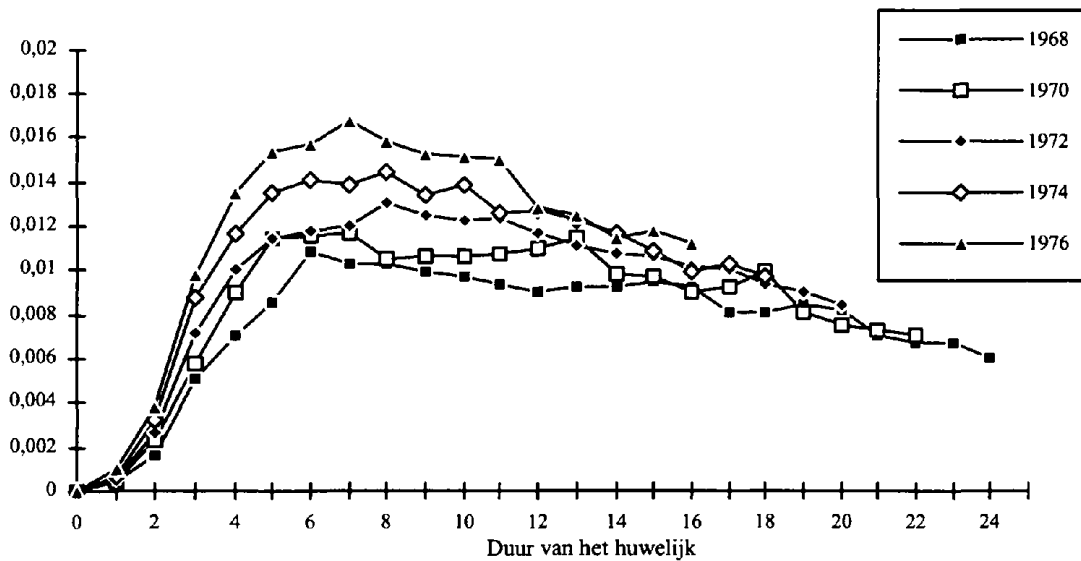
De gegevens waarover wij beschikken voor de analyse van het aantal echtscheidingen stellen ons niet in staat verder en exhaustiever in de tijd terug te gaan als voor de primonuptialiteit. De enige promotie die bijna volledig is in de gepubliceerde statistieken is die van 1968. Ervoor en erna beschikken we slechts over beknopte elementen. Toch zullen we de recente promoties gedetailleerd per huwelijksduur nagaan en we zullen in de volgende afdeling het belang van het verschijnsel in de oudere promoties trachten te achterhalen via de leeftijd van de echtgescheidenen.

Figuren 2.18 en 2.19 geven de evolutie weer van de recente promoties door ze twee per twee weer te geven (de gedetailleerde gegevens bevinden zich in de bijlage). We zien een duidelijke stijging van het aantal echtscheidingen voor elke huwelijksduur, vooral tussen de promotie 1968 en 1976.

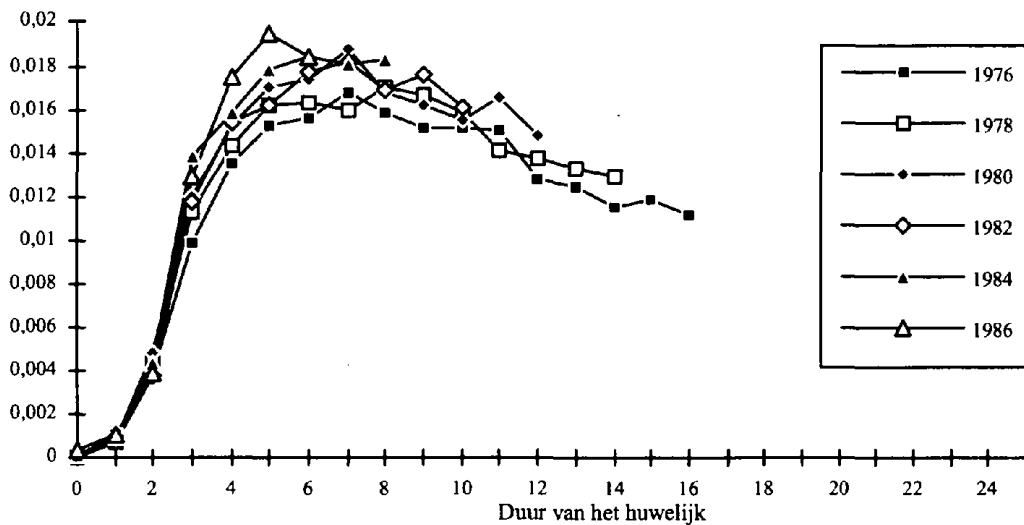
Na de promotie 1976 lijkt het risico op de ontbinding van de verbintenissen zich steeds vroeger voor te doen, het maximum ligt tussen de 5e en de 7e huwelijksverjaardag. De kans op de verbreking na een langere huwelijksduur lijkt een stabiel niveau te hebben bereikt. We kunnen evenwel te weinig afstand nemen om die tendensen door te trekken.

We mogen ook niet uit het oog verliezen dat de elementen die hier in aanmerking worden genomen het niet mogelijk maken een onderscheid te maken tussen het aantal echtscheidingen bij eerste huwelijken en die bij nieuwe huwelijken, met andere woorden de rang van de echtscheiding (1e, 2e, ...). Bovendien hebben de wettelijk uitgesproken echtscheidingen uiteraard geen betrekking op de consensuele verbintenissen. Evenmin wordt rekening gehouden met de jaren dat wordt samengeleefd vóór de latere legalisering van dat samenleven. Het feit dat het maximumrisico zich vroeger in het huwelijk voordoet kan misschien alleen het gevolg zijn van de anticipatie op het wettelijk huwelijk door een voorafgaande vrije verbintenis.

Figuur 2.18. Verminderde echtscheidingen voor de huwelijkspromoties 1968 tot 1976

Figuur 2.19. Verminderde echtscheidingen voor de huwelijkspromoties 1976 tot 1986

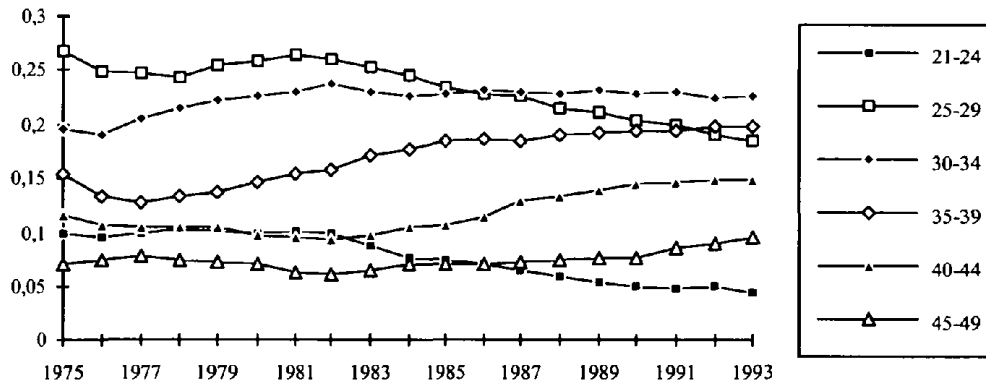

2.2.5. ECHTSCHEIDINGEN VOLGENS DE LEEFTIJD VAN DE ECHTGESCEIDENEN

Daar we slechts over onvolledige reeksen van echtscheidingen per huwelijkspromotie beschikken, zullen we trachten na te gaan wat het aandeel van de oudere echtgescheidenen is in het geheel van de echtscheidingen die per kalenderjaar worden uitgesproken, wetende dat deze laatste in een overgangs- of "inhaalperiode" hun verbintenis uiteindelijk na een langere huwelijksduur en dus op vrij hoge leeftijd verbreken. We hebben het kalenderjaar 1975 als uitgangspunt voor die vergelijking genomen. In dat jaar overschreed het aantal echtscheidingen de kaap van 15 echtscheidingen voor 100 overeenstemmende huwelijken.

Over de periode 1975-1993 nemen we onder de gescheiden vrouwen van elk jaar een daling waar van het aandeel van de jongeren, 21-24 jaar en 25-29 jaar, ten opzichte van een stijging van vrouwen van «rijpe leeftijd», 35-39 jaar, 40-44 jaar. De groepen 30-34 jaar en 45-49 jaar zijn in verhouding slechts licht gestegen.

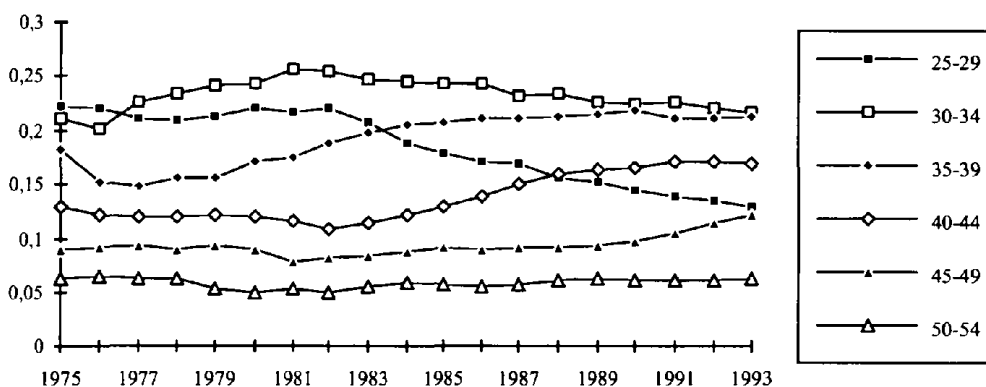
Figuur 2.20. Aandeel van elke leeftijdsklasse in de jaarlijkse echtscheidingen, vrouwen 1975-1993

Als we goed opletten, kunnen we twee scharnierjaren onderscheiden: 1976 en 1983. We zien in het begin inderdaad de daling van het relatieve aandeel van de jonge echtgescheidenen, deels gecompenseerd door de stijging van het aandeel van de oudere vrouwen. Mogelijk houdt deze tendens verband met de wet van 1974, die echtscheiding na een feitelijke scheiding van 5 jaar toestaat. Daarna valt de periode 1977-83 op, die gekenmerkt wordt door een stijging van het aandeel van de vrouwen van 25 tot 35 jaar. Na deze datum daalt het aandeel van de 25-29-jarigen zeer sterk, net als dat van de jongste vrouwen, ten gunste van de groepen 35 tot 45 jaar. «Oudere» zwakke echtparen lijken nu tot de wettelijke ontbinding van hun huwelijk te willen overgaan.

Tijdens deze periode hebben zich ook wijzigingen voorgedaan voor de echtgescheidenen van het mannelijke geslacht, zoals blijkt uit figuur 2.21.

Figuur 2.21. Aandeel van elke leeftijdsklasse in de jaarlijkse echtscheidingen, mannen 1975-1993

De jongeren van 25-29 jaar vertegenwoordigden 22% van de echtgescheidenen in 1975 en 13% in 1993. De mannen van 40 tot 54 jaar daarentegen vertegenwoordigden 29% van de echtgescheidenen in 1975 tegen 35% in 1993, wat neerkomt op een duidelijke toename van het aandeel van de oudere mannen in het totaal van de echtgescheiden mannen. Het aandeel

van de mannen van 30-34 jaar verandert niet veel over die periode, dat van de 35-39-jarigen neemt toe. Net als bij de vrouwen wordt de tendens tussen die twee data evenwel omgekeerd. Tot 1982-83 zien we een toename van het aandeel van de 30-34-jarigen alsook een toename van de 35-39-jarigen, na een lichte daling.

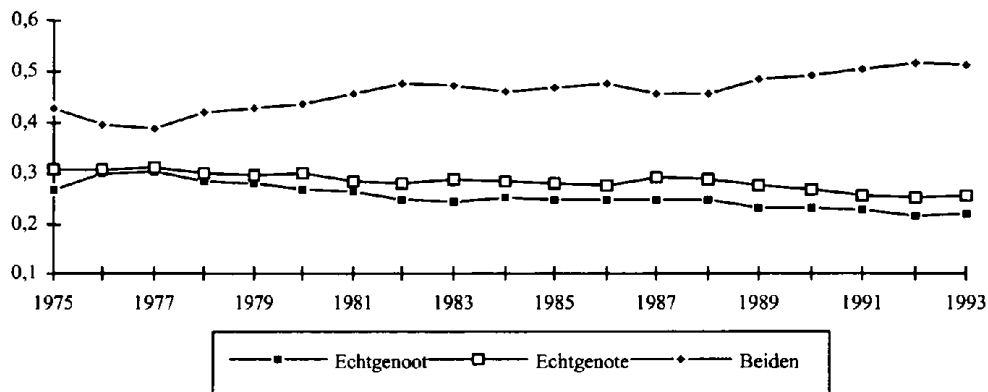
2.2.6. ECHTSCHEIDINGEN VOLGENS DE VRAGENDE PARTIJ

We zullen nu proberen na te gaan wie de eis tot echtscheiding indient. Er zijn drie mogelijkheden: de echtscheiding aangevraagd door de man, door de vrouw, of een gezamenlijke aanvraag door de beide echtgenoten.

Figuur 2.22 geeft ons inzicht in de evolutie en de huidige situatie van de statistieken inzake eisende partij. Over het algemeen en voor de gehele periode wordt het grootste aantal echtscheidingen aangevraagd in gemeenschappelijk overleg. Er was een stijgende evolutie waarneembaar over de gehele periode, behalve in 1976-77. Het aandeel is gestegen van 43% in 1975 tot 51% in 1993. Sedert 1991 wordt de helft van de echtscheidingen aangevraagd door de beide echtgenoten.

Voor de andere types van aanvragen merken we dat het percentage vrouwen dat alleen de echtscheiding aanvraagt, nog altijd hoger is dan dat van de mannen, al is het verschil vrij klein. Op 100 echtscheidingen in 1993 werden er 25 aangevraagd door vrouwen en 22 door mannen. In het begin van de periode was dat 30 voor de vrouwen en iets minder voor de mannen. We stellen vast dat de verhoudingen in 1976-77 bijna gelijk zijn. In die periode schommelt het aandeel van de vrouwen niet veel: het minimum bedraagt 25% in 1992, het maximum 31% in 1976-77. Voor de mannen zijn grotere schommelingen merkbaar: 21.5% in 1992-93 tegen 30% in 1977. De proportionele toename van het aantal echtscheidingen aangevraagd door beide echtgenoten lijkt dus ten koste te gaan van het aantal echtscheidingen aangevraagd door mannen. Het aandeel van de vrouwen blijft eerder «constant».

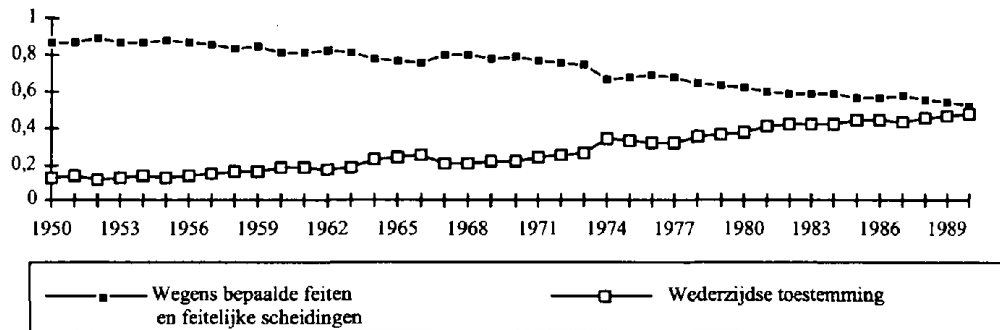
Figuur 2.22. Spreiding van het aantal echtscheidingen naar gelang van de eisende partij tussen 1975 en 1993

2.2.7. ECHTSCHIEDINGEN NAAR GELANG VAN DE OORZAKEN

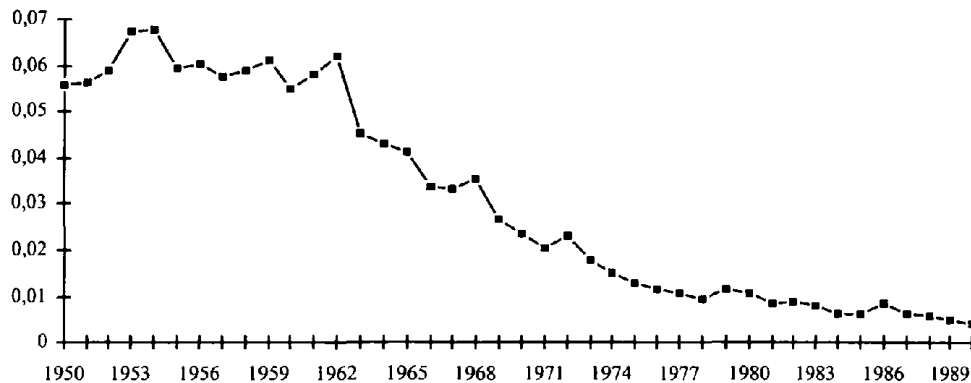
We gaan nu na welke oorzaken worden ingeroepen om de echtscheiding aan te vragen. De cijfergegevens hierover zijn onvolledig en maken alleen een onderscheid mogelijk tussen echtscheidingen op grond van bepaalde feiten (waaronder mishandelingen, grove beledigingen...) en echtscheidingen door onderlinge toestemming. We wijzen er overigens op dat de aanvragen tot echtscheiding die bij de rechtbanken worden ingediend, niet noodzakelijk leiden tot een vonnis of tot een inschrijving bij de burgerlijke stand.

Figuur 2.23. Spreiding van de aanvragen tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten, echtscheidingen van tafel en bed en door onderlinge toestemming, 1950-1990

Voor de periode 1950-1963 moeten twee opmerkingen worden gemaakt. De eerste heeft betrekking op het overwicht van de aanvragen tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten; ze vertegenwoordigen 80% tot 90% van de totale aanvragen. De overige aanvragen zijn hoofdzakelijk aanvragen door onderlinge toestemming. Het aantal aanvragen tot scheiding van tafel en bed zijn onbeduidend geworden (figuur 2.24).

Figuur 2.24. Aandeel van de scheidingen van tafel en bed ingediend bij de rechtbanken van eerste aanleg, 1950-1990

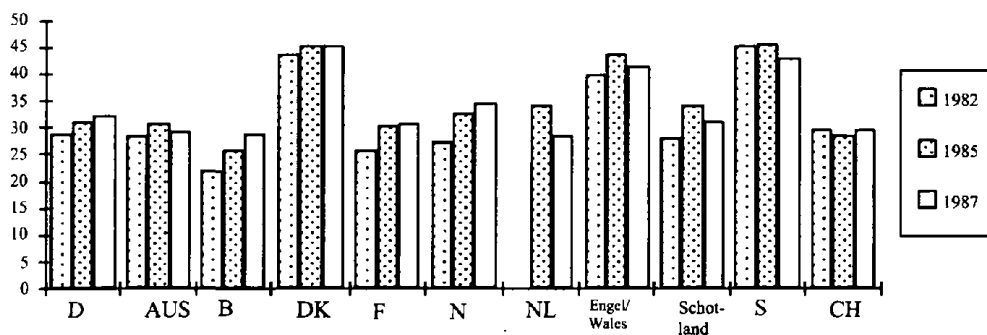
Voor de volgende periode, 1964-1970, stellen we belangrijke wijzigingen vast. Vanaf 1967 begint het aandeel van de aanvragen tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten inderdaad af te nemen. Die tendens wordt bevestigd vanaf 1974, en lijkt volgens ons rechtstreeks verband te houden met de inwerkingtreding van de nieuwe wet tot invoering van de zogenaamde echtscheiding «zonder schuld». Vanaf dan neemt die tendens vrij snel toe en in 1990 is het aandeel van de twee soorten oorzaken bijna gelijk. Wij beschikken niet over latere gegevens, maar het zou interessant zijn te weten of het percentage aanvragen door onderlinge toestemming dat van de aanvragen op grond van bepaalde feiten overschrijdt. Dat lijkt waarschijnlijk en denkbaar.

2.2.8. SITUATIE VAN DE BELGISCHE ECHTSCHEIDINGEN IN DE EUROPESE CONTEXT

Echtscheiding is in België lang niet onbestaande; de evolutie in de tijd en de huidige niveaus bevestigen dat. Kort samengevat kunnen we zeggen dat thans ongeveer een huwelijk op drie uitmondt in een echtscheiding, dat de helft van de echtscheidingen zich voordoet vóór de twaalfde huwelijksverjaardag, dat echtscheidingen mannen en vrouwen van alle leeftijden treffen en steeds meer het gevolg zijn van een gemeenschappelijke beslissing.

Figuur 2.25 toont ons dat het aantal echtscheidingen in België het gemiddelde benadert, vergeleken met de situatie in de andere Europese landen. Staten als Denemarken, Zweden en Engeland-Wales wijken daar sterk van af en halen hogere echtscheidingscijfers dan 40%. België wordt thans dikwijls gerangschikt in de categorie landen met een gemiddelde nuptialiteit, een gemiddeld tijdschema en een gemiddeld aantal echtscheidingen. In 1975 was België, op grond van de waarnemingen, gerangschikt in de categorie «gemiddelde nuptialiteit, jong tijdschema, eerder laag aantal echtscheidingen» (J. Rycharikova, 1993; J. C Haskey, 1993).

Figuur 2.25. Samenvatting van de echtscheidingspercentages voor 11 Europese landen in 1982, 1985 en 1987

Bron: A. Monnier, 1986, p. 841 en 1989, p. 919.

De huidige omvang van de echtscheiding is een recent verschijnsel in ons land, ook al is de trend in feite eeuwenoud (C. Wattelar en G. Wunsch, 1967, p. 58). We weten nog niet wat de gevolgen van de versnelling van dat proces zullen zijn voor de samenleving en de gezinnen;

het gaat niet alleen om de demografische, maar ook om de sociologische, juridische en psychologische gevolgen.

2.3. NIEUWE HUWELIJKEN

2.3.1. WEDUWSCHAP

Echtscheiding is niet het enige risico voor de verbreking van een verbintenis. Het weduwschap, dat bij de jonge leeftijden sterk is afgenomen sedert het begin van de eeuw en vooral sedert het einde van de tweede wereldoorlog, blijft een niet onbelangrijke factor voor de ontbinding van verbintenissen. De verlenging van de levensduur heeft dat risico uitgesteld, maar toch blijven meer vrouwen dan mannen getroffen. Het is moeilijk om dit risico te meten. Het kan immers maar worden geschat aan de hand van de berekening van de kans op het overlijden van de echtgenoot (dat wil zeggen, het sterftcijfer van het andere geslacht) en rekening houdend met de respectieve leeftijden van de echtgenoten. De kans op het overlijden van beide partners moet dus worden gecombineerd.

Een snelle raming van het huidige percentage verweduwden kan in eerste instantie worden bekomen door de analyse en de combinatie van de recente sterftetabellen (1989-1992) in België. Aldus kan het risico dat een vrouw die op 22-jarige leeftijd is gehuwd, haar man die 2 jaar ouder is dan zij (en dus 24 jaar was op het ogenblik van hun huwelijk) verliest voordat ze zelf 65 jaar is, geschat worden op 18%. Op die leeftijd wordt de kans op een nieuw huwelijk immers zeer klein. De kans dat de man weduwnaar wordt voordat hij zelf 65 jaar is, bedraagt voor datzelfde echtpaar thans 11%.

In de jaren dertig bijvoorbeeld bedroeg dat risico volgens de sterftetabellen van 1928-1932 respectievelijk 38% en 32% voor elke echtgenoot die gehuwd is op dezelfde leeftijd als hierboven en nog altijd voordat hij de leeftijd van 65 jaar bereikt (C. Wattelar en G. Wunsch, 1967, p. 53-54). Na de oorlog (volgens de sterftetabellen van 1946-49), was dat risico op weduwschap al gedaald tot 32% en 24% voor de echtgenote en voor de echtgenoot. Het bedroeg 28% en 16% in 1960 (tabellen van 1959-1963).

Dankzij die eenvoudige berekening zien we dat het risico op de verbreking van de verbintenis door echtscheiding of scheiding het niveau van het weduwschap van het eerste derde van de eeuw bereikt, althans voor de jonge leeftijden. De stijging van de levensverwachting zou moeten leiden tot de verlenging van de duur van het samenleven; we hebben gezien dat de echtscheiding dit voordeel lijkt teniet te doen, maar ze kan misschien een latere verbintenis mogelijk maken, die duurzamer is dan de vorige.

2.3.2. NIEUWE HUWELIJKEN

Het aandeel nieuwe huwelijken in het jaarlijkse aantal wettelijke verbintenissen is lange tijd constant gebleven, (9% van alle verbintenissen). Vandaag stijgt het relatieve aandeel van de nieuwe huwelijken in het jaarlijkse contingent van de verbintenissen die bij de burgerlijke stand worden aangegaan, overigens als louter rekenkundig gevolg van de daling van de eerste huwelijken.

Zo toont tabel 2.2 dat in 1981 het aandeel van de nieuwe huwelijken meer dan 10% bedroeg voor beide geslachten, en dat dit percentage in 1991 18% bedroeg, zowel voor de mannen als voor de vrouwen. Wijzen deze percentages op de illusie van een reële toename van de huwelijken van een hogere rang (2e of 3e verbintenis) of gaat het eerder om een constant gegeven als gevolg van de achteruitgang van het huwelijk bij ongehuwden, waardoor het totale aantal wettelijke verbintenissen afneemt?

Tabel 2.2. Aandeel van de nieuwe huwelijken voor het Rijk in 1981 en 1991, mannen en vrouwen(%)

	1981	1991
Mannen	11.42	18.58
Vrouwen	10.72	18.07

Figuur 2.26 vergelijkt, per geslacht, de profielen per leeftijd van de huwelijkscijfers naar gelang van de huwelijkse staat vóór de wettelijke verbintenis, voor de drie periodes van de vorige volkstellingen (1970, 1981 en 1991). De afname van de eerste huwelijken valt opnieuw sterk op; wij hebben dat hierboven besproken. Verassend daarentegen is de opmerkelijke bestendigheid van de cijfers van de nieuwe huwelijken, zowel voor de verweduwden als voor de echtgescheiden mannen en vrouwen. Figuur 2.27 toont dit inderdaad goed aan, de curves volgens de leeftijd zijn bijna gelijklopend per geslacht en per categorie, over een periode van dertig jaar, met een lichte achteruitgang vanaf de jaren tachtig.

Over het algemeen blijven de cijfers van de nieuwe huwelijken, op gelijke leeftijd, voor de mannen hoger dan voor de vrouwen met dezelfde huwelijkse staat: de weduwnaars tegenover de weduwen, de gescheiden mannen tegenover de gescheiden vrouwen. Deze laatste categorie haalt daarentegen een hoger percentage nieuwe huwelijken dan die van de weduwnaars en de weduwen.

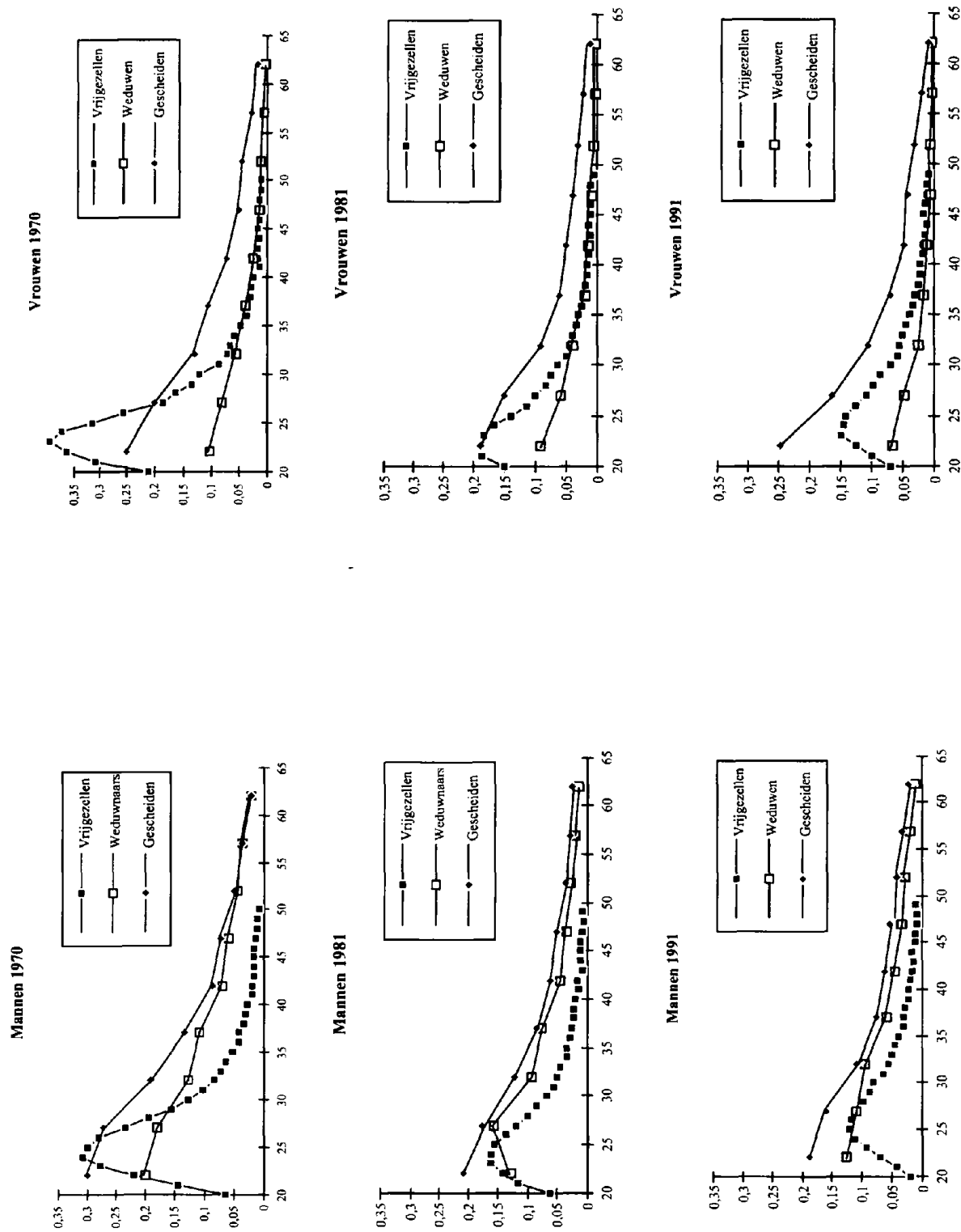
De neiging tot het aangaan van een nieuw huwelijk lijkt dus iets achteruit te gaan, maar niet zozeer als de neiging om een eerste huwelijk aan te gaan. Het is immers mogelijk dat, na het verbreken van verbintenissen in ons land, net zoals in andere Europese Staten, nieuwe samenlevingsvormen zijn ontstaan bij alle types van huwelijkse staat. Ook hier hebben we niet voldoende gegevens om een cijfermatig antwoord te geven.

2.4. GEOGRAFISCHE ASPECTEN VAN DE NUPTIALITEIT IN BELGIË ROND 1981 EN 1991

2.4.1. ALGEMENE NUPTIALITEIT IN DE ARRONDISSEMENTEN

We gaan nu voor 1981 en 1991 de kaarten na van de afwijkingen van de arrondissementen van het gemiddelde van het Rijk aan de hand van de eenvormige huwelijkscijfers (alle types huwelijk), alleen voor de vrouwen. Het is uiteraard mogelijk soortgelijke kaarten op te stellen uitgaande van de mannelijke huwbare bevolking. De kaarten lijken evenwel zeer sterk op die voor de vrouwen, althans op het weinig versnipperde niveau van het bestuursarrondissement.

Figuur 2.26. Nuptialiteit per leeftijd, volgens huwelijkse staat voorafgaand aan de verbintenis, mannen en vrouwen, 1970, 1981 en 1991 (verhoudingen binnen elke categorie)

We nemen ze hier dan ook niet op.

De verschillen tussen de eenvormige cijfers per arrondissement worden hier in percentages weergegeven. Op elke kaart geven we de twee extreme waarden aan (positief of negatief) alsook de waarde die het dichtst bij nul ligt, dus de waarde die het dichtst bij de voor het Rijk waargenomen waarde ligt.

De vergelijking van de twee jaren 1981 en 1991 (figuren 2.28 en 2.29) geeft de indruk dat de nuptialiteit groter is in het noorden en het zuiden van het land, met een duidelijke inzinking in het centrum van het Rijk (rond Brabant en langs de as Samber en Maas). Die situatie is in 1991 versterkt ten opzichte van de periode van de vorige volksraadpleging. De arrondissementen van Henegouwen, die in de jaren zestig (C. Wattelar en G. Wunsch, 1967, p. 82), een jonge regionale en tegelijkertijd de meest intense nuptialiteit hadden, dalen thans onder het algemene gemiddelde of benaderen het. De arrondissementen van Gent en Antwerpen nemen thans dezelfde positie in als die van Henegouwen.

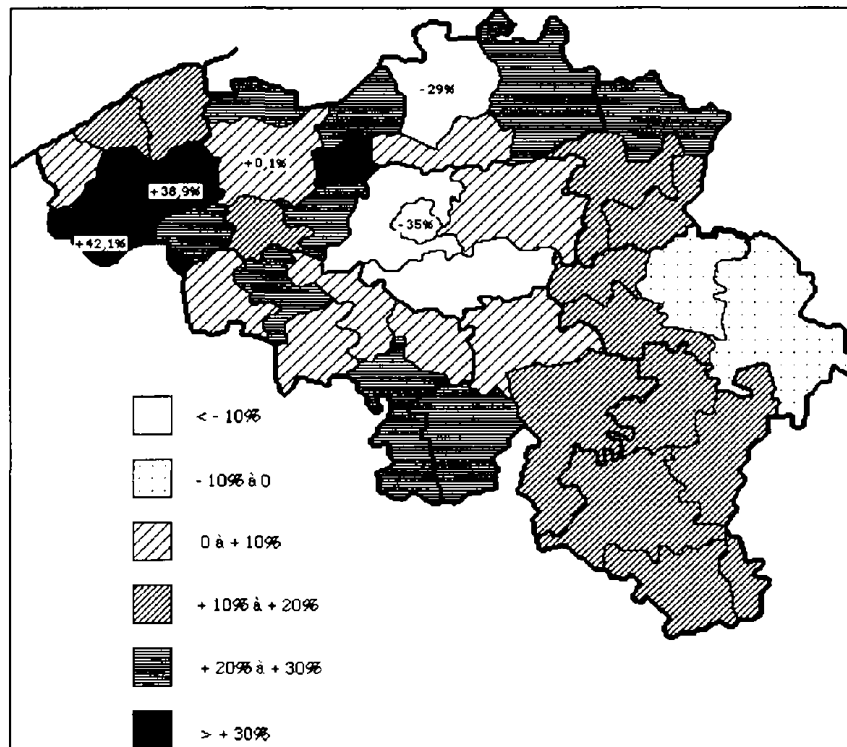
Daar we ook het percentage van de nieuwe huwelijken in de drie grote gewesten van het land kennen (tabel 2.3), kunnen we stellen dat deze geografische verdeling nog meer uitgesproken zou zijn geweest als we uitsluitend rekening hadden kunnen houden met de eerste huwelijken. Er zijn jammer genoeg geen gegevens over de rang van de verbintenis per arrondissement.

Tabel 2.3. Percentages van de nieuwe huwelijken voor de drie gewesten in 1981 en 1991, mannen en vrouwen (%)

	1981		1991	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Brussels Gewest	20.64	17.22	22.62	20.20
Vlaams Gewest	9.26	8.98	16.73	16.46
Waaals Gewest	12.93	12.19	20.84	20.41

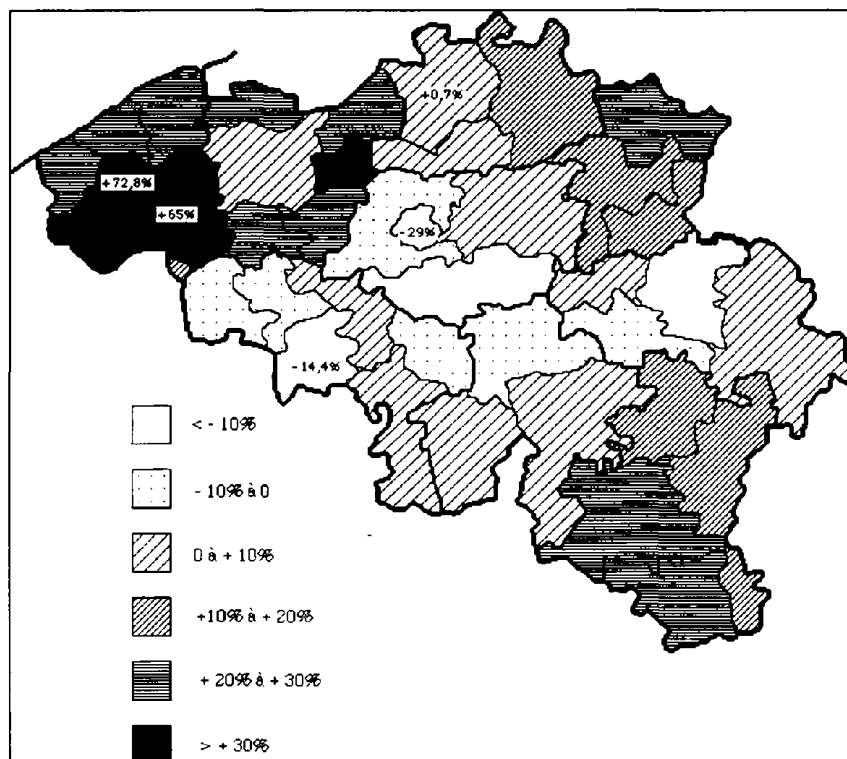
Vlaanderen wordt inderdaad gekenmerkt door een hoge primonuptialiteit en lagere percentages nieuwe huwelijken dan het geheel van het land. Brussel daarentegen onderscheidt zich door hoge percentages nieuwe huwelijken en een zeer lage nuptialiteit. Dat betekent dus dat, als we op subregionaal niveau een onderscheid hadden kunnen maken volgens de rang van de verbintenis, onze kaarten wellicht een nog lagere primonuptialiteit voor het centrum van het land en nog meer eerste huwelijken in Vlaanderen hadden getoond. Dan zou ook gebleken zijn dat de arrondissementen met grote steden duidelijk onder het landsgemiddelde zouden liggen. Verder weg van het centrum, naar het westen of het zuiden, zouden de percentages eerste huwelijken stijgen, temeer daar het aandeel van de nieuwe huwelijken er minder groot zou zijn.

Figuur 2.28. Verschillen tussen de waargenomen en verwachte huwelijken van vrouwen in 1981 per arrondissement (in %)

Het voor het Rijk in 1981 berekende cijfer bedraagt 506 voor 10 000 huwbare vrouwen, in 1981

Figuur 2.29. Verschillen tussen de waargenomen en verwachte huwelijken van vrouwen in 1991 per arrondissement (in %)

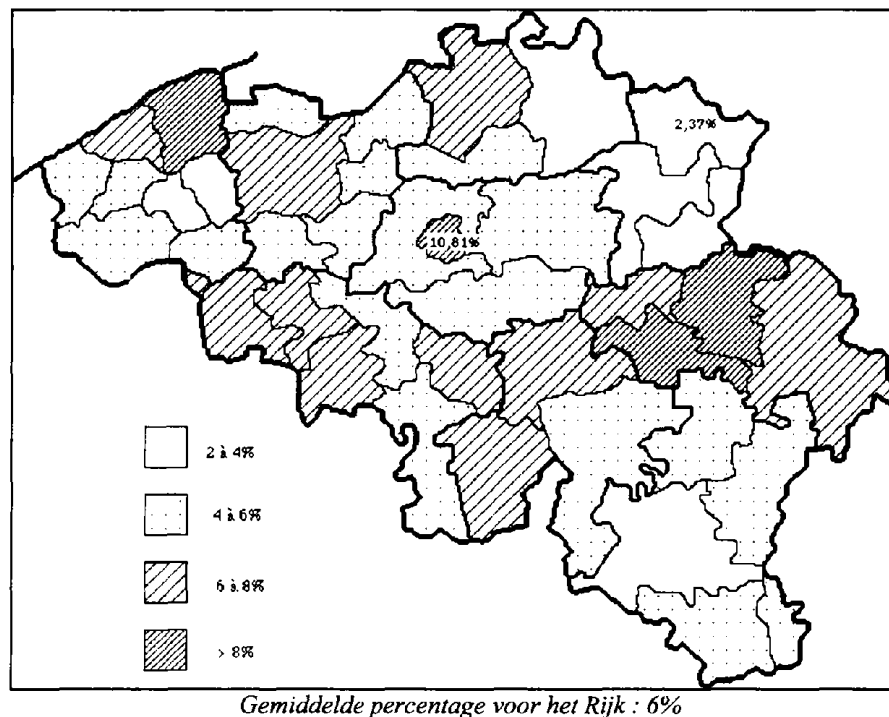
Het voor het Rijk in 1991 berekend cijfer bedraagt 445 voor 10 000 huwbare vrouwen

2.4.2. GEOGRAFISCHE ASPECTEN VAN DE ECHTSCHIEDING PER ARRONDISSEMENT

Wij buigen ons nu over de geografische verdeling van de echtscheidingen over het Belgisch grondgebied. Wij hebben daarvoor een bijzondere gestandaardiseerde index berekend, uitgedrukt in een percentage dat overeenstemt met het aantal echtscheidingen per leeftijd in verhouding tot het aantal gehuwden van het arrondissement, met een controle van de structuur per leeftijd. Wij hebben de arrondissementen vergeleken voor 1981 en voor 1991. We hebben ons opnieuw alleen op de vrouwelijke bevolking toegespitst.

De kaarten (figuren 2.30 en 2.31) zijn hier meer uitgesproken dan voor de nuptialiteit, vooral die van 1991. Er is een duidelijker tegenstelling tussen noord en zuid. Er komen duidelijk meer echtscheidingen voor in het arrondissement Brussel en in Wallonië. De laagste percentages komen voor in het Vlaams Gewest, vooral in het arrondissement Maaseik. Er moet evenwel op worden gewezen dat de arrondissementen aan de kust, die van Gent en die van Antwerpen, eveneens tot de arrondissementen met het hoogste risico behoren. De hoogste percentages komen voor in de arrondissementen met een grote stad. Bij wijze van vergelijking in de tijd, in de jaren zestig (C. Wattelar en G. Wunsch, 1967, p. 88), waren de echtscheidingen hoofdzakelijk geconcentreerd langs de as Samber en Maas, in Brabant en in het arrondissement Antwerpen.

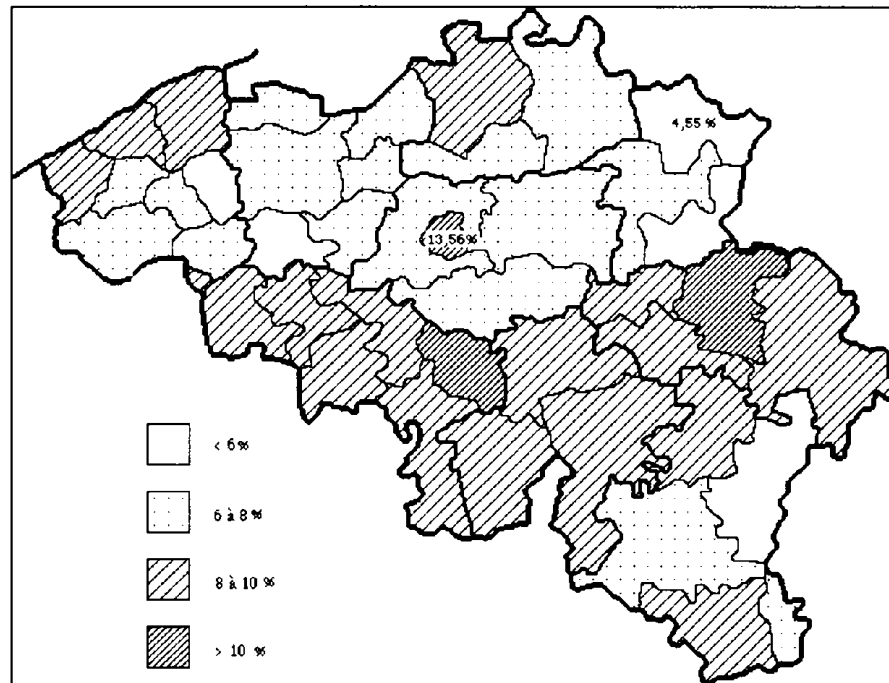
Figuur 2.30. Vergelijkend percentage van het aantal echtscheidingen, (voor 100 gehuwde vrouwen), 1981 per arrondissement

Vandaag is het heel goed mogelijk dat in bepaalde arrondissementen de vrije of consensuele verbintenissen sterker toenemen. In dat geval is er geen huwelijk en zal er ook geen echtscheiding zijn. Dat is misschien de situatie van de arrondissementen die weinig huwelijken en weinig echtscheidingen registreren en die grote aantallen jonge ongehuwden

tellen, zoals bijvoorbeeld Nijvel. De officiële gegevens die thans beschikbaar zijn, kunnen daar geen antwoord op geven.

Figuur 2.31. Vergelijkend percentage van het aantal echtscheidingen, (voor 100 gehuwde vrouwen), 1991 per arrondissement

2.5. SAMENVATTING

Dit overzicht van de verdeling van de nuptialiteit en het aantal echtscheidingen binnen de arrondissementen doet ons besluiten dat er niet één vorm van Belgische nuptialiteit bestaat. Brussel-Hoofdstad wordt gekenmerkt door een meer uitgesproken stedelijk gedrag, met grotere aantallen ongehuwden, een lage nuptialiteit en een sterkere neiging tot echtscheiding. De provincie Limburg, en in mindere mate Luxemburg, gaan eerder in de andere richting. In de provincie Henegouwen lijkt de omkering van de tendens ten opzichte van het verleden het sterkst te zijn, althans wat de primonuptialiteit betreft. Het aantal echtscheidingen lijkt vooral in het zuiden van het land toe te nemen.

In vergelijking met de gegevens van de volkstelling hebben de gegevens van de burgerlijke stand hun nut bewezen bij het onderzoek van de primonuptialiteit om de aandacht te vestigen op groepen generaties die hun bijzondere stempel hebben gedrukt op de evolutie van de nuptialiteit in België. Dat is het geval voor de vrouwen van de generaties 1952 tot 58, daarna voor de generaties 1959 en volgende. Bij de mannen vallen dezelfde groepen op, behalve wat de leeftijdsverschillen tussen echtgenoten betreft: de mannelijke generaties van 1950 tot 1956, en de latere generaties.

Uit de gegevens van de burgerlijke stand en die van de volkstellingen van 1981 en 1991, kan worden opgemaakt dat de leeftijd bij het eerste huwelijk in de jaren '80 twee jaar opschuift, zowel voor de mannen als voor de vrouwen.

De gegevens die zijn opgetekend door de burgerlijke stand zijn bijzonder belangrijk om het aantal echtscheidingen te bestuderen, aangezien daarover geen gegevens voorkomen in de volkstelling. Dat hoofdstuk heeft ook aangetoond dat in België, in 1992-93, 35% van de huwelijken uitlopen op een echtscheiding. Dat is dezelfde verhouding als het aantal huwelijken dat in de jaren dertig uitliep op weduwschap (vóór de echtgeno(o)t(e) de leeftijd van 65 jaar bereikt had). In 1980-81 en in 1990-91 bedraagt de modale duur van de huwelijken die uitlopen op een echtscheiding zeven jaar, en de helft van de echtscheidingen hebben plaats vóór de twaalfde huwelijksverjaardag in de beide periodes, de andere helft na die duurtijd van het huwelijk. De gemiddelde leeftijd van de gescheiden mannen en vrouwen heeft de neiging te stijgen, zoals we konden opmaken uit de gegevens van de volkstelling. Sedert 1991 wordt de helft van de echtscheidingen aangevraagd door de echtgenoten. Het aandeel van de echtscheidingen door onderlinge toestemming is sedert de jaren '50 geregeld gestegen en was in 1990 even groot als het aantal echtscheidingen op grond van bepaalde feiten.

Het relatieve aandeel van de nieuwe huwelijken in het geheel van de in 1991 gesloten huwelijken bedroeg 18%; dat aandeel stijgt als gevolg van de afname van het aantal eerste huwelijken. Het aantal nieuwe huwelijken door verweduwden en echtgescheidenen blijft sinds de jaren '60 stabiel.

In vergelijking met de andere Europese landen wordt in België jonger en meer gehuwd, en gemiddeld gescheiden.

3. SOCIAAL-ECONOMISCH PROFIEL EN HUWELIJKSE STAAT

3.1. DOELSTELLING EN METHODE

Wie zijn de ongehuwden? Onderscheiden zij zich van gehuwde personen? Zijn bijvoorbeeld ongehuwde vrouwen beter opgeleid dan gehuwde vrouwen van dezelfde leeftijd? Beschikken zij over een betere sociaal-economische positie dan deze laatsten, zoals F. de Singly (1994) voor Frankrijk heeft aangetoond? Doen deze kenmerken zich in uiteenlopende generaties voor? Op dit soort vragen probeert dit hoofdstuk een antwoord te geven.

Doel van dit onderzoek is dus na te gaan of de voor ieder individu bij de volkstelling geregistreerde sociaal-economische gegevens al dan niet verband houden met de huwelijkse staat van ieder individu en, zo ja, in hoeverre. In dit hoofdstuk trachten we derhalve, uitgaande van de huwelijkse staat, het sociaal-economische profiel van iedere categorie te schetsen. Hierbij maken wij gebruik van de volgende individuele variabelen die bij de volkstelling zijn geregistreerd: leeftijd, geslacht, huwelijkse staat, nationaliteit, opleiding, sociaal-professionele categorie, grootte van het huishouden en, alleen voor de vrouwen, het aantal levende kinderen.

Het onderzoek is gebaseerd op de volgende methode: aangezien duidelijk is dat deze analyse voor mannen en vrouwen gescheiden moet worden uitgevoerd en binnen zo homogeen mogelijke groepen van generaties, bestond de eerste stap erin de criteria voor de definitie van deze groepen van generaties op te stellen. Vervolgens hebben wij binnen deze groepen de verschillende huwelijkse staten vergeleken aan de hand van de bij de volkstelling verkregen sociaal-economische variabelen. Te dien einde hebben wij contingentietabellen opgesteld en factoranalyses over de correspondentie uitgevoerd.

De criteria voor de keuze van de generaties zijn als volgt vastgesteld: binnen de steekproef van tien procent van de huishoudens waarop dit onderzoek is gebaseerd, dient iedere vijf jaar omvattende groep van generaties ten minste 400 individuen te bestrijken teneinde het effect van kleine getallen bij de vergelijking tussen groepen te beperken, en binnen de groep dient iedere huwelijkse staat op ten minste 2% van het aantal personen van de generatie in kwestie van toepassing te zijn, teneinde de analyses niet te bemoeilijken door de bestudering van een huwelijkse staat die voor deze generatie vrijwel geen rol speelt. Bij de analyses kunnen dus niet alle huwelijkse staten voor alle groepen van generaties in aanmerking worden genomen.

Overeenkomstig de voornoemde criteria bestrijkt het onderzoek de bevolking van 18 tot en met 82 jaar, wat voor de volkstelling van 1981 betekent dat de generaties die zijn geboren tussen 1899 en 1963, en voor die van 1991 de generaties die zijn geboren tussen 1909 en 1973, verdeeld in blokken van vijf jaar, onder de loep worden genomen. Door de toepassing van de criteria was het ook mogelijk vier grote groepen of "klassen" af te bakenen waarvan de grenzen voor mannen en vrouwen verschillend zijn. Door deze indeling kunnen de grote fasen van de sociaal-economische ontwikkeling van het land en de leefsituatie van de grote leeftijdsgroepen aan elkaar worden gerelateerd. Er zij op gewezen dat opleiding, economische activiteit en zelfs de huwelijkse staat verband houden met de leeftijd.

Voor de vrouwen zijn de volgende grote groepen van generaties afgebakend:

- De “jongere vrouwen”: zij zijn 18 tot 27 jaar oud en tussen 1963 en 1954 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1973 en 1964 (volkstelling van 1991) geboren. Alleen ongehuwde en gehuwde vrouwen zijn aan de analyses onderworpen.
- De “jonge volwassen vrouwen”: zij zijn 28 tot 42 jaar oud en tussen 1953 en 1939 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1963 en 1949 (volkstelling van 1991) geboren. In de analyses worden gehuwde, ongehuwde en gescheiden vrouwen in aanmerking genomen, weduwen echter niet.
- De “vrouwen van rijpe leeftijd”: zij zijn 43 tot 62 jaar oud en tussen 1938 en 1919 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1948 en 1929 (volkstelling van 1991) geboren. Zij zijn in alle huwelijkse staten – ongehuwd, gehuwd, weduwe en gescheiden– voldoende vertegenwoordigd.
- De “oudste vrouwen”: zij zijn 63 tot 82 jaar oud en tussen 1918 en 1899 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1928 en 1909 (volkstelling van 1991) geboren. Alleen ongehuwde en gehuwde vrouwen en weduwen zijn in aanmerking genomen.

Voor de mannen zijn de volgende grote groepen van generaties afgebakend:

- De “jongste mannen”: zij zijn 18 tot 27 jaar oud en tussen 1963 en 1954 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1973 en 1964 (volkstelling van 1991) geboren. Alleen ongehuwde en gehuwde mannen zijn aan de analyses onderworpen.
- De “volwassen mannen”: zij zijn 28 tot 52 jaar oud en tussen 1953 en 1929 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1963 en 1939 (volkstelling van 1991) geboren. In deze groep zijn de ongehuwde, de gehuwde en de gescheiden mannen voldoende vertegenwoordigd om te kunnen worden bestudeerd.
- De “oudere mannen”: zij zijn 53 tot 72 jaar oud en tussen 1928 en 1909 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1938 en 1919 (volkstelling van 1991) geboren. Zij zijn in alle huwelijkse staten – ongehuwd, gehuwd, weduwnaar en gescheiden– voldoende vertegenwoordigd.
- De “zeer oude mannen”: zij zijn 73 tot 82 jaar oud en tussen 1908 en 1899 (volkstelling van 1981) respectievelijk tussen 1918 en 1909 (volkstelling van 1991) geboren. Hier is aandacht besteed aan drie categorieën: de ongehuwden, de gehuwden en de weduwnaars.

Er moet worden benadrukt dat zich zelfs binnen deze groepen van generaties een leeftijdseffect doet gevoelen: de weduwnaars en weduwen zijn vrijwel altijd de oudsten, de ongehuwden zijn vaak de jongsten. Hiermee wordt in hetgeen volgt rekening gehouden.

Gebruik makend van de individuele gegevens van de volkstelling van 1991 vergelijken wij eerst de personen van de verschillende huwelijkse staten binnen de hierboven gedefinieerde grote groepen van generaties met elkaar. Vervolgens wordt onderzocht of de aldus vastgestelde kenmerken reeds in 1981 tot uiting kwamen. Tot besluit worden de uitkomsten voor iedere sekse samengevat. Dit onderzoek naar de profielen vindt op nationaal niveau plaats, aangezien uit preliminaire analyses is gebleken dat er ten aanzien van dit vraagstuk vrijwel geen regionale verschillen bestaan.

3.2. DE VROUWEN

3.2.1. VERGELIJKING BINNEN DE GROTE GROEPEN VAN GENERATIES

De jongere vrouwen

Wij beginnen met de jongere vrouwen, d.w.z. de vrouwen die in 1991 18 tot 27 jaar oud en dus tussen 1973 en 1964 geboren zijn. Alleen de ongehuwde en de gehuwde vrouwen zijn voldoende vertegenwoordigd om aan de analyse te worden onderworpen. De verschillen tussen deze twee categorieën zijn vrij groot, zoals kan worden opgemaakt uit tabel 3.1.

Alhoewel deze groep slechts tien generaties omvat, onderscheiden de getrouwde vrouwen zich duidelijk van de ongehuwde vrouwen in deze grote leeftijdsgroep (18 tot 27 jaar): de gemiddelde leeftijd van deze eersten bedraagt 24,79 jaar, tegen slechts 21,69 jaar voor de jonge ongehuwde vrouwen. Uit dit verschil in de samenstelling per leeftijd vloeien verschillende andere onderscheidende kenmerken voort, maar dit verklaart niet alles.

Het eerste onderscheidende kenmerk is de sociaal-professionele status. De helft van de jonge ongehuwde vrouwen studeert nog of volgt een opleiding, terwijl dit slechts voor een zeer kleine minderheid van de jonge gehuwde vrouwen (1,3%) geldt. Maar desondanks hebben de ongehuwde vrouwen langer gestudeerd en zijn zij gemiddeld iets beter opgeleid dan jonge getrouwde vrouwen. Zo beschikt 28% reeds over een hoger diploma, tegen 21,6% van de getrouwde vrouwen. Het is ook bekend dat studentes eerder geneigd zijn om te gaan samenwonen dan jonge vrouwen uit volksmilieus: "de groepen die zich richten op een eventuele sociale mobiliteit, verwezenlijken de opbouw van het koppel *stap voor stap*, wat een algemene trend lijkt te worden en als gedragsnorm ingang lijkt te vinden. Zij die over een minder stabiele achtergrond beschikken, vooral de vrouwen, hopen nog steeds snel te zullen trouwen (...)"¹. Bij de jonge generaties kan niet gemakkelijk worden vastgesteld of de culturele superioriteit reëel is dan wel of hierachter een leeftijds- of een generatie-effect schuilgaat. Dit vraagstuk wordt derhalve in de volgende paragrafen, die betrekking hebben op de oudere generaties, opnieuw onder de loep genomen.

De jonge ongehuwde vrouwen onderscheiden zich van de gehuwde vrouwen door hun lagere arbeidsparticipatie, die het gevolg is van het feit dat de helft van hen nog studeert. Dit betekent dat het aandeel van de actieve en werkende vrouwen bij de ongehuwde vrouwen 37,3% en bij de gehuwde vrouwen 67,3% bedraagt. Van deze laatsten heeft er 14,6% haar baan verloren of opgezegd en zoekt werk.

Een ander verschil is de gemiddelde grootte van het huishouden, die bij de ongehuwde vrouwen (5,1) hoger ligt dan bij de getrouwde vrouwen (3,3). De meeste ongehuwde vrouwen wonen bij hun ouders, anderen wonen in een collectief of gemeenschappelijk huishouden, wat het hoge cijfer verklaart. Anderzijds is de vruchtbaarheid van de jonge ongehuwde vrouwen uiterst laag (gemiddeld 0,08 levend geboren kinderen) en loopt deze ver achter bij die van getrouwde vrouwen van dezelfde leeftijd (1,98). Huwelijks- staat en vruchtbaarheid houden dus met elkaar verband, een verschijnsel dat, zoals verder in de tekst blijkt, bij de oudere vrouwen wordt bevestigd.

¹ J.-C. Kaufmann (1993a, blz. 59).

Tabel 3.1. Sociaal-economische kenmerken van vrouwen tussen 18 en 27 jaar overeenkomstig de huwelijks staat, 1991

		ongehuwd	gehuwd
Belgische	neen	9.9	13.0
	ja	90.1	87.0
	totaal	100.0	100.0
Diploma	lager	4.5	6.0
	lager middelbaar	13.8	16.1
	hoger middelbaar	44.5	44.3
	hoger niet-universitair	28.3	21.6
	zonder diploma	8.9	11.9
	Totaal	100.0	100.0
Sociaal-professionele categorie	Scholier, student, leerling	49.7	1.3
	zoekt een eerste baan	5.6	5.7
	heeft haar baan	5.4	14.6
	verloren/opgegeven en zoekt werk		
	op penioen of gelijkgesteld	0.3	2.4
	huisvrouw	0.1	1.4
	gehandicapt	0.4	0.2
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	0.2	0.7
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector met personeel	1.6	3.7
	bedrijfsleider in dienstensector medehelpend	0.1	0.2
		1.2	2.8
	bediende in overheidsdienst	7.8	13.5
	arbeidster in overheidsdienst	1.9	4.8
	bediende in privé-sector	17.4	26.8
	arbeidster in privé-sector	7.1	14.8
	andere	1.2	7.1
	totaal	100.0	100.0
Gemiddeld aantal levendgeboren kinderen	0.08	1.98	
Gemiddelde grootte van het huishouden	5.10	3.32	
Gemiddelde leeftijd	21.69	24.79	

De jonge volwassen vrouwen

De categorie “jonge volwassen vrouwen” omvat de vrouwen die in 1991 tussen 28 en 42 jaar oud zijn, hetgeen overeenkomt met de generaties 1949 tot en met 1963. De sociaal-economische kenmerken van de ongehuwde, de getrouwde en de gescheiden vrouwen worden weergegeven in tabel 3.2.

Deze drie groepen van vrouwen, die tot 15 generaties behoren, nemen zeer uiteenlopende posities in op de leeftijds ladder: de ongehuwde vrouwen zijn het jongst (hun gemiddelde leeftijd bedraagt 32,84 jaar), gevolgd door de getrouwde (34,96 jaar), en tenslotte de gescheiden vrouwen (gemiddeld 36,16 jaar).

De cijfers voor de buitenlandse vrouwen die in België wonen, bevestigen wat reeds in het eerste overzicht werd gesteld; zij liggen voor ongehuwde vrouwen bij 13%, voor getrouwde vrouwen bij 9% en voor gescheiden vrouwen bij 5%.

Ook de opleiding is een variabele aan de hand waarvan een onderscheid tussen de vrouwen die tot deze grote leeftijdsgroep behoren, kan worden gemaakt: net als bij de jongere vrouwen, staan de ongehuwde vrouwen er in educatief opzicht beter voor aangezien twee op drie vrouwen tenminste over een diploma van het hoger secundair onderwijs beschikt, terwijl dit slechts bij één op twee gehuwde vrouwen het geval is. De meerderheid van de gescheiden vrouwen (54%) heeft maximaal lager secundair onderwijs genoten.

Aangaande deze educatieve superioriteit van ongehuwde vrouwen, en vooral van hen die alleen leven, vormt, aldus J.-C. Kaufmann (1993b), “het vraagstuk van het isolement de kern van de moeizame combinatie van beroepsleven en gezinsleven voor de vrouwen”¹. “Voor de vrouwen vormt het isolement dus, in veel sterke mate dan voor de mannen, tegelijkertijd een voordeel en een risico waarmee moef worden omgegaan. De angst voor het alleen leven kan ertoe leiden dat de kansen op doorbraak in het beroepsleven te vroeg worden opgegeven terwijl, wanneer geen rekening wordt gehouden met het risico van isolement, teleurstellingen kunnen ontstaan op een tijdstip waarop het te laat is om dit isolement af te wenden. (...) Voor deze omgang met het isolement (...) is competentie vereist, vooral het vermogen om op een tweeledig niveau te denken (de huidige realiteit en een afwijkende hypothese voor de toekomst). Deze competentie, evenals de relationele capaciteit, is niet iedereen gegeven en deze nieuwe vereiste van de moderne samenleving vergroot de kloof ten opzichte van de minst begunstigen. Dit is een bijkomende reden voor deze laatste groep om ieder risico van isolement, waarmee zij niet efficiënt zouden kunnen omgaan, absoluut te voorkomen”².

De ongunstige situatie van gescheiden vrouwen ten aanzien van de opleiding (één gescheiden vrouw op drie heeft geen diploma of alleen basisonderwijs genoten) wordt nog verergerd doordat zij meer problemen ondervinden bij de integratie in de arbeidsmarkt: 20,5% van deze vrouwen zoekt ander werk na haar baan te hebben verloren of opgezegd, tegen 12% van de ongehuwde of de getrouwde vrouwen. Dit profiel schraagt een hypothese ter verklaring van echtscheidingen die in de literatuur vaak wordt aangehaald en die door J. Kellerhals *et al.* (1985, blz. 812-813) als volgt wordt samengevat: “De scheidingen zijn te wijten aan een gebrek aan bestaansmiddelen dat ertoe leidt dat de echtgenoten de problemen van het dagelijkse leven niet zonder onoverkomelijke moeilijkheden aankunnen.

¹ J.-C. Kaufmann (1993b, blz. 175).

² J.-C. Kaufmann (1993b, blz. 174-175).

Tabel 3.2. Sociaal-economische kenmerken van vrouwen tussen 28 en 42 jaar overeenkomstig de huwelijks staat, 1991

		ongehuwd	gehuwd	gescheide n
Belgische	neen	13.0	9.1	5.2
	ja	87.0	90.9	94.8
	totaal	100.0	100.0	100.0
Diploma	lager	5.6	9.1	10.6
	lager middelbaar	12.3	18.8	21.7
	hoger middelbaar	29.6	30.2	30.1
	hoger niet-universitair	38.8	23.7	15.5
	zonder diploma	13.8	18.2	22.2
	totaal	100.0	100.0	100.0
Sociaal- professionele categorie	scholier, student, leerling	1.0	0.1	0.1
	zoekt een eerste baan	1.8	1.0	1.0
	heeft haar baan verloren/ opgegeven en zoekt werk	11.7	12.4	20.5
	op pensioen of gelijkgesteld	1.9	9.3	3.9
	huisvrouw	0.3	2.6	0.8
	gehandicapt	3.1	0.6	1.6
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	1.4	1.4	1.5
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en met personeel	5.9	4.9	5.2
	bedrijfsleider in dienstensector	0.4	0.3	0.5
	medehelpend	0.8	3.3	0.9
	bediende in overheidsdienst	23.3	18.4	18.9
	arbeidster in overheidsdienst	3.0	4.3	5.7
	bediende in privé-sector	32.1	22.0	23.9
	arbeidster in privé-sector	9.5	10.8	12.2
	andere	3.7	8.7	3.5
totaal	100.0	100.0	100.0	
Gemiddeld aantal levendgebo- ren kinderen		0.21	1.81	1.38
Gemiddelde grootte van het huishouden		2.69	3.89	2.69
Gemiddelde leeftijd		32.84	34.96	36.16

Dit gebrek aan middelen kan zowel materieel zijn (lage inkomens) als intellectueel (een te laag cultureel niveau om de externe informatie adequaat te kunnen interpreteren en om in een huwelijk van het “kameraadschappelijke” type op de juiste wijze met elkaar om te gaan)”. B. Bawin (1988, blz. 129) wijst er tevens op dat paren waarin de vrouw geen beroep uitoefent¹, evenals paren in het arbeidersmilieu vaak scheiden. Bij de volkstelling van 1991 kan worden vastgesteld dat 18% van de gescheiden vrouwen arbeidsters zijn, tegen 12,5% bij de ongehuwde en 15% bij de getrouwde vrouwen.

F. de Singly biedt een interessante interpretatie van deze feiten door een economische metafoor te gebruiken die gebaseerd is op de reeds genoemde vaststelling dat het voor vrouwen moeilijker is om het gezins- en het beroepsleven met elkaar te combineren: “de kosten van het huwelijksleven worden betaald op het moment van de scheiding (...). De wijze waarop vrouwen op het vlak van het beroep en in het privé-leven moeten investeren heeft tot gevolg dat zij moeilijker in nieuwe huwelijkse activiteiten kunnen investeren (...) teneinde kans te maken op een positie die overeenkomt met hun waarde in de sociale ruimte (...). Echtscheiding gaat dus voor de meeste vrouwen met verarming gepaard” (F. de Singly, 1993, blz. 113-114).

J. Kellerhals *et al.* stellen echter dat, “de bestaansmiddelen op zich nog geen toereikend gegeven zijn: hun positieve of negatieve verband met de echtscheiding hangt af van een derde variabele: de alternatieven die deze middelen voor de huidige relatie verschaffen. Het is mogelijk dat er zoveel middelen aanwezig zijn dat zij het mogelijk maken de ontevredenheid om te zetten in een scheiding, en het is mogelijk dat zij het niveau van de aspiraties van de persoon in kwestie verhogen evenals zijn mogelijkheden om zich elders dan in het huwelijk te verwezenlijken.” (J. Kellerhals *et al.*, 1985, blz. 817-818). De door de Belgische volkstelling verkregen gegevens, die geen uitsluitsel geven over het inkomen, lenen zich er niet toe deze hypothese te toetsen, maar zij duiden erop dat de meerderheid van de gescheiden vrouwen in België zowel op economisch als op cultureel gebied over minder bestaansmiddelen beschikt dan gehuwde vrouwen en zeker over minder dan de ongehuwde vrouwen. Maar een minderheid van de gescheiden vrouwen lijkt desalniettemin in een betere positie te verkeren: 15% beschikt over een diploma van het hoger onderwijs (tegen 39% van de ongehuwde en 24% van de gehuwde vrouwen), 43% is werknemer (maar met welke status?): dit is iets meer dan bij de getrouwde vrouwen (40%), maar minder dan bij de ongehuwde vrouwen (55%).

De gemiddelde grootte van de huishoudens van deze leeftijdsgroep is bij de getrouwde vrouwen vanzelfsprekend hoger (bijna 4 personen) dan bij de andere twee categorieën (gemiddeld 2,7 personen). Hieruit blijkt dat een deel van de ongehuwde vrouwen ongetrouwd samenwoont en dat sommigen kinderen hebben. Anderen wederom wonen nog samen met hun ouders.

De vrouwen van rijpe leeftijd

De vrouwen in deze categorie zijn 43 tot 62 jaar oud en zijn dus tussen 1948 en 1929 geboren, aangezien de volkstelling van 1991, zoals gezegd, de grondslag van de analyses vormt. De analyses hebben betrekking op alle huwelijkse staten, dat wil zeggen ongehuwde, gehuwde en gescheiden vrouwen en weduwen. De gescheiden vrouwen zijn gemiddeld het jongst (50,7 jaar), gevolgd door de gehuwde en de ongehuwde vrouwen (52 jaar); de weduwen zijn de oudsten (gemiddeld ongeveer 56 jaar: *cfr* tabel 3.3).

¹ Deze paren vertegenwoordigen 36% van de 1700 huwelijken die in 1984 in Luik zijn gescheiden en waarvan het echtscheidingsvonnis is onderzocht (zie B. Bawin, 1988, blz. 127-130.)

Tabel 3.3. Sociaal-economische kenmerken van de vrouwen van 43 tot 62 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991

		ongehuwd	gehuwd	weduwe	gescheiden
Belgische	neen	8.2	6.7	7.0	4.9
	ja	91.8	93.3	93	95.1
	totaal	100.0	100.0	100.0	100.0
Diploma	lager	11.8	19.0	21.9	15.8
	lager middelbaar	13.5	19.2	16.0	18.9
	hoger middelbaar	20.6	17.5	13.6	21.0
	hoger niet-universitair	28.6	11.4	6.4	14.7
	zonder diploma	25.4	32.9	42.1	29.6
	totaal	100.0	100.0	100.0	100.0
Sociaal-professionele categorie	heeft haar baan verloren/opgegeven en zoekt werk	7.2	6.0	1.5	13.8
	op pensioen of gelijkgesteld	27.9	33.4	64.5	23.7
	huisvrouw	0.8	5.0	2.2	1.3
	gehandicapt	5.4	1.4	0.8	3.5
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	1.3	1.0	1.1	2.3
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en met personeel	4.3	3.5	2.6	5.0
	bedrijfsleider in dienstensector	1.1	0.2	0.2	0.6
	medehelpend	0.5	3.6	0.2	0.6
	bediende in overheidsdienst	19.8	8.1	3.9	15.0
	arbeidster in overheidsdienst	2.3	2.7	1.5	4.6
	bediende in privé-sector	17.8	7.2	3.7	16.0
	arbeidster in privé-sector	4.7	4.4	1.9	7.3
	andere	7.0	23.4	16.0	6.2
	totaal	100.0	100.0	100.0	100.0
	Gemiddeld aantal levendgeboren kinderen		0.11	2.26	2.47
Gemiddelde grootte van het huishouden		6.90	3.21	2.25	2.56
Gemiddelde leeftijd		52.52	51.13	55.87	50.73

Voor de buitenlandse vrouwen die in België leven geldt dezelfde volgorde als voor de voornoemde grote leeftijdsgroep, maar hier zijn de verschillen miniem.

Net als in de voorafgaande twee grote groepen zijn de ongehuwde vrouwen met afstand het best opgeleid, maar hier is enige nuancering op zijn plaats, aangezien één ongehuwde vrouw op vijf geheel niet over een diploma beschikt en één op tien alleen over een diploma van het basisonderwijs. Qua opleiding nemen de gescheiden vrouwen hier een plaats in tussen de ongehuwde vrouwen en de getrouwde vrouwen, terwijl de weduwen, die ouder zijn, het laagst zijn opgeleid. De situatie van gescheiden vrouwen lijkt in deze leeftijdsgroep minder ongunstig te zijn dan die van de jongere gescheiden vrouwen, een waarneming die bevestigd wordt door onderzoek naar de sociaal-professionele situatie: 31% van de gescheiden vrouwen oefent een beroep uit evenals 38% van de ongehuwde vrouwen, tegen 15% van de gehuwde vrouwen en minder dan 8% van de weduwen. 14% van de gescheiden vrouwen zoekt echter naar werk, een percentage dat twee keer hoger ligt dan bij de ongehuwde vrouwen en de gehuwde vrouwen. Weduwen bevinden zich vrijwel nooit in deze situatie (1,5%). Bijna twee weduwen op drie zijn gepensioneerd of hebben een vergelijkbare status, ook al zijn zij maximaal 62 jaar oud. Het percentage gepensioneerden is onder de gescheiden vrouwen het laagst (24%), gevolgd door de ongehuwde vrouwen (28%) en de gehuwde vrouwen (33%).

De gemiddelde grootte van de huishoudens van de ongehuwde vrouwen is hoog, bijna 7 personen, wat ongetwijfeld verband houdt met het feit dat 5,4% van de ongehuwde vrouwen gehandicapt is en een deel van hen in een tehuis verblijft. De andere huishoudens zijn gemiddeld niet bijzonder groot, aangezien de kinderen het huishouden van hun ouders in veel gevallen reeds hebben verlaten. De gehuwde vrouwen leven in huishoudingen van gemiddeld 3,2 personen en hebben 2,3 kinderen gekregen. De gescheiden vrouwen maken deel uit van kleinere huishoudens (2,6 personen) en zijn minder vruchtbaar (1,9 kinderen). De weduwen lijken daarentegen vaker alleen te leven, aangezien de gemiddelde grootte van hun huishoudens 2,2 personen bedraagt, en zij hebben de meeste kinderen gekregen (2,5).

Ook in deze groep blijkt dat de ongehuwde vrouwen beter zijn opgeleid, terwijl een echtscheiding voor vrouwen al naar gelang van de groep van generaties andere facetten lijkt te hebben.

De oudste vrouwen

De hier onderzochte groep van "oudste vrouwen" was in 1991 tussen 63 en 82 jaar oud en behoort tot de generaties 1928 tot en met 1909. Alleen de ongehuwde en de getrouwde vrouwen evenals de weduwen zijn in aanmerking genomen (*cfr* tabel 3.4).

In verhouding tot de grote groep van generaties die in de voorafgaande passage is bestudeerd, kan wat de opleiding betreft hetzelfde onderscheid worden vastgesteld: onder de oudste vrouwen heeft één ongetrouwde vrouw op drie tenminste secundair onderwijs genoten, terwijl slechts 14% van de getrouwde vrouwen en 10% van de weduwen dit niveau heeft bereikt. Op deze hoge leeftijd vormt de sociaal-professionele categorie geen weerspiegeling meer van de opleiding, aangezien tenminste drie op vier vrouwen gepensioneerd zijn.

De getrouwde vrouwen zijn in deze groep gemiddeld het jongste en hun huishoudens omvatten 2,5 personen. De ongehuwde vrouwen zijn gemiddeld twee jaar ouder en aangezien een deel van hen in een tehuis is opgenomen, stijgt de gemiddelde grootte van hun huishoudens. De weduwen zijn gemiddeld het oudst en de samenstelling van hun huishoudens

is gediversifieerd: zij wonen alleen, met of bij een kind of in een tehuis. Weduwen en gehuwde vrouwen hebben gemiddeld evenveel kinderen, de ongehuwde vrouwen hebben er over het algemeen geen gekregen.

Tabel 3.4. Sociaal-economische kenmerken van de vrouwen van 63 tot 82 jaar volgens huwelijkse staat, 1991

		ongehuwd	gehuwd	weduwe
Belgische	neen	4.6	4.2	4.1
	ja	95.0	96.0	96.0
	totaal	100.0	100.0	100.0
Diploma	lager	20.0	26.0	27.0
	lager middelbaar	13.0	13.0	10.0
	hoger middelbaar	12.0	9.4	6.8
	hoger niet-universitair	21.0	4.7	3.2
	zonder diploma	34.0	47.0	52.0
	totaal	100.0	100.0	100.0
Sociaal-professionele categorie	op pensioen of gelijkgesteld	89.9	75.1	83.9
	huisvrouw	2.7	3.8	3.0
	gehandicapt	0.6	0.1	0.1
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	0.2	0.1	0.1
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en met personeel	0.5	0.4	0.2
	bedrijfsleider in dienstensector	0.0	0.0	0.0
	medehelpend	0.0	0.3	0.0
	bediende in overheidsdienst	0.4	0.1	0.0
	arbeidster in overheidsdienst	0.0	0.0	0.0
	bediende in privé-sector	0.3	0.0	0.0
	arbeidster in privé-sector	0.0	0.0	0.0
	andere	5.3	19.9	12.7
	totaal	100.0	100.0	100.0
Gemiddeld aantal levendgeboren kinderen		0.05	2.35	2.36
Gemiddelde grootte van het huishouden		18.45	2.49	4.24
Gemiddelde leeftijd		71.95	69.43	73.36

3.2.2. VERGELIJKING MET 1981

Zijn de profielen volgens de huwelijkse staat zoals die in 1991 zijn geregistreerd het gevolg van een ontwikkeling die in de jaren '80 heeft plaatsgevonden, of zijn zij in deze periode relatief stabiel gebleven? Om een antwoord te vinden op deze vraag, dienen de gegevens die tijdens de volkstelling van 1981 zijn vergaard te worden geanalyseerd voor dezelfde grote leeftijdsgroepen (die dus betrekking hebben op tien jaar oudere generaties). Voor de vergelijking van de profielen die aan het begin en het einde van het decennium zijn opgesteld, zijn de op basis van de multiple factoranalyses over de correspondentie vastgelegde grafieken naast elkaar geplaatst (deze grafieken zijn niet gepubliceerd).

Een constante voor de twee eerste grote leeftijdsgroepen die aan de analyse zijn onderworpen, is de verbetering van het gemiddelde opleidingsniveau van deze vrouwen, die allen na de tweede wereldoorlog een opleiding hebben genoten.

De belangrijkste verandering voor de jongere vrouwen die in de jaren '80 heeft plaatsgevonden, lijkt het uitstellen van het huwelijk te zijn. Een en ander blijkt uit de verplaatsing van de ongehuwden naar de leeftijdsgroep van de 20- tot 24-jarigen, terwijl zij zich tien jaar vroeger tussen de groep van 18- tot 20-jarigen en de 20- tot 24-jarigen in bevonden. Op basis van dezelfde censusgegevens is berekend dat het tijdstip van het huwelijk gedurende de jaren '80 met twee jaar is uitgesteld¹. De sociaal-professionele situatie van de jongere getrouwde vrouwen lijkt in de jaren '80 te zijn verslechterd, maar aangezien de categorieën bij de volkstellingen zijn gewijzigd, is het uiterst moeilijk een vergelijking te trekken.

De grootste verandering die bij de jonge volwassen vrouwen in de jaren '80 is opgetreden, is de achteruitgang van het sociaal-economische profiel van de gescheiden vrouwen. Hierboven hebben we aan de hand van de gegevens van 1991 reeds kunnen vaststellen hoe het resultaat van deze ontwikkeling eruit ziet, maar uit de gegevens van 1981 blijkt dat de jonge gescheiden vrouwen doorgaans jonger en beter opgeleid waren dan de gehuwde vrouwen en blijkbaar ook vaker een beroep uitoefenden. In 1981 lag de sociaal-economische positie van de gescheiden vrouwen tussen die van de ongehuwde vrouwen en die van de gehuwde vrouwen van hun leeftijdsgroep. In 1991 daarentegen is de sociale positie van de jonge gescheiden vrouwen slechter dan die van hun getrouwde leeftijdgenotes. De door een echtscheiding getroffen vrouwen behoren dus in 1991 blijkbaar tot een andere groep die minder goed is opgeleid en die op de arbeidsmarkt kwetsbaarder is dan de gescheiden vrouwen tien jaar eerder. Wellicht hebben deze vrouwen te veel geloof gehecht aan de deugden van de moderne tijd zoals onafhankelijkheid en hebben zij teleurstellingen ondergaan in een sociaal-economische situatie die in 1991 veel moeilijker was dan in 1981. Er zij evenwel op gewezen dat het niet om dezelfde vrouwen gaat². De verhoging van de gemiddelde leeftijd van de gescheiden vrouwen, die over het algemeen impliceert dat de kansen op de huwelijksmarkt afnemen, was reeds in de eerste analyse onder de aandacht gebracht.

De sociaal-economische profielen overeenkomstig de huwelijkse staat van de vrouwen van rijpe leeftijd zijn er echter, ondanks de verslechtering van de economische situatie in de jaren

¹ Zie F. Bartiaux (1999).

² De enige vrouwen die zowel in 1981 als in 1991 tot de groep der gescheiden vrouwen behoren, zijn die welke in 1981 gescheiden en 28 tot 32 jaar oud zijn en die tien jaar later nog steeds (of opnieuw) gescheiden zijn.

'80, vrijwel niet op achteruit gegaan, terwijl de oudere vrouwen van deze groep ongeacht hun huwelijkse staat in 1991 vaker gepensioneerd waren dan tien jaar eerder.

3.2.3. SYNTHESE: GROEPS-PORTRET MET DAMES

Deze portretten van verschillende groepen van vrouwelijke generaties bevatten één constante: de culturele superioriteit van de ongehuwde vrouwen. J.-Cl. Kaufmann geeft hiervoor twee redenen die verband houden met de paarvorming en dus de mechanismen die in onze samenleving ten grondslag liggen aan de huwelijksmarkt in de verschillende tijdspannes die in aanmerking zijn genomen: de verschillen tussen de vrouwelijke en mannelijke tijdschema's en de vrouwelijke "hypergamie". "Een vrouw die alles zet op haar opleiding teneinde individueel op de arbeidsmarkt te slagen, loopt het risico om op de huwelijksmarkt geen beschikbare kandidaat te vinden op grond van het verschil in tijdschema's (mannen trouwen met vrouwen die jonger zijn dan zij zelf)." "Een goede educatieve bruidsschat vormt een toegevoegde waarde en verhoogt de kansen op een echtgenoot met een grote waarde, maar de huwelijksconjunctuur wordt voor de vrouw moeilijker."¹ De tweede reden houdt verband met het feit dat "de vrouw over het algemeen met een man trouwt wiens sociale status iets hoger is dan de hare (hypergamie). Dit verklaart waarom de correspondentie aan de twee uitersten problematisch is: de minst begunstigde mannen en de meest begunstigde vrouwen hebben de grootste problemen een echtgeno(o)t(e) te vinden"². In hoofdstuk 4 wordt nader ingegaan op de paarvorming naar gelang van het opleidingsniveau van de partners en de vraag of er al dan niet hypergame verbintenissen worden aangegaan.

Er zij nogmaals op gewezen dat de getrouwde vrouwen over het algemeen in een minder gunstige sociaal-economische positie verkeren dan ongehuwde vrouwen. F. de Singly (1994) heeft ook aangetoond dat de vrouwen, die het meest te winnen hebben bij een huwelijk, hiervoor ook de hoogste prijs betalen doordat hun diploma's op de arbeidsmarkt minder gewaardeerd worden dan die van mannen en ongehuwde vrouwen.

De bestudering van deze vrouwelijke profielen heeft voor de jaren '80 twee verschijnselen aan het licht gebracht: het uitstellen van de leeftijd bij het huwelijk, waaraan in de eerste twee hoofdstukken reeds ruimschoots aandacht is besteed, en de achteruitgang van de sociaal-economische positie van de jonge gescheiden vrouwen, die ongunstiger is geworden dan die van hun getrouwde leeftijdgenotes.

3.3. DE MANNEN

Nu onderzoeken wij of de mannelijke huwelijkse staat net als bij de vrouwen in verband kan worden gebracht met een vrij duidelijk gedefinieerd sociaal-economisch profiel. Daartoe wordt net als bij de vrouwen gebruik gemaakt van de kenmerken die voor iedere individu bij de volkstelling van 1991 zijn geregistreerd: leeftijd, nationaliteit, opleiding, sociaal-professionele categorie en grootte van het huishouden. De vraag naar het aantal kinderen is niet aan de mannen gesteld en kan er dus niet toe bijdragen om net als bij de vrouwen de sociaal-economische profielen te omschrijven.

¹ J.-C. Kaufmann (1993a) citeert hier F. de Singly (1994, eerste druk in 1987).

² J.-C. Kaufmann (1993a), blz. 11.

3.3.1. VERGELIJKING BINNEN DE GROTE GROEPEN VAN GENERATIES

De jongste mannen

De jongste mannen zijn in 1991 tussen 18 en 27 jaar oud en dus tussen 1973 en 1964 geboren. Alleen de ongehuwde en de gehuwde mannen voldoen aan de selectiecriteria die in punt 3.1 zijn omschreven. Aangezien het om jonge mannen gaat, worden hier in wezen mannen die onmiddellijk trouwen, vergeleken met mannen die langer ongehuwd blijven. Toch moeten we benadrukken dat binnen deze groep van tien generaties de ongetrouwde mannen gemiddeld ruim drie jaar jonger zijn dan de gehuwde. 42% van deze mannen studeert nog of volgt een opleiding en van deze studenten leven er sommige ongetwijfeld in een vrije verbintenis. In dit verband zij verwezen naar de interpretatie van de vrije verbintenis door F. De Singly (1986 en 1994): een compromis tussen de geslachten, zeker, maar ook een compromis tussen de generaties. Deze socioloog is van mening dat een van de functies van het huwelijk erin bestaat “de continuïteit van de generaties zo goed mogelijk te waarborgen. De belangen van het gezin kunnen het best worden verdedigd door een vrij laat huwelijk (...). Voor een goede opvolging van de generaties, die wordt bereikt door de respectieve plaatsen van de generaties in de maatschappelijke ruimte, is een chronologische volgorde vereist waarin gebeurtenissen zoals het huwelijk plaatsvinden aan het einde van de opleiding en na de intrede op de arbeidsmarkt. Het naleven van deze volgorde is rendabel, zoals blijkt uit een vergelijking van de inkomens van de personen die zijn getrouwd voordat zij de onderwijsinstelling hadden verlaten met die van de personen die zijn getrouwd nadat zij de onderwijsinstelling hadden verlaten”¹. Aangezien de Belgische volkstellingen geen gegevens verschaffen over het inkomen, noch over de etappes van de huwelijkse en professionele “carrières”, kan deze vaststelling, die op andere gegevens stoelt, hier niet worden geverifieerd.

Maar uit de Belgische gegevens kan wel worden opgemaakt dat er tussen mannen die vroeg trouwen en degenen die (nog) ongehuwd zijn, geen verschillen zijn wat de opleiding betreft: de ongetrouwde mannen beschikken niet over betere diploma's dan de jonge getrouwde mannen, hetgeen wel geldt voor de vrouwen.

De gemiddelde grootte van de huishoudens (3,14) doet vermoeden dat de jonge getrouwde mannen ook vroeg kinderen krijgen, terwijl uit het feit dat de gemiddelde grootte van de huishoudens van hun ongehuwde leeftijdgenoten vier personen belooft, kan worden opgemaakt dat de meesten van hen, althans officieel, nog deel uitmaken van het huishouden van hun ouders.

De volwassen mannen

Tot de groep van de volwassen mannen behoren de mannen die in 1991 28 tot 52 jaar oud zijn (generaties 1963 tot en met 1939). In deze groep zijn de ongehuwden, getrouwden en gescheidenen voldoende vertegenwoordigd om te kunnen worden bestudeerd. Tabel 3.6 geeft een beeld van hun voornaamste sociaal-economische kenmerken, waaronder de gemiddelde grootte van hun huishoudens. Deze laatste variabele doet vermoeden dat de huiselijke structuren gevarieerder en minder typisch zijn dan de officieel geregistreerde huwelijkse staten doen vermoeden. Doordat ongehuwde en gescheiden mannen samenwonen, nieuwe

¹ F. de Singly (1994, blz. 187).

gezinnen hebben gesticht of nog bij hun ouders inwonen, leven zij in huishoudens van gemiddeld meer dan één persoon.

Tabel 3.5. Sociaal-economische kenmerken van de mannen van 18 tot 27 jaar volgens de huwelijks staat, 1991

		ongetrouwd	getrouwd
Belg	nee	10.8	13.1
	ja	89.2	86.9
	totaal	100.0	100.0
Diploma	laag	6.3	6.1
	laag middelbaar	20.9	23.1
	hoog middelbaar	44.8	44.0
	hoog niet-universitair	16.5	15.8
	zonder diploma	11.4	11.1
	totaal	100.0	100.0
Sociaal-professionele categorie	scholier, student, leerling	42.0	0.7
	onder de wapens	5.8	1.1
	zoekt een eerste baan	3.9	1.3
	heeft zijn baan	4.2	4.7
	verloren/opgegeven en zoekt werk		
	op pensioen of gelijkgesteld	0.2	0.3
	gehandicapt	0.5	0.2
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	0.6	2.7
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en met personeel	2.5	6.5
	bedrijfsleider in dienstensector medehelpend	0.2	0.6
	bedrijfsleider in dienstensector medehelpend	2.2	2.7
	bediende in overheidsdienst	4.0	8.6
	arbeider in overheidsdienst	3.3	8.2
	bediende in privé-sector	8.2	16.8
	arbeider in privé-sector	21.8	45.4
	andere	0.6	0.3
totaal	100.0	100.0	
Gemiddelde grootte van het huishouden		3.89	3.14
Gemiddelde leeftijd		22.09	25.42

Tabel 3.6. Sociaal-economische kenmerken van de mannen van 28 tot 52 jaar volgens huwelijkse staat, 1991

		ongehuwd	gehuwd	gescheiden
Belg	neen	12.6	11.0	8.3
	ja	87.4	89.0	91.7
	totaal	100.0	100.0	100.0
Diploma	lager	9.0	10.2	12.7
	lager middelbaar	18.6	21.6	22.7
	hoger middelbaar	28.6	28.4	26.8
	hoger niet-universitair	24.2	22.4	14.9
	zonder diploma	19.6	17.4	22.9
	totaal	100.0	100.0	100.0
Sociaal-professionele categorie	scholier, student, leerling	1.1	0.1	0.0
	onder de wapens	0.2	0.0	0.0
	zoekt een eerste baan	1.0	0.2	0.2
	heeft zijn baan	9.7	4.0	10.9
	verloren/opgegeven en zoekt werk			
	op pensioen of gelijkgesteld huisman	2.8	2.1	3.5
	gehandicapt	0.0	0.0	0.1
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	3.5	1.0	2.1
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en met personeel	3.0	6.4	5.4
	bedrijfsleider in dienstensector medehelpend	8.8	9.1	8.4
	bedrijfsleider in dienstensector medehelpend	0.8	1.8	1.4
	bediende in overheidsdienst	1.2	0.9	0.8
	arbeider in overheidsdienst	14.2	17.2	15.7
	bediende in privé-sector	7.6	7.8	8.3
	arbeider in privé-sector	18.5	20.3	14.9
	andere situatie	25.9	28.8	27.9
totaal	1.7	0.2	0.2	
		100.0	100.0	100.0
Gemiddelde grootte van het huishouden		2.69	3.75	2.24
Gemiddelde leeftijd		35.18	39.65	41.11

Het meest onderscheidende kenmerk van deze drie groepen volgens de huwelijkse staat is de gemiddelde leeftijd in deze groep: de ongehuwde mannen zijn het jongst (35,2 jaar), de

getrouwde mannen liggen in het midden (39,6 jaar) en de gescheiden mannen van deze grote leeftijdsgroep zijn gemiddeld het oudst (41,1 jaar).

Er kan worden vastgesteld dat onder de ongehuwde mannen naar verhouding meer buitenlanders te vinden zijn, onder de gescheiden mannen daarentegen minder. Hierdoor worden de waarnemingen in het eerste overzicht bevestigd.

Er zijn slechts geringe verschillen in opleiding tussen gehuwde en ongehuwde mannen, zoals reeds bij de jonge mannen werd vastgesteld. Ondanks deze vrijwel gelijke startpositie lijkt de situatie van getrouwde mannen op het stuk van het beroep echter iets beter te zijn dan die van ongehuwde mannen: volgens de volkstelling van 1991 zoeken gehuwde mannen minder vaak naar een (eerste) baan (4% tegen 11%) en zijn onder hen meer zelfstandigen en bedrijfsleiders te vinden (17,3% tegen 12,6% onder de ongehuwde mannen). Hierdoor lijken de uitkomsten van een onderzoek op basis van Franse gegevens te worden bevestigd, waarin wordt gesteld dat "bij de zes testen waarin gehuwde mannen met ongehuwde mannen zijn vergeleken, altijd bleek dat het diploma van de eersten meer rendement opleverde"¹.

De gescheiden mannen lopen qua opleiding lichtjes achter op de ongehuwde en de gehuwde mannen, maar hun positie op de arbeidsmarkt ligt dichterbij die van de ongehuwde dan die van de gehuwde mannen, zoals blijkt uit de drie indelingen overeenkomstig de sociaal-professionele categorie. Dit lijkt de these van F. de Singly (1994) te staven, dat de hulpbronnen van de getrouwde vrouw er ook toe dienen de sociale positie van de man op te bouwen en te consolideren. Algemeen gezien is er tussen de posities die de dertigers en veertigers in de sociale ruimte innemen, minder verschil naar gelang van hun huwelijkse staat dan dit voor de vrouwen van de dienovereenkomstige generaties het geval is, zoals reeds uiteen is gezet. Hieruit kan worden geconcludeerd dat "de mannen minder getroffen worden door de maatschappelijke gevolgen van de gevoelsmatige en huwelijkse mobiliteit, aangezien zij door hun huiselijke verplichtingen onafhankelijker worden, alhoewel de scheiding ertoe kan leiden dat de voortzetting van hun relatie met hun kinderen in het gedrang komt" (F. de Singly, 1994, blz. 204). Maar zoals nog zal blijken, hebben zich in de jaren '80 veranderingen voorgedaan.

De oudere mannen

In de volgende grote leeftijdsgroep, die van de "oudere mannen", worden de meeste van deze kenmerken bevestigd. Het gaat hier om de mannen van 53 tot 72 jaar (de generaties 1938 tot en met 1919). In de analyse komen alle huwelijkse staten aan de orde, de ongehuwde, de gehuwde en de gescheiden mannen evenals de weduwnaars.

Binnen deze grote groepen van 20 generaties verschilt de verdeling per leeftijd naar gelang van de huwelijkse staat: de gescheiden mannen zijn het jongst, gemiddeld 60,3 jaar, de ongehuwde en getrouwde mannen gemiddeld 1,5 en de weduwnaars 4,5 jaar ouder. Bij de bestudering van de verdeling van de diploma's is dus een licht generatie-effect voelbaar, maar het lijkt erop dat dit minder uitgesproken is dan de verschillen die verband houden met de huwelijkse staat zelf: zo zijn de weduwnaars, die gemiddeld het oudst zijn, iets minder goed opgeleid dan de getrouwde of gescheiden mannen, die gelijk oplopen.

¹ F. de Singly (1994, blz. 206) meet het «rendement van het diploma» aan het aandeel kaderpersoneel per type diploma en toont aan dat dit rendement voor getrouwde mannen zowel in 1970 als in 1985 hoger is; de door hem gebruikte gegevens zijn afkomstig uit de enquêtes "Formation, Qualification Professionnelle" die door het INSEE in deze jaren zijn uitgevoerd.

Tabel 3.7. Sociaal-economische kenmerken van de mannen tussen 53 en 72 jaar
overeenkomstig de huwelijks staat, 1991

		ongehuwd	gehuwd	weduwnaar	gescheiden	
Belg	neen	7.2	7.6	5.6	6.9	
	ja	92.8	92.4	94.4	93.1	
	totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	
Diploma	lager	23.5	21.2	22.9	21.3	
	lager middelbaar	9.4	15.6	13.7	14.7	
	hoger middelbaar	10.2	16.1	12.5	15.6	
	hoger niet-universitair	12.4	10.9	6.5	11.0	
	zonder diploma	44.5	36.1	44.5	37.4	
	totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	
Sociaal- professionele categorie	heeft zijn baan verloren/opgegeven en zoekt werk	5.9	2.8	2.3	7.9	
	op pensioen of gelijkgesteld	61.4	63.8	81.0	56.7	
	gehandicapt	5.3	2.4	2.7	4.1	
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	1.0	3.3	1.9	3.0	
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en met personeel	6.1	5.9	2.3	6.0	
	bedrijfsleider in dienstensector	0.4	0.9	0.4	0.8	
	medehelpend	0.3	0.3	0.1	0.3	
	bediende in overheidsdienst	6.2	5.9	2.3	5.4	
	arbeider in overheidsdienst	2.4	2.3	1.2	2.2	
	bediende in privé- sector	3.2	6.1	2.5	6.5	
	arbeider in privé- sector	5.4	6.1	3.1	6.8	
	andere	2.4	0.2	0.2	0.4	
	totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	
	Gemiddelde grootte huishouden		3.92	2.71	2.33	2.26
	Gemiddelde leeftijd		61.62	61.82	64.83	60.33

De ongehuwde mannen hebben daarentegen vaak van al hun leeftijdgenoten de minst goede opleiding genoten, afgezien van een minderheid die een diploma van een hogere opleiding heeft (12%, dus een groter aandeel dan bij de andere huwelijkse staten). Het mannelijke celibaat vertoont dus grote verschillen met het vrouwelijke celibaat, maar in beide gevallen gehoorzamen zij aan dezelfde logica, namelijk die van de hypergamie van de huwelijken (cfr. supra).

Hebben deze diploma's op de arbeidsmarkt afhankelijk van de huwelijkse staat een uiteenlopend "rendement"? Het is moeilijk deze vraag voor de generaties in kwestie te beantwoorden, aangezien de meeste van deze mannen gepensioneerd zijn of in een soortgelijke positie verkeren. Dit geldt voor 57% van de gescheiden, 61% van de ongehuwde en 64% van de getrouwde mannen en 81% van de weduwnaars. Afgezien van deze laatste zijn er weinig verschillen volgens de huwelijkse staat, op twee uitzonderingen na: gescheiden mannen (8%) en ongehuwde mannen (6%) zoeken vaker naar werk dan getrouwde mannen (3%) en er zijn naar verhouding meer gehandicapten onder de ongehuwde (5%) en de gescheiden mannen (4%) dan onder de getrouwde mannen (2%). Dit feit houdt verband met de beschermende en/of selecterende rol van het huwelijk, waarop reeds in het eerste hoofdstuk is ingegaan.

De zeer oude mannen

De "zeer oude mannen" zijn tussen 73 en 82 jaar oud en dus tussen 1918 en 1909 geboren. Alleen de ongehuwde en de gehuwde mannen evenals de weduwnaars zijn in aanmerking genomen. De erbij horende gegevens zijn opgenomen in tabel 3.8. Hieruit blijkt dat noch de huwelijkse staat, noch de opleiding ertoe bijdragen de mannen op hoge leeftijd te kenmerken. Het enige in het oog springende verschil is de grootte van de huishoudens, die de samenstelling weerspiegelt: gemiddeld leven de getrouwde mannen in de kleinste huishoudens (2,6 personen), een deel van de ongehuwde mannen leeft in een tehuis, wat een verklaring vormt voor de relatieve grootte van hun huishoudens (9,5), terwijl de weduwnaars een middenpositie innemen (5,8).

3.3.2. VERGELIJKING MET 1981

In de loop van de jaren '80 is er weinig verandering gekomen in de sociaal-economische profielen van de mannen volgens de huwelijkse staat, afgezien van het uitstellen van de leeftijd bij het huwelijk, zoals reeds bij de vrouwen is vastgesteld, en een verbetering van het algemene opleidingsniveau, verschijnselen die zich vooral bij de jongste mannen doen gevoelen.

Voor het overige hebben de ongehuwde mannen boven de 30 jaar hun specifieke profiel behouden en nemen zij voor het merendeel in de sociale ruimte een minder gunstige positie in dan de getrouwde mannen: zelfs in 1991 "hangen de kansen op zowel de huwelijks- als op de arbeidsmarkt af van de educatieve of sociale bagage. Vrouwen lijken, net als werkgevers, de charme van arme mannen weinig te waarderen" (F. de Singly, 1994, blz. 159).

Tijdens de jaren '80 schijnt de kloof tussen de getrouwde dertigers en veertigers en hun gescheiden leeftijdsgenoten zich te hebben verdiept. Men zou zich kunnen afvragen of een echtscheiding voor mannen net als voor vrouwen negatieve gevolgen heeft op professioneel

vlak. Tegelijkertijd lijken de sociale posities van ongehuwde en gescheiden mannen boven de vijftig dicht bij elkaar zijn komen te liggen, terwijl er bij de oudste mannen geen enkele verandering valt te constateren, althans niet voor de variabelen die hier in aanmerking zijn genomen.

Tabel 3.8. Sociaal-economische kenmerken van de mannen van 73 tot 82 jaar overeenkomstig de huwelijks staat, 1991

		ongehuwd	gehuwd	weduwnaar
Belg	neen	4.4	4.3	3.7
	ja	95.6	95.7	96.3
	totaal	100.0	100.0	100.0
Diploma	lager	23.4	25.6	26.5
	lager middelbaar	5.2	11.6	10.1
	hoger middelbaar	8.4	9.8	6.7
	hoger niet-universitair	14.4	7.9	4.4
	zonder diploma	48.6	45	52.4
	totaal	100.0	100.0	100.0
Sociaal-professionele categorie	op pensioen of gelijkgesteld	98.7	99.6	99.6
	gehandicapt	0.2	0.1	0.1
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en zonder personeel	0.0	0.0	0.1
	zelfstandig, bedrijfsleider buiten dienstensector en met personeel	0.0	0.1	0.1
	bedrijfsleider in dienstensector	0.1	0.0	0.0
	bediende in overheidsdienst	0.1	0.0	0.0
	arbeider in privé-sector	0.0	0.0	0.0
	andere	0.8	0.2	0.1
	Totaal	100.0	100.0	100.0
	Gemiddelde grootte huishouden	9.54	2.62	5.81
Gemiddelde leeftijd	77.38	77.09	78.09	

3.3.3. SYNTHESE: GROEPSPORTRET MET HEREN

Uit deze studie komen twee vrij verschillende sociaal-economische profielen naar voren: een gunstiger voor de getrouwde mannen en een minder gunstig voor de ongehuwde mannen. Maar de verschillen mogen ook niet worden overdreven, aangezien de huwelijks staat voor mannen tot op heden geen wezenlijke bepalende factor voor hun sociale positie lijkt te zijn.

Eén wijziging die zich in de jaren '80 heeft voorgedaan betreft de gescheiden mannen tussen de 30 en de 50: hun gemiddelde maatschappelijke positie is dichterbij die van de ongehuwde mannen komen te liggen en wijkt dus af van het gunstigere profiel van de getrouwde mannen.

Ten slotte kan worden vastgesteld dat de ongehuwde mannen, in het bijzonder die welke in de jaren '20 en '30 zijn geboren, minder goed zijn opgeleid dan de andere mannen van hun leeftijd, ook al behoort ook de kleinste minderheid van zeer goed opgeleide mannen tot deze groep. De groep van ongehuwde mannen is dus heterogeen.

3.4. SYNTHESE

In onze samenleving draagt de huwelijkse staat ertoe bij de sociaal-economische positie van de individu te bepalen, zij het binnen de grenzen die zijn vastgelegd door de sociale betrekkingen tussen de seksen: het huwelijk biedt voor de mannen meer voordelen dan voor de vrouwen, het vrouwelijke celibaat gaat gepaard met een cultureel voordeel terwijl het mannelijke celibaat over het algemeen een cultureel en professioneel nadeel inhoudt. In sociaal-economische termen verliezen de gescheiden mannen relatief weinig ten opzichte van getrouwde mannen, gescheiden vrouwen daarentegen veel. Wat de contacten met de kinderen aangaat, is de situatie omgekeerd, zoals de grootte van de huishoudens doet vermoeden, zij het dat deze indicator verre van bevredigend is.

Alhoewel zowel vrouwen als mannen later trouwen, hebben de uiteenlopende effecten van het huwelijk voor de twee geslachten in de loop van de jaren '80 vrijwel geen veranderingen ondergaan. F. de Singly (1994, blz. 203) is van mening dat “de sociale ontwikkeling van de vrouwen na 1968, de massale intrede van de vrouwen op de markt van de betaalde arbeid, de eisen inzake verdeling van de huiselijke plichten (...) de objectieve en subjectieve mechanismen die ten grondslag liggen aan de professionele onderwaardering van vrouwen die in een verbintenis leven, niet voldoende hebben kunnen destabiliseren, hetgeen tot gevolg heeft dat deze vrouwen in sterkere mate dan de mannen afhankelijk blijven van hun echtelijke verbintenis.”

Deze auteur is voorts van oordeel dat “het belang dat wordt toegekend aan de individuele onafhankelijkheid en de affectieve regeling in alle sociale milieus is toegenomen, waardoor de tegenstellingen tussen de klassen (...) kleiner zijn geworden (...). Dit nieuwe model van het privé-leven heeft – door de gevolgen hiervan, met name de versterking van de instabiliteit van de huwelijken – minder hoge kosten voor de goed opgeleide vrouwen. De autonomie van de vrouw, de wijziging van de sociale betrekkingen tussen de geslachten, worden vooral betaald door de vrouwen die over de minste hulpbronnen, van zowel culturele als economische aard, beschikken. De “revolutie” van de gewoonten heeft de goed opgeleide mannen en vrouwen dichterbij elkaar gebracht, maar de kloof tussen deze vrouwen en hun minder goed opgeleide seksegenotes vergroot” (F. de Singly, 1994, blz. 205).

Onze analyses doen vermoeden dat deze stelling ook voor de gescheiden mannen geldt, wier situatie er in de loop van de jaren '80 eerder op is achteruit gegaan. Het zal interessant zijn deze ontwikkeling in de toekomst in het oog te houden.

4. DE KEUZE VAN DE ECHTGENO(O)T(E)

4.1. THEORETISCH KADER

Voor de gezinssociologen¹ worden op het moment van de paarvorming de twee soorten van betrekkingen die de gehele samenleving structureren, gereproduceerd: enerzijds de betrekkingen tussen de sociale groepen – dit is het aspect dat sociologen en statistici in navolging van de Franse socioloog A. Girard² vaak homogamie noemen – en anderzijds de betrekkingen tussen mannen en vrouwen – ook wel relaties tussen de seksen genoemd - aangezien mannen en vrouwen op de huwelijksmarkt noch dezelfde troeven, noch dezelfde verwachtingen hebben.

In dit onderzoek, dat gebaseerd is op een analyse van individuele gegevens die bij twee volkstellingen zijn vergaard, wordt het aspect van de sociale reproductie vooral beoordeeld aan de hand van een vergelijking van de laatste diploma's die de echtgenoten hebben behaald, terwijl het aspect van de reproductie van de relaties tussen de seksen wordt onderzocht door het leeftijdsverschil tussen de echtgenoten onder de loep te nemen. Ter afronding van deze analyses wordt uit een vergelijking van de geboortearrondissementen en de nationaliteiten van de echtgenoten informatie afgeleid over hun geografische en/of culturele mobiliteit.

Bij de vergelijking van de echtgenoten volgens deze vier kenmerken (leeftijd, nationaliteit, geografische herkomst en opleiding) zal het theoretische kader nog nader worden toegelicht. Er zij op gewezen dat er voor zover ons bekend geen vergelijkbaar onderzoek voor andere landen bestaat.

In de analyses wordt achtereenvolgens het oogpunt van iedere sekse onder de loep genomen, waardoor het onderzoek naar de relaties tussen de seksen kan worden verfijnd. Zo komen bij sommige nationale minderheden gemengde huwelijken vaker voor bij de mannen dan bij de vrouwen. In België betreft dit vooral de Spanjaarden, de Italianen en de Nederlanders. Mannen en vrouwen hebben dus geen symmetrische posities op de huwelijksmarkt.

4.2. METHODOLOGIE

Zoals reeds vermeld, is dit onderzoek gebaseerd op een secundaire analyse van twee steekproeven van huishoudens die zijn verkregen bij de Belgische volkstellingen van 1991 en 1981. Deze individuele gegevens, die per huishouden zijn gestructureerd, zijn in de loop van dit onderzoek aan een preliminaire behandeling onderworpen teneinde tegelijkertijd over de gegevens voor beide echtgenoten te kunnen beschikken. Zodoende kan bijvoorbeeld het verschil in leeftijd worden berekend of kunnen de respectieve nationaliteiten worden vergeleken.

De analyses hebben betrekking op de generaties die een hoog aandeel hebben, bijna 80%, aan de getrouwde mannen en vrouwen bij *beide* volkstellingen. Dit betekent dat bij mannen en

¹ Zie in het bijzonder F. de Singly (1987).

² Het onderzoek van A. Girard (1981) had betrekking op de keuze van de echtgenoot en is verricht naar aanleiding van een grootscheepse psycho-sociologische enquête in Frankrijk. De eerste druk van het oeuvre van Girard is in 1964 gepubliceerd.

vrouwen uiteenlopende generaties in aanmerking zijn genomen. Bij de mannen betreft dit de jaargangen¹ 1924 tot en met 1953, terwijl bij de vrouwen de jaargangen 1934 tot en met 1958 zijn onderzocht². De bestudering van de jongere generaties zou bemoeilijkt worden doordat er zo velen ongehuwd zijn, die van de oudere generaties doordat er zo velen weduwnaar respectievelijk weduwe zijn, en door de sterfte. De voor de analyses in aanmerking genomen generaties zijn dus de meest representatieve voor de personen die op de twee data getrouwd waren en aan de volkstelling hebben deelgenomen.

Maar de vergelijking van de generaties is geen eenvoudige zaak. Zo kan in België bijvoorbeeld bij de Italianen en Spanjaarden worden geconstateerd dat in de jonge generaties in verhouding minder huwelijken tussen partners van dezelfde nationaliteit worden gesloten. Moet hieruit worden geconcludeerd dat de jongeren minder waarde hechten aan een bepaalde culturele homogamie (en dat er dus een verandering van de preferenties in dit opzicht heeft plaatsgevonden), of dat de getrouwde oudere personen hun respectieve generaties niet meer correct vertegenwoordigen, aangezien vooral de heterogame verbintenissen op een echtscheiding zijn uitgelopen (en deze personen dus niet meer tot de categorie van de getrouwde personen behoren)? Aangezien de volkstelling geen informatie verschaft over de vroegere echtgenoten (aan de hand waarvan de hypothese van de scheiding vanwege ontbrekende homogamie zou kunnen worden getoetst) is het derhalve zinvol dezelfde generaties om de tien jaar te vergelijken, waarvoor de twee volkstellingen dus de mogelijkheid bieden.

De situatie wordt er nog gecompliceerder op indien men de paarvorming bestudeert aan de hand van een variabele die in de loop van de tijd kan evolueren, zoals de opleiding of de beroepsituatie³. Het is immers een feit dat de verbetering van de persoonlijke kenmerken niet los kan worden gezien van de gezins- en huwelijksdynamiek, die wederom afhangt van de sociale betrekkingen tussen de seksen. Vanuit sociologisch oogpunt is het niet onbelangrijk of de man zijn dan wel de vrouw haar studie weer oppakt. Ook hier vormt de echtscheiding een probleem door de hiermee gepaard gaande selectie van de koppels en de hieraan te geven interpretatie: ontbrekende homogamie of veeleer (maar misschien komt dit wel op hetzelfde neer?) “schipbreuk” door een onvermogen tot onderhandelen binnen de relatie en uiteenlopende ideeën over de gelijkwaardigheid van de wederzijdse bijdrage of een voor beide partijen aanvaardbare omzetting hiervan?

4.3. LEEFTIJDVERSCHIL TUSSEN ECHTGENOTEN

Dit onderzoek naar het leeftijdsverschil zou ertoe moeten bijdragen het gezinssysteem respectievelijk de gezinssystemen die in ons land voorkomen, beter te omschrijven. Verschillende auteurs (J. G. Peristiany, 1976, P. McDonald, 1989, en F. Bartiaux, 1991) hebben aangetoond dat de keuze van de echtgenoot veel onthult over de conceptie van het gezin die in een maatschappij leeft. Hun inzichten⁴ worden hier weergegeven om het theoretische kader van het onderhavige onderzoek nader toe te lichten.

¹ Met andere woorden de mannen die in 1981 28 tot 57, in 1991 38 tot 67 jaar oud zijn.

² Met andere woorden de vrouwen die in 1981 23 tot 47, in 1991 33 tot 57 jaar oud zijn.

³ In de onderhavige studie wordt de situatie van de echtgenoten in het beroep niet geanalyseerd.

⁴ De presentatie van de werkzaamheden van J.G. Peristiany en P. McDonald is afkomstig van F. Bartiaux (1991).

J. G. Peristiany (1976) stelt in zijn boek over de gezinsstructuren in het Middellandse-Zeegebied twee gezinsconcepties voor: de mannelijke conceptie, die in de mediterrane landen prevaleert, en de vrouwelijke conceptie, die in Noord-Europa meer verspreid is. Vanuit mannelijk oogpunt vormt het gezin een “formele en politieke eenheid. Het is een instrument in de strijd naar macht en het uitvloeisel hiervan, aanzien. Het vrouwelijke streven is privé en gericht op meer rechtstreeks te verwezenlijken doelstellingen” (J. G. Peristiany, 1976, blz. 2). De auteur bakent de mannelijke conceptie van het gezin nog verder af: “in de aristocratische of machtige families in Europa, het Midden-Oosten of de Maghreb hangt het maatschappelijke welslagen af van de controle van rijkdom en mensen. De vrouwen zijn belangrijk als ruilmiddel in allianties, de mannen zijn de verdedigers van de eigendom en de eer. De vrouwen tonen vooral belangstelling voor hun nakomelingen en, in uiteenlopende mate, afhankelijk van de samenleving [...], hun eigen echtgenoot, terwijl zij in de uitgebreide familie van hun echtgenoot dan wel in hun betrekkingen met de familie van hun echtgenoot vreemdelingen en soms bijna ongewenste vreemdelingen blijven. De continuering van de groep waartoe zij behoren, is de taak van de mannen. Hun maatschappelijke identiteit weerspiegelt de maatschappelijke positie van hun agnatische groep¹ op de ladder van het maatschappelijke aanzien” (J. G. Peristiany, 1976, blz. 2).

P. McDonald (1989) heeft op deze gedachte voortgeborduurd. Hij benadrukt ten eerste dat de “begrippen, mannelijk en vrouwelijk, niet toevallig zijn, aangezien, als men van het mannelijke extreem naar het vrouwelijke extreem van het continuüm gaat, de status en de macht van de man afnemen, terwijl die van de vrouwen en kinderen toenemen”. Vervolgens buigt hij zich over de demografische implicaties van deze twee modellen. Uitgaande van de individuele gegevens van de Australische volkstelling van 1981 toont hij aan dat de in Zuid-Europa geboren jongeren er in mindere mate toe neigen onafhankelijk van hun ouders te wonen dan de jongeren van Australische of Noord-Europese afkomst, dat wil zeggen jongeren uit landen waar de vrouwelijke conceptie van het gezin overheerst. Hij stelt vast dat bij de uit Zuid-Europa afkomstige immigranten het aandeel vrije verbintenissen en de frequentie van exogame huwelijken (buiten de etnische groep) en echtscheidingen lager ligt dan bij de Australiërs of bij hen die uit Noord-Europa afkomstig zijn. De vertegenwoordigers van de mannelijke conceptie van het gezin krijgen daarentegen vroeger kinderen en de generaties leven vaker samen.

F. Bartiaux (1991) heeft er bovendien op gewezen dat de conceptie van het gezin ook tot uiting komt in de partnerkeuze van de jongeren, met name wat de leeftijd betreft. In de mediterrane samenlevingen is het leeftijdsverschil tussen de echtgenoten groter dan in de landen die gekenmerkt worden door een meer vrouwelijke conceptie van het gezin.

4.3.1. ALGEMEEN OVERZICHT VOOR 1991

Voor iedere getrouwde persoon wordt het leeftijdsverschil berekend door zijn leeftijd af te trekken van die van zijn echtgenoot. Zodoende kan de verdeling van de leeftijdsverschillen voor een gegeven generatie worden vastgesteld of bijvoorbeeld het gemiddelde leeftijdsverschil worden berekend. In de volgende passage wordt gesproken over het gemiddelde leeftijdsverschil, dat niet verward mag worden met het verschil tussen de gemiddelde leeftijden!

¹ De agnatische groep heeft betrekking op de verwanten in de mannelijke lijn of de patrilineaire afstamming.

Tabel 4.1. Gemiddeld leeftijdsverschil tussen echtgenoten en aandeel van de getrouwde personen volgens sekse en generatie (1991)

	Mannen		Vrouwen	
	Aantal gehuwden (%)	Gemiddeld leeftijdsverschil	Aantal gehuwden (%)	Gemiddeld leeftijdsverschil
gen. 1924	82.86	2.61	-	-
gen. 1925	82.66	2.56	-	-
gen. 1926	82.70	2.64	-	-
gen. 1927	83.11	2.47	-	-
gen. 1928	83.72	2.61	-	-
gen. 1929	83.42	2.65	-	-
gen. 1930	83.06	2.55	-	-
gen. 1931	83.91	2.52	-	-
gen. 1932	84.18	2.61	-	-
gen. 1933	84.10	2.44	-	-
gen. 1934	83.84	2.56	78.34	-2.22
gen. 1935	83.93	2.58	80.00	-2.35
gen. 1936	83.31	2.50	80.35	-2.45
gen. 1937	83.18	2.54	80.93	-2.39
gen. 1938	83.10	2.57	81.36	-2.46
gen. 1939	83.71	2.67	82.05	-2.57
gen. 1940	83.64	2.65	81.09	-2.71
gen. 1941	82.23	2.56	82.47	-2.73
gen. 1942	83.38	2.50	81.90	-2.60
gen. 1943	82.90	2.38	82.29	-2.64
gen. 1944	82.22	2.28	81.41	-2.54
gen. 1945	82.14	2.38	82.84	-2.48
gen. 1946	81.92	2.25	82.51	-2.18
gen. 1947	80.98	2.27	81.77	-2.31
gen. 1948	80.60	2.26	81.56	-2.22
gen. 1949	79.58	2.28	81.61	-2.17
gen. 1950	79.74	2.20	81.50	-2.35
gen. 1951	79.40	2.13	81.79	-2.31
gen. 1952	78.94	2.16	81.44	-2.39
gen. 1953	78.75	2.02	81.73	-2.38
gen. 1954	-	-	80.64	-2.41
gen. 1955	-	-	80.19	-2.50
gen. 1956	-	-	80.38	-2.46
gen. 1957	-	-	79.86	-2.47
gen. 1958	-	-	80.03	-2.46

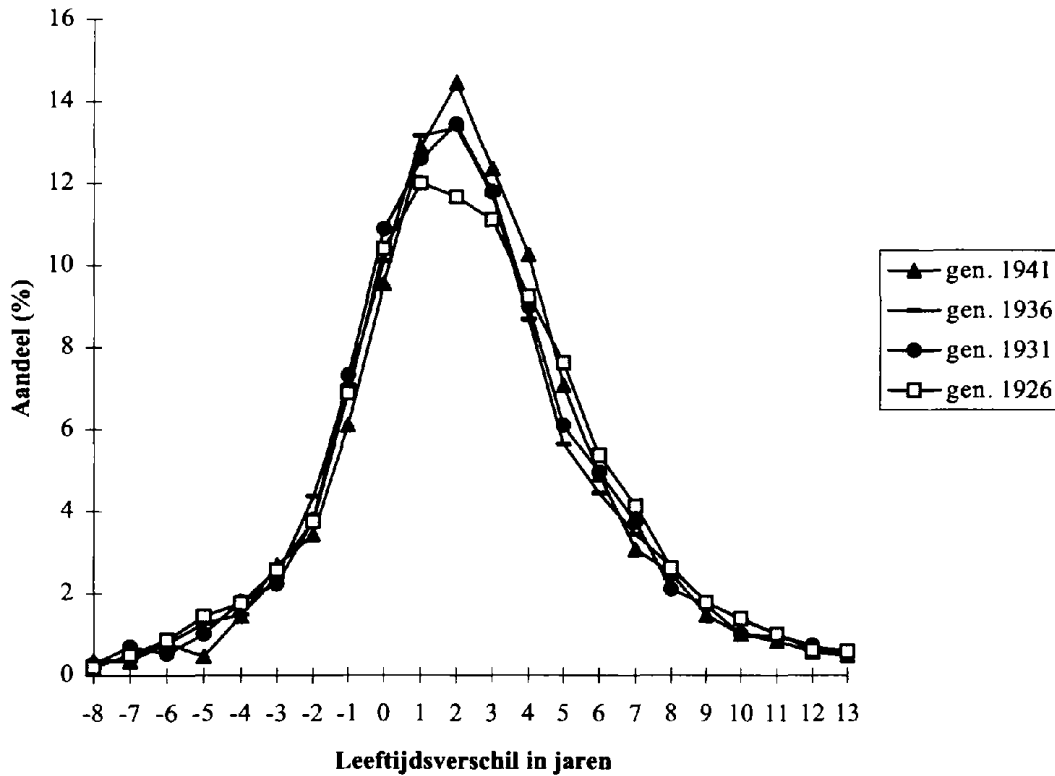
Tabel 4.1 geeft een beeld van het gemiddelde leeftijdsverschil en het aandeel getrouwde personen voor de uitgekozen generaties. Zoals reeds gezegd in de inleiding bij dit hoofdstuk,

ligt dit aandeel altijd dicht bij 80% teneinde zo goed mogelijk te waarborgen dat de in 1991 aan de volkstelling onderworpen koppels representatief zijn voor de koppels van hun generatie.

Wanneer men kijkt naar de paren waarvan de man tot de geselecteerde generaties behoort, kan men vaststellen dat het gemiddelde leeftijdsverschil tussen de echtgenoten geleidelijk daalt, van 2,6 jaar (generatie van 1924) tot 2,01 jaar (generatie van 1953). In feite waren 32 generaties voldoende om een jaar van het gemiddelde leeftijdsverschil af te trekken. Deze trend is minder duidelijk bij de vrouwen van de in aanmerking genomen generaties, ook al lijkt het gemiddelde leeftijdsverschil tussen de echtgenoten bij deze vrouwen licht te zijn gestegen. Het door de vrouwelijke generaties van de jaren dertig aanvaarde leeftijdsverschil stijgt, daalt vervolgens en schommelt na de generatie van 1945. In het laatste deel van dit hoofdstuk zal worden nagegaan welke gevolgen de denataliteit tijdens de twee wereldoorlogen voor de kruising van de generaties had.

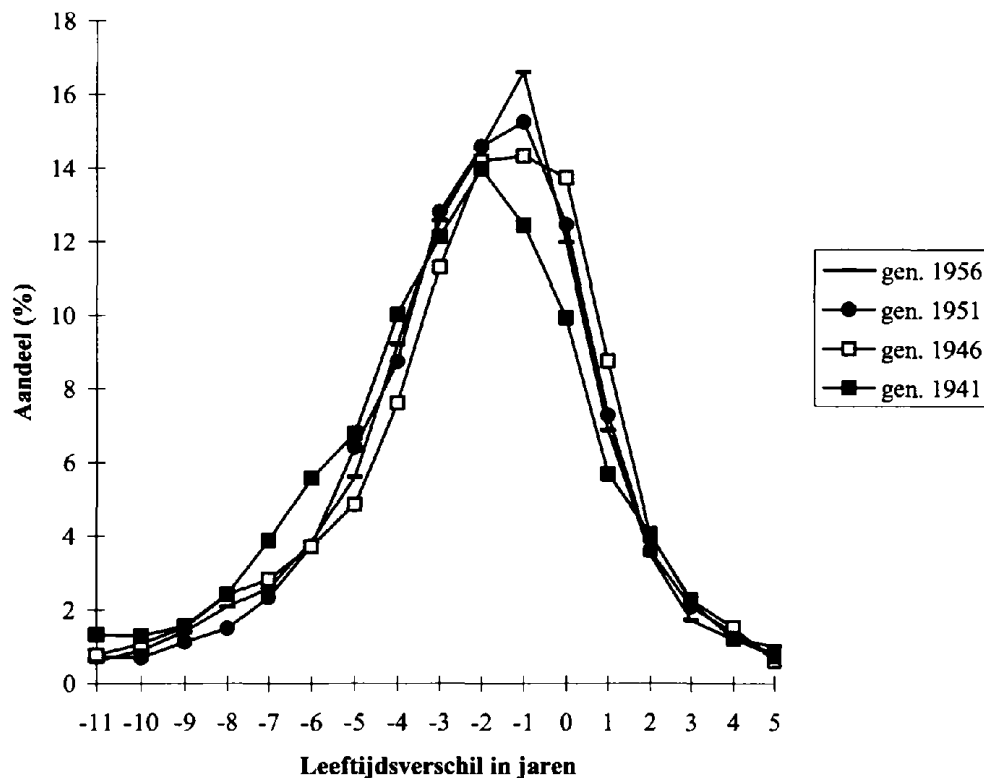
Gezien de verschillen tussen de gemiddelden voor vrouwen en voor mannen, is het zinvol de analyse te verdiepen door de gehele verdeling van de leeftijdsverschillen tussen de echtgenoten onder de loep te nemen naargelang men de koppels in aanmerking neemt omdat de man dan wel de vrouw tot de geselecteerde generaties behoort. In figuur 4.1, die de verschillen bevat die zijn berekend voor de getrouwde mannen van de generaties 1926 tot en met 1951, verspringen de curven naar links terwijl zij dichterbij elkaar komen te liggen, hetgeen de volgende ontwikkeling weerspiegelt: daling van het aantal paren waarin de man ten minste vijf jaar ouder is dan de vrouw, stijging van het aantal paren waarin de partners dezelfde leeftijd hebben, lichte stijging van het aantal paren waarin de vrouw het oudst is.

Figuur 4.1. Verdeling van de leeftijdsverschillen tussen echtgenoten
(1991, mannelijke referentiegeneraties)

Wat de vrouwelijke generaties betreft, kunnen op symmetrische wijze dezelfde verschijnselen worden vastgesteld, zoals blijkt uit figuur 4.2. De vrouwelijke curven kruisen elkaar echter meerdere malen, wat bij de mannelijke curven niet het geval is. Dit illustreert dat het gemiddelde leeftijdsverschil tussen de echtgenoten in de loop der generaties bij de vrouwen minder lineair verloopt dan bij de mannen.

Figuur 4.2. Verdeling van de leeftijdsverschillen tussen echtgenoten
(1991, vrouwelijke referentiegeneraties)

4.3.2. VERGELIJKING MET DE GEGEVENS VAN 1981

De vergelijking van de gemiddelde leeftijdsverschillen die zijn berekend op basis van de volkstellingen van 1991 en 1981¹ brengen verschillende interessante verschijnselen aan het licht, zowel voor de bestudeerde generaties als voor de aangrenzende generaties. Ten eerste wordt ingegaan op de vrouwelijke generaties die in de analyse zijn opgenomen. Voor de oudste van deze generaties blijkt uit de gegevens van 1991 dat de gemiddelde leeftijdsverschillen kleiner waren dan in 1981. Nu is het een feit dat de bejaarde koppels die de meeste kans hebben om te blijven voortbestaan, die koppels zijn waarin het leeftijdsverschil voor de man het kleinst is, of zelfs negatief is, teneinde de grotere sterfte bij mannen in zekere zin op te vangen.

Het andere uiterste zijn de meisjes die vroeg trouwen en bij voorkeur een man kiezen die veel ouder is dan zichzelf en die vermoedelijk al een maatschappelijke positie heeft veroverd. Dit verschijnsel is niet nieuw en door B. Colombo reeds in 1955 voor het Italië van de jaren '30 beschreven. M. Bozon (1990 a en b) heeft een en ander ook voor Frankrijk op basis van meer recente gegevens vastgesteld.

¹ De gegevens zijn beschikbaar bij de auteurs.

Deze twee verschijnselen vinden hun tegenhanger wanneer men de situatie vanuit het oogpunt van de mannen bekijkt. Ten aanzien van het mannelijke weduwnaarschap geldt vrijwel dezelfde redenering als ten aanzien van het vrouwelijke weduwschap: een getrouwde man van een bepaalde leeftijd heeft meer kans om weduwnaar te worden wanneer zijn vrouw ouder is, wat tot uiting komt in een negatief (ten gunste van de echtgenote) of gering leeftijdsverschil. Dit verklaart waarom het gemiddelde leeftijdsverschil dat is berekend voor mannen die deel uitmaken van langer bestaande koppels, lichtelijk hoger is.

De jonge mannen die als eersten van hun generatie trouwen, kiezen doorgaans een meisje dat even oud als zijzelf of zelfs iets ouder is, zoals blijkt uit de negatieve gemiddelden (gezien het feit dat de leeftijd van de man als referentie wordt genomen) voor de jonge mannen die in 1981 18 of 19 jaar oud zijn.

4.3.3. HUWELIJKSMARKT EN SPECIFIEKE OMSTANDIGHEDEN

Denataliteit leidt tot kwantitatief onbeduidende jaargangen en zo'n 15 à 20 jaar later tot een verstoring van het evenwicht op de huwelijksmarkt. Gegevens die door middel van een volkstelling zijn verkregen en die per koppel zijn behandeld, vormen een goede grondslag voor de bestudering van de gevolgen van een denataliteit voor de huwelijksmarkt en van de hierop volgende aanpassingen (F. Bartiaux, 1991, blz. 178 *et sq.*)

In België is tijdens de eerste wereldoorlog een bijzonder sterke denataliteit geconstateerd¹ en met name voor de jaren 1917 en 1918, waarin in vergelijking met de vooroorlogse jaren slechts de helft van de geboortes werd geregistreerd. Tijdens de tweede wereldoorlog daalde het aantal geboortes niet zo drastisch: de meest getroffen generatie, die van 1941, beloopt ongeveer drievierde van een generatie van eind jaren '30.

Welke aanpassingen hebben na de verstoring van de huwelijksmarkt door de denataliteit van de eerste wereldoorlog plaatsgevonden? De eerste mannelijke generaties die met dit probleem geconfronteerd werden, reageerden hierop door met meisjes te trouwen wier leeftijd dichter bij de hunne lag: één jaar verschil ten gunste van de man wordt het gebruikelijke verschil voor de mannelijke generaties van 1911, 1913 en 1914, terwijl dit daarvoor twee jaar bedroeg. Alleen bij de mannen van de jaargangen 1915 en 1916 ligt het leeftijdsverschil hoger, aangezien zij echtgenotes kozen uit de volledige jaargangen die na de denataliteit waren geboren. Blijkbaar volgden deze aanpassingen ook een trend bij de mannen in de richting van een verlaging van het leeftijdsverschil tussen de echtgenoten, een verlaging die zich tot aan de hierboven onderzochte mannelijke generaties heeft voortgezet. In dit opzicht heeft de huwelijksmarkt zijn evenwicht snel herwonnen en waren de uitwerkingen van de denataliteit voor de kruising van de generaties van korte duur en sloegen zij slechts op weinig cohorten: de mannelijke generatie van 1920 heeft hiervan al zo goed als geen gevolgen ondervonden.

De denataliteit tijdens de tweede wereldoorlog was minder ernstig en het onevenwicht op de huwelijksmarkt bijgevolg ook. Uit de figuren 4.1 en 4.2 blijken weliswaar lichte aanpassingen, maar alleen bij nader toezien. Zo kan uit figuur 4.1 worden opgemaakt dat de mannen van de generatie 1936 naar verhouding minder huwelijken hebben gesloten met vrouwen die 5 à 7 jaar jonger waren dan zijzelf, hetgeen overeenkomt met de minder talrijke

¹ 171000 geboortes zijn geregistreerd in 1911, 1912 en 1913, 156000 in 1914 en 124000 in 1915, maar slechts 99000 in 1916, 87000 in 1917 en 85000 in 1918, vervolgens 123000 in 1919 en 163000 in 1920 en 1921 (NIS, 1955, bijlage 21.A).

vrouwelijke generaties. Zij hebben zich in sterkere mate op meisjes van hun eigen leeftijd of iets oudere meisjes gericht. De in 1941 geboren mannen konden deze keuze niet maken en zijn vooral met meisjes getrouwd die 2 à 4 jaar jonger dan zichzelf waren.

Figuur 4.2 toont ook aan dat naar verhouding meer vrouwen van de generatie 1941 met mannen zijn getrouwd die vijf jaar of meer jonger dan zichzelf waren. Deze vrouwen moesten zich op de jonge mannen richten die na de denataliteit ten gevolge van de tweede wereldoorlog waren geboren. Een en ander illustreert hoe op een onevenwichtige huwelijksmarkt toch atypische verbintenissen kunnen worden gesloten.

4.3.4. LEEFTIJDVERSCHIL TUSSEN ECHTGENOTEN VOLGENS NATIONALITEIT

In wat voorafging, hebben we kunnen zien dat de mannen in België gemiddeld ruim twee jaar ouder zijn dan hun echtgenotes. Uit het onderzoek naar het leeftijdsverschil tussen echtgenoten volgens nationaliteit blijkt opnieuw dat de normen betreffende het leeftijdsverschil cultureel verschillend zijn en er een aanwijzing voor geven of de conceptie van het gezin eerder mannelijk (wat gepaard gaat met een groter gemiddeld leeftijdsverschil tussen de echtgenoten) of eerder vrouwelijk is (met een kleiner gemiddeld leeftijdsverschil: *cfr* F. Bartiaux, 1991, en J. G. Peristiany, 1976).

De gegevens uit de Belgische volkstelling van 1991 dragen ertoe bij deze stelling te onderbouwen. Wanneer men de koppels in aanmerking neemt waarin beide echtgenoten dezelfde nationaliteit hebben en de man tot één van de twintig generaties van 1932 tot en met 1951 behoort, kan men de volgende leeftijdsverschillen tussen de echtgenoten vaststellen: 2,2 jaar voor de Belgen, 1,9 jaar voor de Fransen en 2,8 jaar voor de Nederlanders maar 3,8 jaar voor de Italianen, 4,5 jaar voor de Turken en 8,6 jaar voor de Marokkanen die in België woonachtig zijn.

Er is dus een duidelijk verschil tussen Noord- en Zuid-Europa, en dit komt ook tot uiting in het percentage endogame huwelijken, zoals verder in de tekst zal blijken.

4.4. DE NATIONALITEITEN VAN DE ECHTGENOTEN

Een vergelijking van de nationaliteiten van de echtgenoten komt in zekere zin neer op de evaluatie van een dimensie van de culturele homogamie van de koppels. Er zijn meer dimensies, zoals de geografische endogamie, de gelijksoortigheid van de opleiding, de taal enz. “Maar het gemengde – of interculturele – huwelijk is een vrij duidelijke indicator voor de ontwikkeling van een samenleving die de individuen integreert, assimileert en mengt [...]. Het is ook een indicator voor de aard van haar identiteit. Ondergaat de samenleving een verlies, een ontbinding of juist een transformatie waarvan al haar leden profiteren?” (A. Barbara, 1993, blz.16).

P. McDonald (1989) is van oordeel dat de mediterrane samenlevingen, die gekenmerkt worden door een mannelijke conceptie van het gezin, er weinig toe geneigd zijn verbintenissen buiten de etnische groep te sluiten vanwege het grote belang dat aan deze groep wordt toegekend. In de Noord-Europese samenlevingen komen exogame huwelijken daarentegen naar verhouding vaker voor.

In België werden tussen 1990 en 1995 jaarlijks meer dan 6000 gemengde huwelijken gesloten, hetgeen overeenkomt met ongeveer 12% van het totale aantal huwelijken. Ongeveer 20 jaar eerder werden er jaarlijks meer dan 7000 gemengde huwelijken gesloten, dat wil zeggen ongeveer 10% van de huwelijken. Dit betekent dat het aantal gemengde huwelijken in België weliswaar afneemt, maar minder snel dan het totale aantal huwelijken (Th. Eggerickx *et al.*, 1999, blz. 50 *e.v.*). Uit ditzelfde onderzoek blijkt ook dat sinds de jaren '60 altijd meer Belgische vrouwen met een buitenlander zijn getrouwd dan Belgische mannen met buitenlandse vrouwen, alhoewel dit verschil met het jaar kleiner wordt.

4.4.1. ALGEMEEN OVERZICHT VOOR 1991

Om te beginnen willen wij een toelichting geven bij de algemene tendensen van de homogamie per nationaliteit voor iedere sekse voor we ingaan op de ontwikkeling van de situatie van één groep van generaties tot een andere. In dit opzicht is het niet interessant het gedrag van de Belgen met dat van de andere nationaliteiten te vergelijken, omdat het immers normaal is dat, gezien de kwantitatieve verschillen, de meeste huwelijken van de Belgen met partners van dezelfde nationaliteit worden gesloten.

Tabel 4.2, die betrekking heeft op de getrouwde mannen, toont dat de Turken het hoogste homogamiepercentage naar nationaliteit hebben (94%), gevolgd door de Marokkanen (90,6%), de Spanjaarden (77,4%), de Italianen (68,6%) en de Nederlanders (52,4%). Hierop volgen twee heterogene groepen die gevormd worden door de andere burgers van de Europese Unie (57,8%) en de andere nationaliteiten (55,8%) en ten slotte de Fransen (34,3%). De homogamie volgens nationaliteit bij de mannen is sterker ontwikkeld in de uit de mediterrane landen afkomstige groepen en minder sterk bij de groepen die uit het Noorden van Europa afkomstig zijn, alhoewel de Nederlanders dit beeld enigszins verstoren. Ook hier vindt men dus weer de tegenstelling tussen de mannelijke conceptie van het gezin van de mediterrane landen, die gekenmerkt wordt door het aanzien van de man en minder autonomie van de vrouwen en andere personen, en de vrouwelijke conceptie van de Noord-Europese landen, die gericht is op het welzijn van de vrouw en de kinderen (J. G. Peristiany, 1976 en P. McDonald, 1989).

Bij de vrouwen vertoont de homogamie volgens nationaliteit, wanneer men naar de geïdentificeerde nationaliteiten kijkt, dezelfde tendens als die bij de mannen. Alleen bij de Italiaanse en de Spaanse vrouwen is de situatie omgekeerd, in die zin dat de Italiaanse vrouwen vaker homogame huwelijken sluiten (88,4%) dan de Spaanse (78,6%).

De Belgen en de Marokkanen zijn de enige groepen waar het percentage huwelijken met een partner van een andere nationaliteit bij de vrouwen hoger is dan bij de mannen. Door naturalisaties in aanmerking te nemen zouden echter andere elementen aan het licht kunnen komen.

Tabel 4.2. Aandeel huwelijken tussen partners van dezelfde nationaliteit, volgens nationaliteit en sekse (%) (1991, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)

	Mannen			Vrouwen		
	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen
Belgen	99.13	0.87	144770	97.19	2.81	137762
Italianen	68.81	31.39	4454	88.38	11.62	3114
Marokkanen	90.58	9.42	1285	88.90	11.10	1180
Fransen	34.35	65.65	1607	40.77	59.23	1278
Turken	94.04	5.96	587	94.61	5.39	649
Nederlanders	52.43	47.57	1377	72.96	27.04	821
Spanjaarden	77.44	22.66	900	78.58	21.42	719
Andere Eur.	57.80	42.20	1730	68.75	31.25	1357
And. landen	55.82	44.18	1460	65.95	34.05	1251

Behalve bij Belgen en Marokkanen kan men dus vaststellen dat er naar verhouding minder buitenlandse vrouwen dan buitenlandse mannen een huwelijk met een partner van een andere nationaliteit hebben gesloten. Dit geldt met name voor de Italiaanse, de Nederlandse en de Franse vrouwen. Het aandeel huwelijken tussen partners van dezelfde nationaliteit is vrijwel gelijk voor de twee seksen, zij het lichtelijk hoger voor de Marokkaanse, Turkse en Spaanse vrouwen.

In de situatie op het vlak van de homogamie volgens nationaliteit komt wellicht de noodzaak tot overleven van de buitenlandse gemeenschappen die in België in de minderheid zijn, tot uiting. A. Barbara (1993, blz. 17) zegt hierover: "hoe zwakker een samenleving is, des te strenger zijn de regels voor het huwelijk en des te restrictiever zijn deze soms voor de vrouw. Iedere maatschappelijke groep wil door een waakzaam oog op de huwelijken van haar leden haar overleven garanderen en voorkomen dat zij als groep ondergaat, met name door haar vrouwen te laten vertrekken". Deze stelling, die het belang van de nuptialiteit in de maatschappelijke overlevingsstrategieën onderstreept, zou echter nader moeten worden uitgewerkt aan de hand van een onderzoek naar de individuele motieven. Dit is echter niet mogelijk op basis van met een volkstelling verkregen gegevens.

Nu zullen we ingaan op de gemengde huwelijken die zijn gesloten door Belgen, de enige groep die in kwantitatief opzicht groot genoeg is om voor alle categorieën te kunnen worden bestudeerd. A. Barbara (1993, blz. 320) is van mening dat het duurzame "gemengde huwelijk, alhoewel het nog steeds wordt afgekeurd, in onze geïndustrialiseerde samenlevingen (...) één van de echte en diepgaande tekenen is van een menselijke nederzetting, die een economische en instrumentele immigratie geleidelijk verandert in een bevolkingsimmigratie".

4.4.2. DE DOOR BELGEN GESLOTEN GEMENGDE HUWELIJKEN

Algemeen gezien kiezen Belgische mannen die met vrouwen van een andere nationaliteit trouwen, in eerste instantie Franse en vervolgens Italiaanse en in mindere mate Marokkaanse, Nederlandse of Spaanse vrouwen. Het aantal Belgen met een Turkse echtgenote is te gering om adequaat te kunnen analyseren (tabel 4.3).

Belgische vrouwen trouwen naar verhouding vaker met een man van buitenlandse nationaliteit en gaan in de volgende volgorde een verbintenis aan met: Italianen, Fransen, Nederlanders, Spanjaarden, Marokkanen of Turken.

De preferentievolvergader van de mannen wijkt dus af van die van de vrouwen, en blijkbaar worden de geografische en culturele afstanden door de seksen anders ervaren. Interessant is in dit opzicht de wisseling van rang tussen Frankrijk en Italië en de verbanning van Marokko van de derde naar de vijfde plaats wanneer men de voorkeur van de mannen met die van de vrouwen vergelijkt. Zonder hier in detail in te gaan op de redenen voor de keuze van een echtgenoot van een andere nationaliteit bij de Belgen, doen deze verschillen toch vermoeden dat de motivering voor mannen en vrouwen lichtelijk verschillend is.

Tabel 4.3. Indeling van de Belgen naar gelang van de nationaliteit van hun echtgenoot (%) (1991, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)

	Mannen	Vrouwen
België	99.13	97.19
Italië	0.09	0.89
Marokko	0.06	0.07
Frankrijk	0.34	0.61
Turkije	0.02	0.03
Nederland	0.05	0.40
Spanje	0.03	0.14
Andere Europ.	0.09	0.34
Andere	0.18	0.33
Aantallen	144 766	130 762

Wij zullen nu nagaan of deze globale tendensen zich ook bij de verschillende generaties voordoen.

4.4.3. DE VERSCHILLEN TUSSEN DE GENERATIES: DE INBRENG VAN DE VOLKSTELLING VAN 1981

Uit gedetailleerd onderzoek van de huwelijken blijkt dat de jongere generaties iets meer met personen van een andere nationaliteit huwen. Deze vaststelling kan moeilijk worden geïnterpreteerd aan de hand van de gegevens van één enkele volkstelling, zoals ook al aan het begin van dit hoofdstuk is benadrukt. De vraag is of deze ontwikkeling de weerspiegeling vormt van een verandering van de preferenties in de jongere generaties dan wel van de echtscheidingen die te wijten zijn aan een gebrek aan culturele homogamie? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, worden de gegevens per generatie van de volkstelling van 1981 bij de analyse betrokken.

Tabel 4.4. Aandeel van de huwelijken tussen echtgenoten naar gelang van hun nationaliteit, per groepen van generaties (%) (1991, Belgen, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)

	Mannen			Vrouwen		
	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen
gen. 1924-28	99.32	0.68	21707	-	-	-
gen. 1929-33	99.21	0.79	23581	-	-	-
gen. 1934-38	99.31	0.69	22869	98.52	1.48	23659
gen. 1939-43	99.08	0.92	21241	98.05	1.95	21587
gen. 1944-48	98.98	1.02	27248	97.20	2.80	27509
gen. 1949-53	98.95	1.05	28124	96.57	3.43	28263
gen. 1954-58	-	-		96.08	3.92	29744

Welk beeld gaf de situatie dus in 1981 te zien? Ook hier geldt dat de ontwikkeling per groep van generaties alleen voor de koppels waarvan ten minste één partner Belg is adequaat en in detail kan worden geanalyseerd. Algemeen gezien liggen de percentages huwelijken tussen Belgen voor de verschillende groepen van generaties in 1981 voor de beide seksen nog steeds lager dan in 1991. En in 1981, net als in 1991, stijgt het percentage huwelijken met niet-Belgen van oud naar jong.

Tabel 4.5. Aandeel huwelijken tussen echtgenoten van dezelfde nationaliteit, per groepen van generaties (%) (1981, Belgen, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)

	Mannen			Vrouwen		
	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen
gen. 1924-28	96.88	3.12	23882	-	-	-
gen. 1929-33	96.48	3.52	24301	-	-	-
gen. 1934-38	96.15	3.85	23075	94.76	5.24	23577
gen. 1939-43		4.05	21163	93.90	6.10	21975
gen. 1944-48	95.49	4.51	26462	92.57	7.43	27176
gen. 1949-53	95.24	4.76	25824	90.83	9.17	27713
gen. 1954-58	-	-	-	90.56	9.44	24287

Tussen 1981 en 1991 is de trend in de richting van een stijging van de huwelijken met niet-Belgen duidelijker bij de vrouwen en bij de jongere generaties, en in dat laatste geval zowel bij vrouwen als bij mannen.

Voor de interpretatie van deze waarnemingen spelen de gevolgen van de wet van 28 juni 1984 op de toegang tot de Belgische nationaliteit niet echt een rol¹. Het is daarentegen wel zinvol de percentages getrouwde personen in de onderzochte generaties te vergelijken²: Zij zijn tussen 1981 en 1991 vrijwel allen achteruitgegaan met uitzondering van de jongste generaties. Bij deze laatste³ was er wellicht sprake van een verandering van de preferenties ten gunste van iets meer gemengde huwelijken, terwijl in het geval van de oudere generaties kan worden vermoed dat een deel van de "interculturele" huwelijken in loop van de jaren '80 is uitgelopen op een scheiding, wat voor al deze generaties betekent dat het aandeel van de minder kwetsbare huwelijken tussen Belgen is gestegen.

Met etrekking tot de andere nationaliteiten (tabellen 4.2 en 4.6) kan de situatie van de vrouwen eenvoudiger worden samengevat: met uitzondering van de Belgen liggen alle homogamiepercentages volgens de nationaliteit in 1981 voor alle generaties hoger dan in 1991.

¹ Deze wet, de zogenoemde "wet-Gol" is op 1 januari 1985 van kracht geworden. Op 1 januari 1990 was hij van toepassing op 96 363 personen, waarvan er 88 073 jonger waren dan 20 jaar. Indien men hieraan voor dezelfde periode de naturalisatie van 8290 personen van 20 tot 29 jaar toevoegt die op basis van deze wet van nationaliteit zijn veranderd, komen wij op de totale Belgische bevolking op een aantal van 36 980 personen voor de bestudering van de nuptialiteit (M. Dubuisson en M. Poulain, 1992, blz. 16). Dit komt overeen met een zeer klein aandeel van onze steekproef, gezien het percentage gebruikte steekproeven (10% van de huishoudens) en gezien de door ons gehanteerde leeftijdsgrenzen.

² Zie de tabellen 1.1 et 1.2 in het eerste hoofdstuk.

³ Het gaat in wezen alleen om de mannelijke generaties 1952 en 1953 en om de vrouwelijke generaties van 1954 tot en met 1958.

Tabel 4.6. Aandeel huwelijken tussen partners van dezelfde nationaliteit, volgens nationaliteit en sekse (%) (1981, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)

	Mannen			Vrouwen		
	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen	Zelfde nationaliteit	Verschillende nationaliteit	Aantallen
Belgen	96.01	3.99	144707	92.44	7.56	124728
Italianen	68.41	31.59	5153	92.45	7.55	3405
Marokkanen	76.07	23.93	1772	93.71	6.29	1367
Fransen	39.50	60.50	1805	51.86	48.14	1184
Turken	88.36	11.64	954	96.29	3.71	890
Nederlanders	41.22	58.78	225	78.41	21.59	542
Spanjaarden	77.57	22.43	1186	88.49	11.51	799
Andere Europ.	60.27	39.73	1807	74.50	25.5	1200
Andere landen	62.25	37.75	1783	88.27	11.73	1091

De ontwikkeling bij de mannen toont een meer gediversifieerd beeld: de globale waarden voor homogamie volgens nationaliteit in 1981 liggen voor de Italianen en de Spanjaarden dicht in de buurt van die van 1991. Voor de Belgen, Marokkanen, Turken en Nederlanders liggen de waarden van 1981 onder die van 1991. Het tegenovergestelde geldt voor de Fransen, de burgers uit andere landen van de Europese Unie en de overblijvende categorie. In 1981 vertonen de Belgen en vervolgens de Turken de hoogste homogamie volgens nationaliteit, net als in 1991. Bij de vrouwen is het meest in het oog springende feit dat de Belgische vrouwen, alhoewel zij in 1981 ten aanzien van de homogamie volgens nationaliteit de vierde plaats innemen (92,4%), in 1991 op de eerste plaats staan (99,1%). In 1981 werden de Belgische vrouwen voorafgegaan door de Turkse (96,3%), de Marokkaanse (93,7%) en de Italiaanse vrouwen (92,4%). Dit betekent vice versa dat huwelijken tussen partners van verschillende nationaliteit op deze twee tijdstippen minder vaak bij de vrouwen voorkomen dan bij de mannen en vaker bij burgers van de Europese Unie. Deze “gemengde” huwelijken liggen bij minder dan 10% voor beide seksen bij de Belgen, Turken en Marokkanen. Er zij gewezen op de relatieve stabiliteit van de oriëntatie van de keuze bij de Belgen met een buitenlandse echtgenoot.

4.4.4. GEOGRAFISCHE ASPECTEN VAN DE “GEMENGDE” HUWELIJKEN

In de onderzochte generaties trouwt er één Belg(ische) op 20 met een persoon van een andere nationaliteit. Maar afhankelijk van de geboorteprovincie van de Belgische echtgenoot, schommelt dit aandeel van één tot drie van de Belgische mannen van de geselecteerde generaties en één tot vier van de Belgische vrouwen. In deze generaties, zowel de vrouwelijke als de mannelijke, ligt dit aandeel in West-Vlaanderen het laagst (bij ongeveer 3%) en in

Henegouwen het hoogst (9,2% bij de mannen en 11,9% bij de vrouwen). Over het algemeen vertonen de provincies met een gering aandeel koppels waarvan slechts één partner de Belgische nationaliteit bezit, een iets hogere frequentie voor de mannen (dit geldt voor Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Luxemburg en Brabant), terwijl het tegenovergestelde geldt voor de meer “exogame” provincies zoals Henegouwen, Luik en Namen. Er zij echter benadrukt dat deze percentages betrekking hebben op de getrouwde Belgen van de onderzochte generaties, hetgeen betekent dat ongeveer 12% van de getrouwde personen van deze generaties is uitgesloten, dat wil zeggen de buitenlanders van dezelfde leeftijd evenals personen wier nationaliteit tijdens de volkstelling niet is gepreciseerd.

Bij een vijfde van de “gemengde” huwelijken is één echtgenoot in Henegouwen geboren, bij nog eens een vijfde in Brabant. Bij 13% van deze huwelijken is een partner afkomstig uit de provincies Luik of Antwerpen. Wanneer men het geboortegewest van de Belgische echtgenoot die met iemand van een andere nationaliteit is getrouwd, in aanmerking neemt, blijkt dat bij de onderzochte mannelijke generaties bij hetzelfde percentage van deze koppels naar verhouding evenveel mannen uit Vlaanderen als uit Wallonië afkomstig zijn, namelijk 43%, het resterende gedeelte uit Brussel. Bij de vrouwen in kwestie is bijna de helft (48,4%) in Wallonië geboren, 39,7% in Vlaanderen en 11,9% in Brussel.

Over het geheel genomen heeft de vergelijking van de nationaliteiten van de echtgenoten getoond dat deze vorm van exogamie, namelijk die van paren die gevormd worden door echtgenoten van verschillende nationaliteit, niet los kan worden gezien van de maatschappelijke context noch van de hierin dominerende conceptie van het gezin. De onderzochte generaties lijken steeds meer open te staan voor deze culturele exogamie. In methodologisch opzicht heeft deze analyse echter ook de aandacht gevestigd op de selectie van de koppels door de volkstelling (die de op dit tijdstip nog getrouwde koppels registreert). Het zou van belang zijn dezelfde generaties, die met het oog hierop zijn geselecteerd, te vergelijken teneinde een onderscheid te kunnen maken tussen de veranderingen qua preferentie en het selectie-effect, aangezien de meer atypische huwelijken in sterkere mate op echtscheiding zouden kunnen zijn uitgelopen.

4.5. ENDOGAMIE EN EXOGAMIE

In dit deel komt de geografische herkomst van de echtgenoten aan de orde: komen zij uit hetzelfde arrondissement, dezelfde provincie of hetzelfde gewest? En zo neen, dat wil zeggen in het geval van exogamie, uit welk gebied is de echtgenoot gerekruteerd¹? Is endogamie in de oudere generaties sterker ontwikkeld? Bij de Franstaligen of de Nederlandstaligen? Deze vragen worden beantwoord in dit gedeelte, waarin successievelijk de endogamie en de exogamie naar gelang van het arrondissement, de provincie² en het gewest aan bod komen. De geografische herkomst van de echtgenoten of hun gewest van herkomst worden bepaald aan de hand van het bestuurlijke arrondissement waarin iedere echtgenoot geboren is. Dit gedeelte heeft uitsluitend betrekking op Belgische paren.

¹ Deze uitdrukking wordt gebezigd door de M. Bozon en F. Héran (1987).

² Wij hebben ervoor gekozen met de negen provincies te werken die ten tijde van de volkstellingen van 1981 en 1991 bestonden. Inmiddels telt België 10 provincies, aangezien Brabant is opgedeeld in twee provincies, Vlaams Brabant en Waals Brabant en Brussel niet meer deel uitmaakt van een provincie.

4.5.1. EEN STERKE MATE VAN ENDOGAMIE

Hier gaan we na hoe hoog het percentage echtgenoten is dat een partner heeft die in hetzelfde bestuurlijke arrondissement is geboren als hij/zijzelf. De algemene situatie voor de twee seksen en de onderzochte generaties is in tabel 4.7 weergegeven. In zes gevallen op tien zijn de echtgenoten afkomstig uit hetzelfde arrondissement, een zeer hoog percentage. Ter vergelijking zij erop gewezen dat in Frankrijk in iets minder dan één geval op twee beide echtgenoten ook vandaag nog geboren zijn in hetzelfde departement¹. In België is er geen verschil tussen de seksen en zo er al een ontwikkeling is, verloopt deze uitzonderlijk traag (hetgeen ook in Frankrijk het geval is). Er zij nogmaals aan herinnerd dat bij de twee volkstellingen dezelfde generaties in aanmerking zijn genomen.

Tabel 4.7. Endogamiecijfer (identiek geboortearrondissement), volkstellingen van 1991 en 1981 (%) (Belgische paren, mannelijke generaties van 1924 tot en met 1953 en vrouwelijke generaties van 1934 tot en met 1958)

	Mannen	Vrouwen
1991	0.59	0.59
1981	0.60	0.60

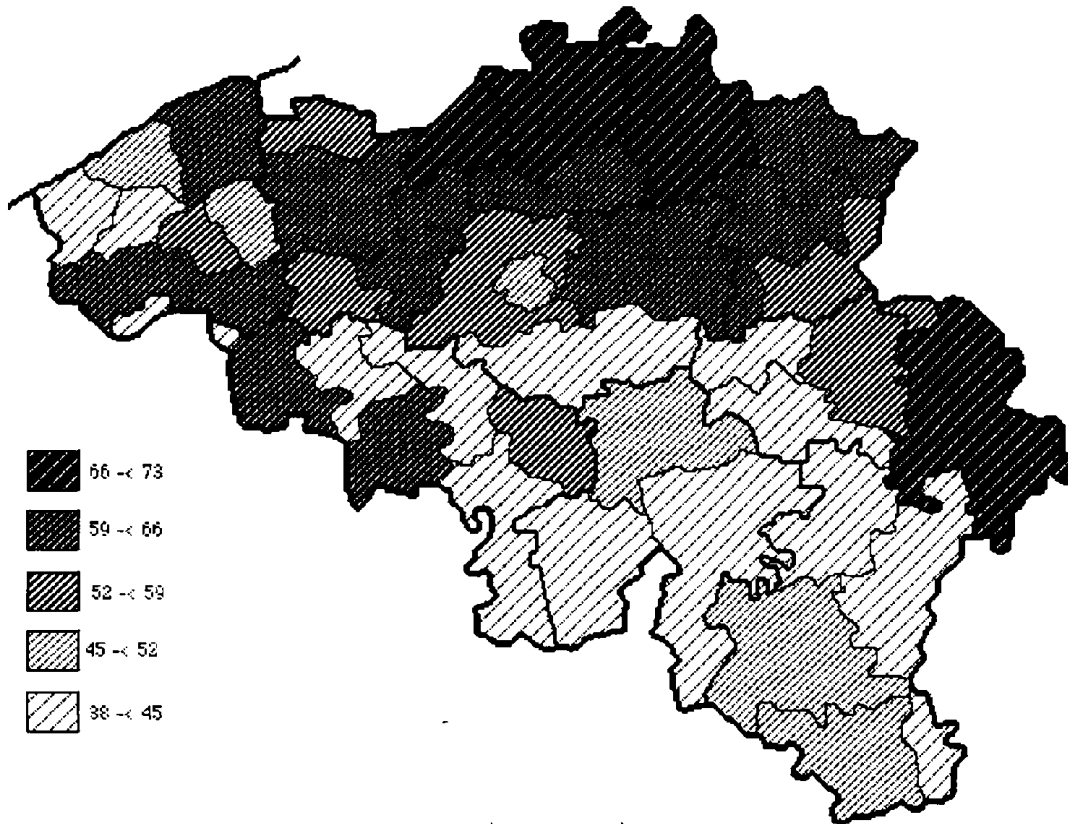
Uitgaande van de gegevens van de volkstelling van 1981, geeft de analyse van het endogamiepercentage voor de verschillende groepen van generaties geen waarneembare verandering te zien. De endogamiepercentages schommelen rond de voor alle generaties vastgestelde waarde (60%). Deze ontwikkeling is voor mannen en vrouwen zo goed als gelijk.

Het endogamiepercentage verandert weliswaar in de loop van de tijd voor alle arrondissementen vrijwel niet, maar de ruimtelijke verschillen zijn enorm en zorgen bijna voor een verdubbeling, zoals blijkt uit afbeelding 4.5.

Het Vlaams gewest onderscheidt zich duidelijk door een zeer sterke mate van endogamie, die haar hoogtepunt bereikt in de arrondissementen Sint Niklaas, Antwerpen en Turnhout, waar meer dan twee huwelijken op drie worden gesloten tussen echtgenoten die uit hetzelfde arrondissement afkomstig zijn. In het Vlaams gewest zijn alleen de arrondissementen Veurne en Diksmuide exogaam. Ook het Brussels gewest onderscheidt zich, zij het door zijn exogamie, van de andere stedelijke arrondissementen (Antwerpen, Gent, Luik, Bergen, Charleroi, enz.). In Wallonië is de endogamie minder groot, in het bijzonder in de plattelandsgebieden. Het arrondissement Verviers, waartoe ook het Duitstalig gewest behoort, wordt gekenmerkt door een sterke endogamie. Dit geldt ook voor Bergen en Doornik, zij het in mindere mate.

¹ Zie M. Bozon en F. Héran (1987).

Figuur 4.3. Aandeel van de paren waarvan beide echtgenoten in hetzelfde arrondissement zijn geboren (volkstelling van 1991, Belgische paren, mannelijke generaties van 1924 tot en met 1953)

4.5.2. GEBIED VAN REKRUTERING VAN DE ECHTGENOOT

In het volgende deel van de analyse wordt het gebied van rekrutering van de echtgenoot overeenkomstig de provincie vastgesteld. Hierbij wordt uitgegaan van de negen provincies die op het tijdstip van de volkstellingen in 1981 en 1991 bestonden. Voor iedere provincie zijn de volgende varianten berekend: de echtgenoten zijn in hetzelfde arrondissement geboren (zie punt 4.5.1), de echtgenoten zijn uit dezelfde provincie, maar uit verschillende arrondissementen afkomstig, de echtgenoten zijn uit verschillende provincies in hetzelfde gewest afkomstig of de echtgenoten zijn uit verschillende provincies in verschillende gewesten afkomstig. Tabel 4.8 bevat de verschillende percentages voor de mannen van de generaties die in dit hoofdstuk aan de orde komen.

Tabel 4.8. Gebied van rekrutering van de echtgenoot overeenkomstig de provincie, volkstelling van 1991 (Belgische paren, mannelijke generaties van 1924 tot en met 1953)

Provincie van geboorte	Zelfde arrondissement	Verschillende arrondissementen zelfde provincie	Verschillende provincies zelfde gewest	Verschil- lende gewesten
Antwerpen	68.0	13.1	13.3	5.6
Brabant	52.9	2.1	14.2	30.8
West-Vlaanderen	57.9	24.9	10.4	6.8
Oost-Vlaanderen	62.3	17.1	14.3	6.3
Henegouwen	52.7	17.9	9.0	20.4
Luik	57.8	14.9	9.9	17.4
Limburg	61.0	18.8	12.4	7.8
Luxemburg	44.4	12.5	29.3	13.8
Namen	46.5	9.9	28.3	15.3
België	58.4	14.6	13.3	13.7

Uit tabel 4.8 kan duidelijk worden opgemaakt dat, met uitzondering van Brabant, bij vier paren op vijf het gebied van rekrutering van de echtgenoot zich in Vlaanderen tot de provincie beperkt en in Wallonië het gewest bestrijkt. In Oost- en West-Vlaanderen, Limburg en de provincie Antwerpen neemt dit percentage met stijgende afstand af, terwijl de situatie in Brabant omgekeerd is. Er zij aan herinnerd dat deze provincie vier arrondissementen telde, waarvan er drie met uiteenlopende taalregelingen. In Henegouwen en de provincie Luik zijn er minder huwelijken tussen echtgenoten die uit twee verschillende Franstalige provincies afkomstig zijn, terwijl de provincies Namen en Luxemburg het minst endogaam zijn met 57% huwelijken tussen echtgenoten die in dezelfde provincie geboren zijn.

Tabel 4.9 bevat de overeenkomstige resultaten voor de vrouwen, die zeer dicht bij die voor de mannen liggen. Maar de vrouwelijke endogamiecijfers liggen iets lager dan de mannelijke, met uitzondering van de provincies Luik en Henegouwen, en ook de vrouwelijke exogamiecijfers blijven heel dicht onder die van de mannen.

We analyseren in wat volgt nog maar alleen de Belgische paren die in verschillende arrondissementen zijn geboren en onderzoeken op basis van de tijdens de volkstelling van 1981 geregistreerde informatie uit welk gebied hun echtgenoten afkomstig zijn.

Tabel 4.9. Gebied van rekrutering van de echtgenoot overeenkomstig de provincie, volkstelling van 1991 (Belgische paren, vrouwelijke generaties van 1934 tot en met 1958)

Provincie van geboorte	Zelfde arrondissement	Verschillende arrondissementen zelfde provincie	Verschillende provincies zelfde gewest	Verschillende gewesten
Antwerpen	66.6	13.9	14.5	5.0
Brabant	53.0	2.0	14.4	30.6
West-Vlaanderen	56.6	25.6	11.2	6.6
Oost-Vlaanderen	60.4	17.8	15.4	6.4
Henegouwen	53.5	19.9	9.8	16.8
Luik	61.1	16.4	10.3	12.2
Limburg	59.2	19.5	13.8	7.5
Luxemburg	42.8	13.2	32.7	11.3
Namen	45.4	10.6	30.1	13.9
België	58.0	15.5	14.2	12.3

De situatie van de mannen wordt in tabel 4.10 toegelicht, en ook hier blijkt weer dat de endogamie op provinciaal niveau in Vlaanderen het hoogst is. Maar de provinciale endogamie is niet de absolute regel. Alleen in West-Vlaanderen is zij het dominerende verschijnsel (61,8%). In sommige provincies is de endogamie zelfs lager dan de exogamie naar andere provincies. Zo ligt in Luxemburg het exogamiecijfer naar de provincie Luik iets boven het provinciale endogamiecijfer (27,6% tegen 26,6%). En ook in de provincie Namen is het exogamiecijfer naar Henegouwen duidelijk hoger dan het endogamiepercentage (29,5% tegen 18,9%).

Bovendien zijn de echtgenoten bij de meeste exogame huwelijken afkomstig uit naburige provincies. Hier zij verwezen naar het aanzienlijke percentage Luikenaren (13,2%) en Luxemburgers (11,7%) dat met Brabantse vrouwen trouwt. In dit verband valt op dat de provincie Brabant vaak een geprivilegieerde positie inneemt: de in deze provincie geboren vrouwen worden vaker door de exogamen gekozen dan vrouwen uit andere provincies. Zo komt Brabant, wat de mannelijke preferenties betreft, op de tweede plaats in de provincies Antwerpen (19,1%), Oost-Vlaanderen (15,9%), Henegouwen (19,0%) en in de provincie Luik (13,2%) en op de derde plaats in West-Vlaanderen (7,3%), Limburg (17,3%) en de provincie Namen (18,6%).

Ten slotte kan worden vastgesteld dat de geografische afstand een belangrijker belemmering vormt voor de exogamie dan de taalkundige afstand. De exogamiecijfers tussen naburige provincies met verschillende talen liggen hoger dan de exogamiecijfers voor niet aan elkaar grenzende provincies met dezelfde taal.

Uit tabel 4.11 kan worden opgemaakt dat de vrouwen zich qua klassering van de provincies naar gelang van hun endogamiepercentage van de mannen onderscheiden: de bij de mannen

vastgestelde kloof tussen de Vlaamse provincies en de Franstalige provincies doet zich bij de vrouwen niet voor. Zo vinden wij, in dalende volgorde, eerst West-Vlaanderen (62,1%, op de eerste plaats bij de mannen), vervolgens Henegouwen (47,7%, op de vijfde plaats bij de mannen) en op de derde plaats de provincie Luik (46,9%, op de zesde plaats bij de mannen).

Tabel 4.10. Verdeling van de gehuwde mannen overeenkomstig hun geboorteprovincie en die van hun echtgenote, volkstelling van 1981 (%) (Belgische getrouwde mannen van de generaties 1924 tot en met 1953 van wie de echtgenote Belgische en niet in hetzelfde arrondissement geboren is)

Provincie van geboorte van de man	Provincie van geboorte van de echtgenote									Aantallen
	Antw.	Brabant	West- Vl.	Oost- Vl.	Heneg.	Luik	Limb.	Lux.	Namen	
Antwerpen	44.91	19.10	6.22	15.51	1.63	1.20	10.47	0.32	0.63	6188
Brabant	15.36	33.57	5.42	13.68	11.66	5.26	8.79	1.54	4.71	9398
West- Vlaanderen	5.98	7.33	61.81	15.64	5.35	0.75	2.16	0.21	0.76	7078
Oost- Vlaanderen	12.59	15.94	15.37	47.71	4.23	0.93	2.37	0.21	0.66	7171
Henegouwen	2.44	18.98	8.07	5.88	44.14	5.45	1.33	1.81	11.90	6033
Luik	2.69	13.21	1.97	1.76	8.52	43.81	10.25	8.70	9.09	3862
Limb.	18.82	17.31	2.94	3.94	1.22	6.02	48.64	0.38	0.73	3703
Lux.	1.87	11.68	1.30	1.62	9.41	27.58	1.46	26.20	18.90	1233
Namen	1.48	18.56	2.58	1.69	29.51	14.76	2.07	10.44	18.90	2365

Tabel 4.11. Verdeling van de gehuwde vrouwen volgens hun geboorteprovincie en die van hun echtgenoot, volkstelling van 1981 (%) (Belgische getrouwde vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958 van wie de echtgenoot Belg is en niet in hetzelfde arrondissement geboren is)

Provincie van geboorte van de vrouw	Provincie van geboorte van de echtgenoot									Aantallen
	Antw.	Brabant	West-Vl.	Oost-Vl.	Heneg.	Luik	Limb.	Lux.	Namen	
Antwerpen	43.17	21.64	6.43	13.97	1.94	1.13				
							10.82	0.34	0.56	5555
Brabant	13.14	35.88	5.74	12.63	13.03	5.64	7.47	1.61	4.87	7514
West-Vlaanderen	5.51	6.97	62.06	15.83	6.26	0.97	1.59	0.18	0.62	6084
Oost-Vlaanderen	12.70	17.14	15.79	46.46	4.40	0.80	1.91	0.27	0.53	6276
Henegouwen	1.34	19.11	6.11	4.71	47.71	5.56	0.85	1.95	12.68	4716
Luik	2.06	13.44	1.45	1.82	9.19	46.94	5.94	9.52	9.63	2961
Limburg	14.71	19.44	3.55	4.13	1.57	8.39	46.73	0.36	1.13	3636
Luxemburg	1.56	13.35	1.17	0.97	8.28	27.19	0.88	25.24	21.35	1026
Namen	1.52	19.41	1.98	1.98	30.08	14.89	1.12	9.81	19.21	1968

De afwijkende volgorde stemt voor verschillende provincies overeen met de verschillen in het niveau van provinciale endogamie tussen mannen en vrouwen. In vijf provincies is de vrouwelijke provinciale endogamie hoger dan bij mannen: in Brabant, West-Vlaanderen, Henegouwen en de provincies Luik en Namen. In de vier andere provincies (Antwerpen, Oost-Vlaanderen, Limburg en Luxemburg) is de provinciale endogamie bij vrouwen lager.

Net als bij de mannen is de provinciale endogamie alleen in West-Vlaanderen het dominerende verschijnsel (62.1%) en blijft zij in sommige provincies achter bij de exogamie naar andere provincies. Bovendien zijn de echtgenoten bij de meeste exogame huwelijken afkomstig uit naburige provincies. Toch moeten wij verwijzen naar het aanzienlijke percentage vrouwen uit de provincie Luxemburg (13,5%) dat met Brabanders trouwt. En ook bij de vrouwen kan weer worden geconstateerd dat de provincie Brabant een geprivilegerde positie inneemt. Ten slotte vormt ook bij de vrouwen de geografische verwijdering een grotere belemmering voor exogamie dan taalkundige verschillen.

De bestudering van de ontwikkeling naar gelang van de groep van generaties levert weinig op. De fluctuaties lijken vaak van het toeval af te hangen en hebben doorgaans betrekking op te weinig personen. De bestudering van de ontwikkeling in de generaties wordt dus in het volgende gedeelte op gewestelijk niveau uitgevoerd.

4.5.3. HET NIVEAU VAN DE GEWESTEN EN GENERATIES

Tabel 4.12 stelt het gebied van rekrutering van de echtgenoot volgens het geboortegewest, voor de mannen en de vrouwen voor.

Tabel 4.12. Gebied van rekrutering van de echtgenoot volgens gewest, volkstelling van 1991 (Belgische mannen van de generaties 1924 tot en met 1953, getrouwd met een Belgische en Belgische vrouwen van de generaties 1934 tot en met 1958, getrouwd met een Belg)

Gewest van geboorte	Zelfde arrondissement	Verschillende arrondissementen zelfde provincie	Verschillende provincies zelfde gewest	Verschillende gewesten
<i>Mannen</i>				
Brussels Gewest	46.6	-	-	53.4
Vlaanderen	62.3	16.2	14.1	7.4
Wallonië	52.1	14.1	14.8	19.0
België	58.4	14.6	13.3	13.7
<i>Vrouwen</i>				
Brussels Gewest	51.8	-	-	48.2
Vlaanderen	60.6	16.8	15.0	7.6
Wallonië	53.1	15.7	15.9	15.3
België	58.0	15.5	14.2	12.3

Dit gebied beperkt zich voor zes paren op tien in Vlaanderen en vijf op tien in Wallonië tot het arrondissement. Dit verschil wordt gecompenseerd door meer intergewestelijke huwelijken in Wallonië (19%) dan in Vlaanderen (7,4%). Deze twee grote gewesten vertonen daarentegen vrij gelijke percentages (ongeveer 15%) voor paren waarvan de echtgenoten afkomstig zijn uit dezelfde provincie zonder in hetzelfde arrondissement te zijn geboren, enerzijds, en voor paren waarvan de echtgenoten in hetzelfde gewest, maar in verschillende provincies geboren zijn, anderzijds.

Aangezien het Brussels gewest uit één enkel arrondissement bestaat, zijn er vanzelfsprekend veel exogame (intergewestelijke) huwelijken: één paar op twee. Deze sterke exogamie in Brussel is al eerder onder de aandacht gebracht.

De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn miniem en hebben vooral betrekking op het Brussels en het Waals gewest, waar de vrouwen iets minder exogaam zijn dan de mannen.

Thans wordt de ontwikkeling van de herkomst van de echtgenoten voor de onderzochte mannelijke generaties onder de loep genomen; deze is samengevat in tabel 4.13.

Tabel 4.13. Gebied van rekrutering van de echtgenoot per gewest en groep van generaties, volkstelling 1991 (Belgische mannen van de generaties 1924 tot en met 1953, getrouwd met een Belgische)

Gewest van geboorte	Zelfde arrondissement	Verschillende arrondissementen zelfde provincie	Verschillende provincies zelfde gewest	Verschillende gewesten
<i>Brusels Gewest</i>				
1924-28	49.4	-	-	50.6
1929-33	49.8	-	-	50.2
1934-38	45.8	-	-	54.2
1939-43	44.6	-	-	55.4
1944-48	45.1	-	-	54.9
1949-53	45.4	-	-	54.6
<i>Vlaanderen</i>				
1924-28	65.2	13.8	12.4	8.6
1929-33	66.0	13.9	12.9	7.2
1934-38	64.1	16.0	13.0	6.9
1939-43	61.1	16.9	14.8	7.2
1944-48	59.7	17.7	15.1	7.5
1949-53	58.5	18.0	16.3	7.2
<i>Wallonië</i>				
1924-28	56.5	11.7	13.5	18.3
1929-33	55.9	12.6	13.9	17.6
1934-38	52.8	13.7	14.9	18.6
1939-43	49.3	15.0	14.7	21.0
1944-48	49.4	15.3	16.0	19.3
1949-53	49.1	16.2	15.5	19.2

In de drie Belgische gewesten is de endogamie in de arrondissementen licht gedaald, zij het in Vlaanderen iets sterker dan in Brussel. De provincie of zelfs het gewest zijn nu het niveau waarop men vooral endogamie ziet. De toename van de mobiliteit en de langere duur van de opleidingen behoren zeker tot de oorzaken van deze al met al eerder aarzelende uitbreiding van het gebied van rekrutering van de echtgenoot. Desalniettemin kan er geen duidelijke opmars van de exogame huwelijken (dat wil zeggen huwelijken tussen personen die in gewesten met een uiteenlopend taal bestel zijn geboren) worden geconstateerd, afgezien van Brussel, waar deze huwelijken in aantal licht toenemen. Voor de vrouwen geeft de ontwikkeling in Vlaanderen en Wallonië vrijwel hetzelfde beeld te zien, echter niet in Brussel, waar zich geen enkele duidelijke tendens aftekent (tabel 4.14).

Ten slotte komen de keuzes naar gelang van het gewest van de Belgen die met een landgeno(o)t(e) trouwen die uit een ander arrondissement dan het hunne afkomstig is, aan de orde. In de volgende passage wordt dus geen aandacht meer besteed aan paren waarvan beide

partners in hetzelfde arrondissement geboren zijn. Deze analyse stoelt op de gegevens van de volkstelling van 1981.

Tabel 4.14. Gebied van rekrutering van de echtgenoot, per gewest en groep van generaties, volkstelling van 1991 (Belgische vrouwen van de generaties 1934 tot en met 1958, getrouwd met een Belg)

Gewest van geboorte	Zelfde arrondissement	Verschillende arrondissementen zelfde provincie	Verschillende provincies zelfde gewest	Verschillende gewesten
<i>Brussels Gewest</i>				
1934-38	51.7	-	-	48.3
1939-43	55.3	-	-	44.7
1944-48	52.4	-	-	47.6
1949-53	50.4	-	-	49.6
1954-58	50.5	-	-	49.5
<i>Vlaanderen</i>				
1934-38	65.2	15.5	12.7	6.6
1939-43	62.0	16.0	14.4	7.6
1944-48	60.4	17.1	14.5	8.0
1949-53	57.5	18.2	16.2	8.0
1954-58	58.6	17.1	16.7	7.6
<i>Wallonië</i>				
1934-38	56.9	13.9	15.5	13.7
1939-43	54.0	14.6	15.5	15.8
1944-48	50.9	16.2	16.2	16.7
1949-53	52.4	16.0	15.8	15.7
1954-58	52.2	17.1	16.4	14.3

Wij kijken nu naar de exogamie tussen de drie gewesten in België, Vlaanderen, Brussel en Wallonië. De resultaten zijn vervat in tabel 4.15.

Bij de mannen is de regionale exogamie naar verhouding bij de Walen hoger dan bij de Vlamingen (28,1% tegen 13,6%). Bovendien richten Walen die met een vrouw uit een ander gewest trouwen, zich bij hun keuze iets vaker op Brusselse vrouwen dan de Vlamingen (9,9% tegen 6,0%). Tevens kiezen Walen vaker een Vlaamse echtgenote dan omgekeerd (18,1% tegen 7,5%). Algemeen gezien wordt dus bevestigd dat de Vlamingen zich meestal tot hun regionale huwelijksmarkt beperken. De exogame Brusselaren kiezen eerder Vlaamse dan Waalse echtgenotes (59,3% tegen 40,7%).

Tabel 4.15. Verdeling van de mannen volgens hun geboortegewest en dat van hun echtgenote, volkstelling van 1981 (%) (Belgische getrouwde mannen van de generaties 1924 tot en met 1953, waarvan de vrouw Belgische en niet in hetzelfde arrondissement geboren is)

Gewest van geboorte van de man	Gewest van geboorte van de echtgenote			Aantallen
	Vlaanderen	Brussel	Wallonië	
Vlaanderen	86.42	6.05	7.53	28668
Brussel	59.33	0.00	40.67	3755
Wallonië	18.13	9.95	71.92	15173

Zoals uit tabel 4.16 blijkt, geeft de situatie van de vrouwen in verband met de regionale exogamie een soortgelijk beeld te zien en wat voor de mannen is gezegd, geldt ook voor de vrouwen.

Tabel 4.16. Verdeling van de vrouwen volgens hun geboortegewest en dat van hun echtgenoot, volkstelling van 1981 (%) (Belgische getrouwde vrouwen van de generaties 1934 tot en met 1958, waarvan de man Belg en niet in hetzelfde arrondissement is geboren)

Gewest van geboorte van de vrouw	Gewest van geboorte van de echtgenoot			Aantallen
	Vlaanderen	Brussel	Wallonië	
Vlaanderen	84.40	7,33	8,28	25406
Brussel	52.46	0.00	47.54	2766
Wallonië	13.66	10.71	75.63	12032

Ten opzichte van hun mannelijke landgenoten kan echter worden vastgesteld dat de regionale endogamie bij de Vlaamse vrouwen iets lager ligt dan bij de Vlaamse mannen, terwijl de situatie in Wallonië omgekeerd is. Ook kiezen vrouwen uit Brussel minder vaak een Vlaamse dan een Waalse echtgenoot dan hun mannelijke stadsgenoten, en trouwen de Waalse vrouwen minder vaak met een Vlaming dan de Waalse mannen met Vlaamse vrouwen.

Over heel de lijngenomen, maar met uitzondering van Brabant, is het rekruteringsgebied voor vier koppels op vijf in Vlaanderen de provincie en in Wallonië het gewest. Alleen Brussel is opmerkelijk door zijn exogamie. Dit verschijnsel is typisch Brussels en doet zich niet voor in de andere stadsgewesten (Antwerpen, Gent, Luik...).

Als er een huwelijk wordt gesloten tussen echtgenoten van twee verschillende provincies, gaat het vaak om naburige provincies en is de geografische afstand een belangrijker rem dan het taalverschil. De graad van exogamie tussen naburige provincies met een verschillende taal is inderdaad groter dan die tussen provincies met dezelfde taal maar die niet aan elkaar grenzen.

Ondanks de mobiliteit en de verlenging van de studieduur die sinds de tweede wereldoorlog zijn opgetreden, d.w.z. tijdens de periode waarin de bestudeerde generaties zich op de huwelijksmarkt hebben begeven, stelt men slechts een zwakke uitbreiding van het rekruteringsgebied van de huwelijkspartner vast: zowel in Vlaanderen als in Wallonië blijft de endogamie sterk.

De twee grote gewesten blijken twee nogal verschillende huwelijksmarkten te zijn. Alleen Brussel vertoont een streke exogamie en opent dus de gewestelijke huwelijksmarkten.

4.6. EEN ENDOGAMIE VAN OPLEIDINGSNIVEAU?

Hoger werd reeds gezegd dat de vorming van koppels bijdraagt tot de reproductie van de sociale stratificatie van een samenleving doordzt de koppels meestal worden gevormd door twee personen van een vergelijkbaar sociaal-economisch niveau.¹ In navolging van andere auteurs heeft A. Girard (1981) dit verschijnsel homogamie genoemd en dit concept heeft heel wat bijval gevonden onder wetenschappers, al werd het ook bekritiseerd (F. de Singly, 1987). Als demografen de sociale homogamie bestuderen, wat zelden gebeurt, dan doen ze dat door de beroepen van de vaders van de twee partners te vergelijken² of door het opleidingsniveau van de huwelijkspartners te vergelijken: wij doen hier het tweede, omdat de eerste benaderingswijze niet doenbaar is met de gegevens van de volkstelling omdat de vraag naar het beroep van de vader over het algemeen niet wordt gesteld.

In dit onderdeel vergelijken wij dus de respectieve opleidingsniveaus van de huwelijkspartners. De indicator die wij aanwenden voor het opleidingsniveau, is het hoogste door de respondent in België behaalde diploma³. Al gaat het hier om een nogal rudimentaire classificatie, toch hebben wij vijf opleidingsniveaus⁴ onderscheiden, met name:

- geen in België afgeleverd diploma
- diploma lager onderwijs
- diploma lager secundair onderwijs (traditioneel of vernieuws, algemeen, technisch of beroeps)
- diploma hoger secundair onderwijs (traditioneel of vernieuws, algemeen, technisch of beroeps)
- diploma van hoger onderwijs: universiteit of HOBU

¹ Zie A. Girard (1981), M. Bozon en F. Héran (1978b).

² Zoals M. Bozon en F. Héran (1987b) hebben gedaan.

³ Wij hebben ons beperkt tot de in België behaalde diploma's, omdat de personen die hebben verklaard geen Belgisch diploma te hebben, er slechts een kleine minderheid is (minder dan 3%) die in het buitenland een diploma hebben behaald.

⁴ Alle specialiteiten en onderwijstypes samengenomen.

- er was ook een zesde categorie "anderen" voor personen die niet in een van de vorige vijf categorieën zijn onder te brengen. Het gaat vooral om personen die een opleiding hebben genoten maar waarvan het diploma onbekend was of onmogelijk in onze onderverdeling onder te brengen.

De eerste en de laatste categorie van deze indeling vereisen enkele commentaren. Men zal zich inderdaad herinneren dat in 1991 de vragen naar de diploma's in cascadevorm waren voorgesteld¹, wat voor sommige respondenten misschien moeilijk te verstaan was. Voeg hier nog aan toe dat wij geen automatische imputeringen hebben uitgevoerd², en men verstaat de hoge proportie personen zonder diploma, vooral bij de oudste respondenten. De categorie "andere" is daarentegen erg marginaal en omvat slecht enkele percenten. Wij moeten ten slotte nog het gebrek aan nauwkeurigheid in de antwoorden onderstrepen (verschillende gediplomeerden vermelden slechts hun hoogste diploma) en vaststellen dat er bij de mensen zonder diploma in onze steekproef niemand een van de vakjes met diploma's heeft aangekruist. Hetzelfde geldt voor de mensen die niet op de eerste vraag hebben geantwoord en die zich in de categorie "andere" bevinden.

Op basis van de gegevens van de volkstelling 1991 die per koppel werden verwerkt, stellen wij eerst de algemene tendensen van homogamie voor elke sekse voor, en kijken vervolgens naar de evaluatie van één groep van generatie naar een andere. Wij analyseren tevens deze evolutie volgens type van diploma en zo doen er zich verschillende evoluties voor volgens de bestudeerde generaties. De vastgestelde verschillen doen de vraag rijzen (waarop wij een antwoord trachten te geven) naar de oorzaak ervan: was een wijziging in de voorkeuren of lieten de structurele beperkingen van de huwelijksmarkt geen andere keuze, omwille van de verlenging van de studieduur bij deze generaties, en dan vooral bij de jonge meisjes? Tot slot onderzoeken wij kort de resultaten die worden bekomen met een andere typologie van diploma's, deze keer veel gedetailleerder dan de eerste. De eerder vastgestelde resultaten worden erdoor bevestigd.

In dit deel van het onderzoek richten wij onze aandacht op de koppels Belgen. Zo vermijden wij problemen die te maken kunnen hebben met een eventuele correlatie tussen nationaliteit en opleidingsniveau en die welke te maken hebben met numeriek zwakke bevolkingsgroepen.

4.6.1. TENDENSEN OP HET VLAK VAN DE HOMOGAMIE QUA OPLEIDING

Van alle generaties van 1924 tot en met 1953 kiest 48% van de mannen een vrouw met hetzelfde opleidingsniveau als zij zelf, 32% een vrouw met een lager opleidingsniveau en 20% een vrouw met een hoger opleidingsniveau³ (laatste regel van tabel 4.19). De overwegende tendensen zijn dus homogamie en vervolgens de keuze van een echtgenote die uitgaande van de criteria van onze typologie⁴ over een "lager" diploma beschikt. Uit deze

¹ De vragen waren: "Hebt u een eindexamen of eindexamen's die in BELGIË werden afgeleverd? Zo ja, duid dan de vakjes aan die overeenkomen met ALLE BELGISCHE DIPLOMA'S die u bezit". Dan volgt een lijst gaande van "lager onderwijs" tot "universitair onderwijs of niet-universitair hoger onderwijs van het lange type".

² Door b.v. een diploma lager onderwijs toe te kennen aan alle personen die tot 14 jaar naar school zijn geweest.

³ Bij de berekening van deze cijfers is de categorie "andere" niet in aanmerking genomen.

⁴ Een diploma is "lager" wanneer het opleidingsniveau waarmee het overeenkomt, voorafgaat aan een ander niveau (zo is een diploma lager onderwijs "lager" dan een diploma lager secundair onderwijs); de categorie "geen diploma" is dus "lager" dan alle andere categorieën diploma's, afgezien van de "andere" van de resterende

uitkomsten blijkt dat vanuit het oogpunt van het opleidingskapitaal de vorming van het koppel tussen twee uitersten schommelt: die van de gelijkheid van de partners, de weerspiegeling van de handhaving van de sociale orde, en die van de mannelijke superioriteit, de weerspiegeling van de handhaving van de seksuele orde (zie F. de Singly, 1987, blz. 199).

Maar deze schommeling tussen twee uitersten geeft naar gelang van het opleidingsniveau van de man een uiteenlopend beeld te zien, wat duidelijk wordt in tabel 4.17.

Tabel 4.17. Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naar gelang van het hoogste diploma van de man (1991)(%) (Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)

Hoogste diploma van de man	Echtgenote met een lager opleidingsniveau (hypergamie)	Echtgenote met een identiek opleidingsniveau (homogamie)	Echtgenote met een hoger opleidingsniveau (hypogamie)	Aantal
Geen diploma	-	71.86	28.14	27 232
Lager	17.59	51.81	30.59	19 350
Lager secundair	41.02	34.18	24.80	23 887
Hoger secundair	53.01	32.78	14.21	25 667
Hoger (niet-) universitair	53.05	46.95	-	20 274
Totaal	32.27	47.84	19.89	116 410

De laagst opgeleide mannen ("geen diploma" en "lager onderwijs") sluiten voor het merendeel homogame verbintenissen, in tegenstelling tot mannen met een ander opleidingsniveau. In de categorieën van de laagst opgeleiden is ook het aandeel van de vrouwen die over een hoger diploma beschikken dan hun echtgenoot het hoogst (dit geldt voor 28 % van de mannen zonder diploma en voor 31 % van de mannen met alleen een diploma lager onderwijs). Vanaf het niveau van het lager secundair onderwijs ligt het aandeel mannen dat over een hogere opleiding beschikt dan hun echtgenotes boven het homogamiepercentage. Eén op drie van de hoogst opgeleide manne die op zijn minst het gehele secundaire onderwijs hebben doorlopen, is getrouwd met een vrouw die lager is opgeleid dan hijzelf. Een derde van de overige mannen dat een diploma hoger secundair onderwijs heeft, is getrouwd met vrouwen met hetzelfde type diploma als zijzelf, en 14% is een "hypogame" verbintenis aangegaan, aangezien hun echtgenote een hogere opleiding heeft genoten.

Over het algemeen lijken mannen met een gemiddelde of hogere opleiding vaker een verbintenis aan te gaan die gekenmerkt wordt door hun superioriteit qua diploma, terwijl een sterke minderheid onder de laagst opgeleide mannen genoopt is de superioriteit qua opleiding van hun echtgenote te accepteren. Deze resultaten hangen echter af van onze typologie, die net als iedere andere typologie een arbitrair karakter heeft. In het onderhavige geval zijn vrij

categorie. Er zij aan herinnerd dat algemeen, technisch en beroepsonderwijs als zijnde van hetzelfde niveau worden beschouwd.

ruime categorieën gebruikt teneinde de presentatie van de uitkomsten overzichtelijker te maken. Dit heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat wanneer beide echtgenoten over een diploma van hetzelfde type beschikken en hun verbintenis door ons dus als homogame wordt getypeerd, deze op basis van een meer gedetailleerde typologie als hypergame (bijvoorbeeld een arts die met een onderwijzeres is getrouwd) of als hypogame (bijvoorbeeld een onderwijzer die met een arts is getrouwd) zou worden beschouwd.

Uitgaande van onze typologie neemt de frequentie van de verbintenissen waar de vrouw het hoogst is opgeleid dus af naarmate het opleidingsniveau van de man stijgt. Er zij in dit verband op gewezen dat J. Kellerhals *et al.* (1985, blz. 819) hebben aangetoond dat het scheidingsrisico bij hypogame paren groter is dan bij andere koppels.

Welk beeld geeft nu de situatie van de vrouwen van de geselecteerde generaties te zien? Uit de in tabel 4.18 opgenomen uitkomsten kan worden opgemaakt dat de cijfers lijken op die voor de mannen: bijna de helft van deze vrouwen is een homogame en bijna een derde een hypergame verbintenis aangaan en een vijfde van deze vrouwen is beter opgeleid dan hun echtgenoot (hypogamie).

Desalniettemin zijn de uitkomsten die zijn verkregen naar gelang van het diploma van de vrouw niet rechtstreeks evenredig aan die voor de mannen. De geselecteerde generaties variëren in zeker opzicht en in het bijzonder de huwelijksmarkt is structureel verschillend: de numerieke sterkte naar gelang van de categorieën diploma's is voor mannen en vrouwen niet gelijk (vooral niet wanneer de generaties apart worden onderzocht, hetgeen nog zal gebeuren), en de tabellen bevatten een vergelijking van de *percentages* van de getrouwde vrouwen en mannen die over zulke kenmerken beschikken en niet van *het absolute aantal* paren met zulke kenmerken. Bovendien zijn aan beide uitersten van de hiërarchie van de categorieën van diploma's bepaalde heterogame huwelijken niet mogelijk: een vrouw zonder diploma kan geen hypogame verbintenis aangaan (terwijl meer dan één getrouwde en laag opgeleide man op vier in zo'n verbintenis leeft) en een universitair opgeleide vrouw kan geen hypergame verbintenis aangaan, terwijl dit bij één op de twee hoger opgeleide mannen wel het geval is.

Tabel 4.18. Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naar gelang van het hoogste diploma van de vrouw (1991) (%) (Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)

Hoogste diploma van de vrouw	Echtgenoot met een lager opleidingsniveau (hypogamie)	Echtgenoot met een identiek opleidingsniveau (homogamie)	Echtgenoot met een hoger opleidingsniveau (hypergamie)	Aantal
Geen diploma	-	53.19	46.81	26 294
Lager	12.24	42.00	45.76	14 913
Lager secundair	26.51	34.59	38.90	22 124
Hoger secundair	37.28	37.95	24.77	23 679
Hoger (niet-) universitair	39.13	60.87	-	
Totaal	22.49	45.61	31.90	105 344

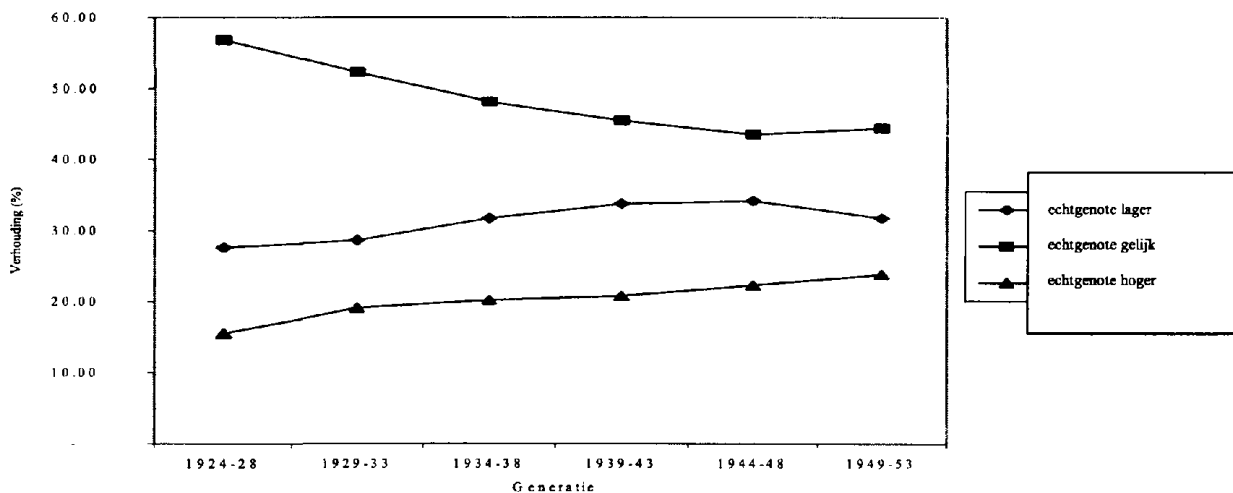
Tot de vrouwen die met een man met hetzelfde opleidingsniveau trouwen, behoren enerzijds de laagst opgeleide vrouwen en anderzijds de hoogst opgeleide vrouwen (één op twee), terwijl vrouwen die het lager secundair onderwijs hebben doorlopen het minst vaak homogame verbintenissen aangaan (een derde). Uit de op basis van onze typologie verkregen resultaten blijkt dat de frequentie van de hypergame verbintenissen hoger ligt naarmate het opleidingsniveau van de vrouw lager is, terwijl de tendens bij hypogamie omgekeerd is. Het aandeel hypogame verbintenissen ligt bij vrouwen met een diploma hoger onderwijs bij krap 40%. Aangezien het hierbij vaak om jongere vrouwen gaat, speelt een generatie-effect hier wellicht een rol.

Dit generatie-effect wordt bevestigd door de figuren 4.4 en 4.5¹. Zowel mannen als vrouwen kiezen voor het merendeel een partner met eenzelfde opleidingsniveau, maar dit aandeel daalt in geringe mate. Vanaf de generaties van de jaren '50 neemt het percentage hypergame paren (het opleidingsniveau van de man is hoger dan dat van de vrouw) lichtjes af, terwijl het percentage hypogame paren (de vrouw is hoger opgeleid dan de echtgenoot) continu stijgt. In de vrouwelijke generaties 1954 t/m 1958, de jongste vrouwen die bij deze analyse in aanmerking zijn genomen, ligt het percentage hypogame verbintenissen zelfs in de buurt van het percentage hypergame verbintenissen.

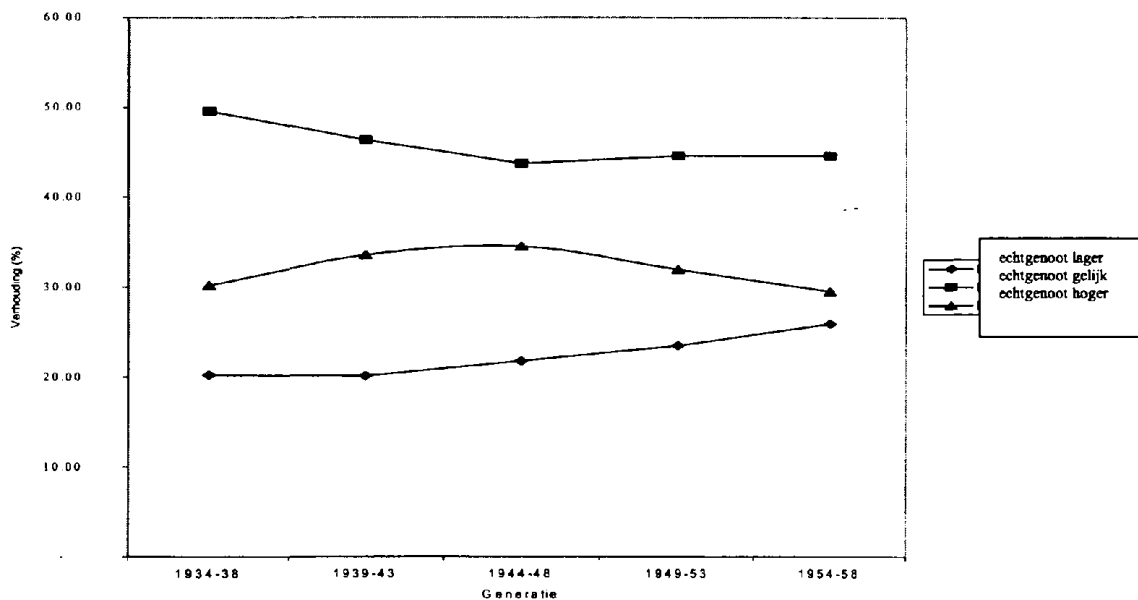
Thans wordt onderzocht welk beeld deze ontwikkeling in de loop van de onderzochte generaties per type diploma te zien geeft. Hierbij wordt opnieuw eerst de situatie van de mannen (tabel 4.19) en vervolgens die van de vrouwen (tabel 4.20) onder de loep genomen.

¹ De cijfers die ten grondslag liggen aan deze grafieken zijn opgenomen in tabel 4.21 voor de mannen en tabel 4.22 voor de vrouwen, onder de titel "type verbintenis".

Figuur 4.4. Ontwikkeling van het homogamie- en het heterogamiepercentage qua opleiding per generatie (1991) (%) (Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)

Figuur 4.5. Ontwikkeling van het homogamie- en het heterogamiepercentage qua opleiding per generatie (1991) (%) (Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)

Zoals blijkt uit tabel 4.19, is de homogamie qua diploma bij de lager opgeleide mannen sterk gedaald ten gunste van de hypogamie. Er zij echter op gewezen dat hoe jonger de onderzochte groep generaties is, hoe minder laag of niet opgeleide mannen er effectief zijn, aangezien de schoolopleiding in de loop van de corresponderende decennia is verbeterd.

Tabel 4.19. Opleidingsniveau van de echtgenote naar gelang van het hoogste diploma van de man (1991) (%) (Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)

Opleidingsniveau van de echtgenote							
Niveau echtgenoot	Generaties	Geen diploma	Lager	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger (niet-) univ.	Aantal
Geen diploma	1924-28	80.75	7.10	6.29	4.72	1.15	6523
	1929-33	74.09	8.92	8.92	6.70	1.38	6954
	1934-38	70.48	8.70	10.87	7.98	1.96	5448
	1939-43	66.48	8.71	12.62	9.75	2.43	4111
	1944-48	61.42	8.41	15.66	11.32	3.19	4196
	1949-53	58.02	7.69	17.28	13.64	3.37	3328
Lager	1924-28	16.88	63.61	11.81	6.32	1.38	4064
	1929-33	16.86	57.51	16.07	8.12	1.44	4175
	1934-38	17.76	53.99	16.91	8.99	2.35	3738
	1939-43	18.25	47.57	20.72	10.49	2.97	2794
	1944-48	18.30	40.87	23.27	13.48	4.08	2596
	1949-53	18.41	31.87	26.93	18.15	4.64	1983
Lager sec.	1924-28	25.17	24.24	34.10	12.07	4.43	2710
	1929-33	25.56	22.32	34.20	13.26	4.66	3325
	1934-38	24.38	20.55	34.13	15.04	5.90	3777
	1939-43	23.37	19.20	35.01	16.33	6.08	3667
	1944-48	22.11	15.68	33.94	20.43	7.85	5071
	1949-53	19.88	11.86	33.91	24.81	9.54	5337
Hoger sec.	1924-28	21.20	15.75	25.54	28.58	8.93	2698
	1929-33	20.17	15.66	25.59	28.97	9.61	3372
	1934-38	19.98	13.89	25.57	28.47	12.10	3579
	1939-43	16.92	12.41	26.47	29.99	14.21	3884
	1944-48	15.91	9.38	24.41	34.43	15.87	5620
	1949-53	13.06	7.66	21.69	39.09	18.50	6514
Hoger (niet) univ.	1924-28	11.35	7.67	21.78	30.18	29.02	1630
	1929-33	9.16	6.53	20.30	29.01	35.00	2020
	1934-38	7.80	5.47	18.18	28.27	40.28	2706
	1939-43	5.67	4.40	15.33	27.38	47.22	3386
	1944-48	5.76	3.80	13.13	27.45	49.86	4950
	1949-53	3.64	2.15	10.09	27.12	57.00	5582

Van de mannen wier hoogste diploma dat van lager secundair onderwijs is, trouwt er een op drie met een vrouw met hetzelfde opleidingsniveau. Deze stabiliteit van het aandeel in de onderzochte generaties gaat evenwel gepaard met een forse daling van de licht hypergame verbintenissen ten gunste van huwelijken met vrouwen die het gehele secundaire onderwijs hebben doorlopen. Deze ontwikkeling herhaalt zich, zij het in minder sterke mate, bij de homogame huwelijken ten gunste van, ook hier, de hypogame huwelijken. Een aantal van deze kenmerken is terug te vinden in de ontwikkeling in de loop van de onderzochte generaties voor de mannen die een diploma secundair onderwijs hebben: daling van het percentage hypergame verbintenissen (vooral de sterk hypergame verbintenissen) en toename van het percentage hypogame huwelijken, maar hier ook stijging van het percentage homogame huwelijken. Voor de hoogst opgeleide mannen is de ontwikkeling soortgelijk, alhoewel deze mannen uiteraard niet met vrouwen kunnen trouwen die beter zijn opgeleid dan zijzelf (zie onze typologie). De toename van het percentage homogame huwelijken in deze categorie is er echter niet minder spectaculair om.

De overeenkomstige gegevens voor de vrouwen zijn opgenomen in tabel 4.20 en opnieuw blijkt dat deze uitkomsten niet evenredig zijn aan die voor de mannen.

Tabel 4.20. Opleidingsniveau van de echtgenoot naar gelang van het hoogste diploma van de vrouw (1991) (%) (Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)

Opleidingsniveau van de echtgenoot							
Niveau van de vrouw	Generaties	Geen diploma	Lager	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger (niet-) univ.	Aantal
Geen diploma	1934-38	63.59	9.68	13.30	10.21	3.22	6677
	1939-43	57.17	10.80	15.62	12.54	3.88	5232
	1944-48	49.96	9.12	20.29	15.78	4.85	5614
	1949-53	46.87	8.54	21.81	18.03	4.75	4732
	1954-58	42.76	7.50	24.73	20.65	4.36	4039
Lager	1934-38	12.33	52.81	18.20	13.01	3.65	4105
	1939-43	14.99	64.24	21.57	14.99	5.13	3375
	1944-48	13.05	49.74	25.97	17.80	5.68	3134
	1949-53	16.60	51.18	28.58	19.43	5.65	2337
	1954-58	14.78	40.42	31.40	23.24	5.61	1962
Lager sec.	1934-38	15.70	17.39	32.85	22.52	11.54	3796
	1939-43	13.74	14.52	32.88	25.81	13.06	3844
	1944-48	13.20	12.80	33.56	27.42	13.02	5030
	1949-53	12.37	11.69	35.67	27.75	12.52	4970
	1954-58	11.95	10.77	37.49	29.91	9.88	4484
Hoger sec.	1934-38	15.69	11.92	16.93	32.81	22.64	3078
	1939-43	12.05	9.13	17.49	34.68	26.65	3111
	1944-48	10.05	7.14	18.80	36.90	27.12	4639
	1949-53	8.12	5.68	20.86	40.14	25.20	5777
	1954-58	8.33	4.01	22.53	40.50	22.99	7074
Hoger (niet-) univ.	1934-38	4.88	4.06	13.00	23.74	54.32	1723
	1939-43	4.71	3.50	9.11	22.17	60.50	2228
	1944-48	4.11	3.12	9.47	22.23	61.07	3748
	1949-53	2.46	2.06	9.60	23.81	62.06	4800
	1954-58	2.25	1.94	9.49	24.51	61.82	5835

Bij de laagst opgeleide vrouwen van de jongere generaties is er sprake van een teruggang van de homogame ten gunste van de hypergame verbintenissen. Bij de beter opgeleide vrouwen wordt de ontwikkeling bij de in aanmerking genomen generaties gekenmerkt door een lichte toename van de homogame huwelijken, alhoewel zich naar gelang van het opleidingsniveau verschillen voordoen: bij de vrouwen met een diploma lager secundair onderwijs gaat deze

lichte stijging gepaard met een toename van de verbintenissen waarin de man beter is opgeleid, terwijl bij de vrouwen die het hoger secundair onderwijs hebben doorlopen, het aandeel van de verbintenissen met mannen met een diploma lager secundair onderwijs toeneemt. De hoogst opgeleide vrouwen sluiten vaker een homogame huwelijk, een tendens die zich bij de jongere generaties nog sterker doet gevoelen, terwijl bij deze groep de dissymmetrische verbintenissen afnemen.

Na deze beschrijving van de ontwikkeling naar gelang van het type diploma en de generatiegroep, is het thans zinvol een blik te werpen op de samenstelling van de verbintenissen uitgaande van de vraag of zij al dan niet homogame zijn. Afhankelijk van het type diploma en de groep van generaties beschikten de hier in aanmerking genomen getrouwde personen namelijk niet over dezelfde voorwaarden voor het sluiten van een huwelijk met een partner met eenzelfde, een lager of een hoger opleidingsniveau dan zichzelf, zoals blijkt uit tabel 4.21 voor de mannen en tabel 4.22 voor de vrouwen.

Bij de oudste in aanmerking genomen mannelijke generaties is de man in de meerderheid van de hypogame verbintenissen laag of niet opgeleid. Dit geldt echter niet voor de jongere generaties, waar dit verschijnsel vooral mannen met een diploma lager en ook hoger secundair onderwijs betreft. Bij de homogame verbintenissen is de daling van het aandeel laagst opgeleide mannen zelfs nog sterker, ten gunste van mannen met de langste opleidingsduur. Bij hypergame paren hebben de mannen voor alle onderzochte groepen van generaties vooral een diploma hoger secundair onderwijs, gevolgd door mannen met een diploma lager secundair onderwijs voor de mannen die zijn geboren in de jaren '20 en '30. In de generaties vanaf de jaren '40 zijn de mannen met een universitair diploma of een diploma hoger onderwijs de op één na belangrijkste groep in de categorie hypergame verbintenissen.

De hiermee uitkomsten voor de vrouwen zijn opgenomen in tabel 4.22. Voor de vrouwen die een homogame verbintenis zijn aangegaan, geeft de ontwikkeling een soortgelijk beeld te zien als die bij mannen: in deze groep zijn steeds minder niet of laag opgeleide vrouwen te vinden, maar we vinden er steeds meer vrouwen met de hoogste diploma's terug. Een soortgelijke trend doet zich voor bij vrouwen wier man een hoger diploma heeft dan zij zelf, waarbij niet mag worden vergeten dat vrouwen met een universitaire opleiding of een diploma hoger onderwijs per definitie geen hypergame huwelijk kunnen sluiten. Tot besluit stellen we vast dat de vrouwen van alle onderzochte generaties die een lager opgeleide man hebben gekozen of die zich hiermee tevreden hebben gesteld, voor het merendeel het secundair onderwijs hebben afgerond. Zij worden gevolgd door de voor of tijdens de Tweede Wereldoorlog geboren vrouwen, terwijl in de hypogame verbintenissen in de naoorlogse generaties vrouwen met een universitaire opleiding of een diploma hoger onderwijs de tweede plaats innemen.

Tabel 4.21. Vorming van de paren volgens het type en de groep van mannelijke generaties (1991)(%) (Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)

Mannelijke generaties en type van paar	% van de paren van dit type	Hoogste diploma van de man					Aantal
		Geen diploma	Lager	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger (niet-) univ.	
1924-28							
Homogamie	56.9	52.6	25.8	9.2	7.7	4.7	2 737
Hypergamie	27.6	—	14.1	27.5	34.6	23.8	4 868
Hypogamie	15.5	45.9	29.0	16.3	8.8	—	10 020
1929-33							
Homogamie	52.3	49.7	23.1	11.0	9.4	6.8	10 374
Hypergamie	28.6	—	12.4	28.0	36.5	23.1	5 680
Hypogamie	19.1	47.5	28.2	15.7	8.6	—	3 792
1934-38							
Homogamie	48.1	41.5	21.8	13.9	11.0	11.8	9 256
Hypergamie	31.7	—	10.9	27.8	34.8	26.5	6 104
Hypogamie	20.2	41.4	27.2	20.3	11.1	—	3 888
1939-43							
Homogamie	45.4	33.7	16.4	15.8	14.4	19.7	8 110
Hypergamie	33.8	—	8.5	25.9	36.0	29.6	6 025
Hypogamie	20.8	37.2	25.7	22.2	14.9	—	3 707
1944-48							
Homogamie	43.5	26.4	10.9	17.6	19.8	25.3	9 762
Hypergamie	34.2	—	6.2	25.0	36.4	32.4	7 666
Hypogamie	22.3	32.3	21.2	28.7	17.8	—	5 005
1949-53							
Homogamie	44.4	19.1	6.3	17.9	25.2	31.5	10 101
Hypergamie	31.8	—	5.0	23.5	38.3	33.2	7 222
Hypogamie	23.8	25.8	18.2	33.8	22.2	—	5 421

Samenvattend kunnen we zeggen dat homogame verbintenissen in toenemende mate worden aangegaan door goed opgeleide partners, die op zijn minst het gehele secundaire onderwijs hebben doorlopen. Deze trend geldt voor zowel mannen als vrouwen. Bij de paren waarvan de man het hoogste diploma heeft, geeft de vergelijking tussen de onderzochte generaties niet zo'n duidelijke verandering te zien als bij de homogame huwelijken. Bij hypergame paren zijn

de meest voorkomende categorieën zelfs stabiel gebleven: vrouwen zonder diploma en mannen die het secundaire onderwijs geheel hebben doorlopen. Desondanks is ook het percentage verbintenissen tussen mannen die een langere opleiding hebben genoten en vrouwen met een diploma hoger secundair onderwijs gestegen. De vorming van verbintenissen waar de vrouw beter is opgeleid, is daarentegen ingrijpend gewijzigd en het gemiddelde opleidingsniveau van beide partners is gestegen.

Tabel 4.22. Vorming van de paren volgens het type en de groep van vrouwelijke generaties (1991) (%) (Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)

Vrouwelijke generaties en type van paar	% van de paren van dit type	Hoogste diploma van de vrouw					Aantal
		Geen diploma	Lager	Lager secundair	Hoger secundair	Hoger (niet-) univ.	
1934-38							
Homogamie	49.6	44.2	22.6	13.0	10.5	9.7	9 607
Hypergamie	30.2	41.5	24.5	22.1	11.9	—	5 852
Hypogamie	20.2	—	12.9	32.0	35.0	20.1	3 920
1939-43							
Homogamie	46.3	36.3	18.9	15.3	13.1	16.4	8 241
Hypergamie	33.6	37.5	23.6	25.0	13.9	—	5 971
Hypogamie	20.1	—	11.4	30.4	33.6	24.6	3 578
1944-48							
Homogamie	43.7	29.0	12.3	17.4	17.7	23.6	9 690
Hypergamie	34.5	36.7	20.3	26.6	16.4	—	7 651
Hypogamie	21.8	—	8.0	27.1	34.6	30.2	4 824
1949-53							
Homogamie	44.6	22.0	7.9	17.6	23.0	29.5	10 082
Hypergamie	31.9	34.8	17.4	27.7	20.1	—	7 225
Hypogamie	23.5	—	5.5	22.5	37.7	34.3	5 309
1954-58							
Homogamie	44.6	16.6	5.2	16.1	27.5	34.6	10 428
Hypergamie	29.5	33.5	17.1	25.8	23.6	—	6 904
Hypogamie	25.9	—	3.8	16.8	42.6	36.8	6 062

4.6.2 BIEDT DE HUWELIJKSMARKT EEN VERKLARING?

Teneinde de redenen van de door ons aangetoonde ontwikkelingen te onderzoeken, onderwerpen we thans de huwelijksmarkt ten aanzien van de getrouwde personen aan een retrospectieve en vereenvoudigde analyse. Wij gaan na of er andere ontwikkelingen mogelijk zouden zijn geweest, met andere woorden: had er een groter aandeel homogame huwelijken kunnen worden gesloten? Wij gaan uit van de hypothese dat het feit dat men trouwt en getrouwd blijft, afhangt van andere motiveringen dan die welke hier in aanmerking worden genomen en die dus losstaan van het respectieve diploma van de echtgenoten. Dit neemt niet weg dat de laatstgenoemde hypothese vrij sterk is, zoals reeds is gebleken in het hoofdstuk over het sociaal-economisch profiel. Deze vereenvoudigde simulatie is alleen een indicator voor de mogelijkheden die een volkstelling biedt voor een retrospectieve bestudering van de huwelijksmarkt¹.

In het commentaar op de tabellen 4.19 en 4.20 is erop gewezen dat de preferenties naar gelang van de sekse en het opleidingsniveau op uiteenlopende wijze zijn veranderd. Maar in de loop van de onderzochte generaties is dankzij de verbetering van het onderwijs ook de verdeling van de diploma's gewijzigd. Bij onze analyse gaan wij derhalve eenvoudigweg uit van de numerieke aantallen mannen en vrouwen² in onze een tiende van de huishoudens bestrijkende steekproef (zie tabel 4.23).

Wij beperken ons tot de vier groepen van generaties waar vergelijking mogelijk is. Indien de mannen en vrouwen hun partner in dezelfde leeftijdsgroep hadden gekozen, zou een sterke homogamie vergezeld gaande met hypergamie zeer wel mogelijk zijn geweest, aangezien het aantal laag opgeleide vrouwen altijd hoger is dan het aantal laag opgeleide mannen en dientengevolge ook het aantal hoog opgeleide vrouwen lager is dan dat van de hoog opgeleide mannen. Alleen de vergelijking van het aantal personen met een diploma lager secundair onderwijs leidt tot fluctuerende resultaten, alhoewel de numerieke sterkte van deze groep vrijwel niet varieert.

Puur rekenkundig zou het maximale percentage homogame huwelijken voor de vier in aanmerking genomen groepen van generaties om en nabij de 90% liggen. Meer in detail zou dit aandeel 92% bedragen voor de getrouwde personen van de generaties 1934 t/m 1938, 89% en 91% voor de volgende groepen van generaties en opnieuw 92% voor de getrouwde personen van de generaties 1949 t/m 1953. In dit scenario zouden de andere paren hypergaam zijn (tussen de laagst opgeleide vrouwen en de hoogst opgeleide mannen) en zou hypogamie per definitie niet voorkomen.

Door de kruising van deze generaties hadden zelfs nog meer homogame huwelijken kunnen ontstaan (96%) wanneer was uitgegaan van de volgende hypothesen: een maximum aan homogame paren wordt gevormd door de vrouwen van een groep van generaties en de mannen van de voorafgaande groep wanneer alleen de personen die een huwelijk hebben gesloten in aanmerking waren genomen. Dit zeer hoge homogamiepercentage zou het gevolg zijn geweest van het feit dat bij de generaties 1934 t/m 1953 de vooruitgang van het onderwijs

¹ Voor een meer complete simulatie met een sensibiliteitsstudie van een andere huwelijksmarkt zie de studie van F. Bartiaux (1991).

² Het gaat hier om de personen die in 1991 nog steeds getrouwd waren. Bij een vollediger onderzoek zou ook het aantal huwelijken dat door deze generaties is gesloten, moeten worden betrokken en dat dus niet door scheidingen en overlijden tussen het tijdstip van het huwelijk en de volkstelling van 1991 is verminderd.

van de meisjes dicht volgde op die van de jongens, weer wanneer men zich beperkt tot de jongeren die een huwelijk hebben gesloten.

Maar deze hypothesen aangaande de kruising van de generaties had ook een aanzienlijke stijging van het aantal ongehuwde vrouwen van de generaties 1944 t/m 1948, die uitgaande van deze hypothese bestemd waren voor de tussen 1939 en 1943 geboren mannen, tot gevolg gehad. Deze hypothetische huwelijken zouden de effecten van de tijdens de Tweede Wereldoorlog geregistreerde lage geboortecijfers en de hierop volgende babyboom hebben versterkt. Maar gezien het aantal getrouwde personen van deze generaties blijkt duidelijk dat deze hypothese, althans op zich genomen, niet realistisch is.

Op basis van de in tabel 4.23 opgenomen cijfers kan ook het maximale aandeel van de paren waarin de vrouw hoger zou zijn opgeleid, kunnen worden berekend, uitgaande van de hypothese dat homogamie niet voorkomt en de echtgenoten tot dezelfde groep van generaties behoren. Onder deze omstandigheden hadden twee op de drie huwelijken hypogaam kunnen zijn¹.

Dit theoretische maximum legt nog duidelijker de nadruk op de ongeveer 20% van de paren waar de vrouw daadwerkelijk de beter opgeleide partner is.

De ontwikkeling van het onderwijs heeft er ook toe geleid dat er steeds minder niet of laag opgeleide mannen zijn. Terwijl 60% van de getrouwde mannen van de generaties 1924 t/m 1928 nog tot deze categorie behoorden, lag hun aandeel in de generaties 1949 t/m 1953 nog maar bij 25%. De daling van dit percentage en van de corresponderende aantallen vormt een aanzienlijke rem op de toename van de hypogamie in alle onderzochte generaties. Bij de vrouwen is de enige subpopulatie waar een stijging van de hypogame paren kon worden vastgesteld, die van de vrouwen met een diploma hoger secundair onderwijs die getrouwd zijn met een man met een diploma lager secundair onderwijs. Nu neemt het aantal vrouwen die het volledige secundaire onderwijs hebben doorlopen in de geanalyseerde generaties steeds verder toe. Hetzelfde multiplicatoreffect doet zich, zij het minderuitgesproken, voor bij de vrouwen met een diploma hoger onderwijs, wier aandeel naarmate de generaties jonger worden eveneens stijgt (van 9% naar 25%).

Nu kan natuurlijk ook het maximale percentage paren waarin de man het hoogst is opgeleid worden berekend, altijd uitgaande van de stelling dat de echtgenoten tot dezelfde leeftijdsgroep behoren en homogame paren niet voorkomen. Dit theoretische maximum van de hypergamie is hoger dan dat van de hypogamie door het voordeel dat de mannen op het gebied van het onderwijs genieten. Tevens neemt dit maximum in de loop der onderzochte generaties toe, aangezien het aandeel mannen zonder diploma daalt. In de generaties 1934 t/m 1938 had 72% van de huwelijken gekenmerkt kunnen worden door het feit dat de man over een hoger opleidingsniveau beschikte tegen 77% en 81% voor de hierop volgende groepen van generaties. In de generaties 1949 t/m 1953 ligt dit theoretische maximum bij 78%.

Samenvattend blijkt uit deze berekeningen dat het, rekening houdend met de aantallen getrouwde mannen en vrouwen volgens het type diploma, te begrijpen is dat de wijzigingen van de preferenties bij de keuze van de echtgenoot naar gelang van het diploma (wijzigingen

¹ 65,3 % voor de generaties 1934 t/m 1938, 68,8 % voor de generaties 1939 t/m 1943, 68,5 % voor de generaties 1944 t/m 1948 en 68,3% voor de generaties 1949 t/m 1953.

Tabel 4.23. Aantal mannen en vrouwen per groep van generaties en per type diploma

Generaties	Opleidingsniveau	Aantal vrouwen	Aantal mannen
1924-28	Geen diploma		6523
	Lager		4064
	Lager secundair		2710
	Hoger secundair		2698
	Hoger (niet) universitair		1630
	Totaal		17 625
1929-33	Geen diploma		6954
	Lager		4175
	Lager secundair		3325
	Hoger secundair		3372
	Hoger (niet)universitair		2020
	Totaal		19 846
1934-38	Geen diploma	6677	5448
	Lager	4105	3738
	Lager secundair	3796	3777
	Hoger secundair	3078	3579
	Hoger (niet)universitair	1723	2706
	Totaal	19 379	19 248
1939-43	Geen diploma	5232	4111
	Lager	3375	2794
	Lager secundair	3844	3667
	Hoger secundair	3111	3884
	Hoger (niet) universitair	2228	3386
	Totaal	17 790	17 842
1944-48	Geen diploma	5614	4196
	Lager	3134	2596
	Lager secundair	5030	5071
	Hoger secundair	4639	5620
	Hoger (niet) universitair	3748	4950
	Totaal	22 165	22 433
1949-53	Geen diploma	4732	3328
	Lager	2337	1983
	Lager secundair	4970	5337
	Hoger secundair	5777	6514
	Hoger (niet) universitair	4800	5582
	Totaal	22 616	22 744
1954-58	Geen diploma	4039	
	Lager	1962	
	Lager secundair	4484	
	Hoger secundair	7074	
	Hoger (niet) universitair	5835	
	Totaal	23 394	

die in de figuren 4.4 en 4.5 tot uiting komen) niet zijn belemmerd door de ontwikkeling van de huwelijksmarkt van de mannen en vrouwen volgens hun respectieve diploma. De criteria voor de keuze zijn dus gewijzigd, maar ook de preferenties.

4.6.3. EEN MEER GEDETAILEERDE TYPOLOGIE

De tot dusver gehanteerde typologie van de diploma's is, zoals reeds gezegd, uiterst simpel. Zou het gebruik van een meer gedetailleerde typologie tot andere conclusies leiden en zouden hieruit andere trends kunnen worden afgeleid? Op deze vragen trachten wij een antwoord te vinden aan de hand van een nieuwe typologie van de diploma's, die 13 categorieën omvat. Deze luiden als volgt:

- geen in België uitgereikt diploma
- diploma lager onderwijs
- diploma lager secundair beroepsonderwijs
- diploma lager secundair artistiek onderwijs
- diploma lager secundair technisch onderwijs
- diploma lager secundair algemeen onderwijs
- diploma hoger secundair beroepsonderwijs
- diploma hoger secundair artistiek onderwijs
- diploma hoger secundair technisch onderwijs
- diploma hoger secundair algemeen onderwijs
- diploma niet universitair hoger onderwijs van korte duur (3 jaar of minder)
- diploma niet universitair hoger onderwijs van lange duur (4 jaar of meer) of universiteit
- "andere situatie" (diploma onbekend, geen antwoord op de vragen).

De vergelijking van de diploma's van de echtgenoten aan de hand van deze nieuwe typologie levert de in tabel 4.24 vervatte resultaten op. Globaal gezien zijn de homogame paren niet meer in de meerderheid: volgens de nieuwe typologie heeft 37,4% van de getrouwde mannen een echtgenote met hetzelfde type diploma als zichzelf en is 38,6 % van de mannen hoger opgeleid en 24% lager opgeleid dan hun echtgenote. Door de toepassing van een meer gedetailleerde typologie verschuift het aandeel homogame huwelijken zich dus ten gunste van de twee andere types paren. De ontwikkeling in de verschillende groepen van generaties bevestigt evenwel de reeds eerder vastgestelde tendensen: teruggang van de homogamie qua opleiding, toename van de hypogamie en toename van de hypergamie, zij het met een lichte daling in de in aanmerking genomen jongere generaties. Ook bij de getrouwde vrouwen doen deze tendensen zich voor en zetten zij zich voort, zoals blijkt uit tabel 4.25.

De thans gehanteerde meer gedetailleerde typologie toont aan dat in de oudste van de onderzochte generaties vooral paren voorkwamen waarin de echtgenoten over eenzelfde opleidingsniveau (ofwel geen opleiding) beschikten. De mannelijke en vrouwelijke generaties van de jaren '40 sloten voor het merendeel hypergame huwelijken, terwijl de generaties van de jaren '50 nog een stap verder zijn gegaan en meer huwelijken sloten waarin de vrouw hoger was opgeleid dan de man of beide echtgenoten hetzelfde type diploma hadden. Dit laatste type van paar wordt het minst voorkomende verschijnsel, alhoewel de verschillen tussen de types paren klein zijn. Mochten deze tendensen zich voortzetten bij de paren die zijn gevormd of worden gevormd door de mannelijke en de vrouwelijke generaties van de jaren '60 is het, wanneer deze gedetailleerde typologie wordt toegepast, niet onwaarschijnlijk dat de paren waarin de vrouw hoger is opgeleid dan haar echtgenoot op de eerst plaats komen te liggen.

Tot besluit kunnen we stellen dat de vergelijking van de respectieve diploma's van de echtgenoten meerdere interessante resultaten heeft opgeleverd, ook in methodologisch opzicht. De criteria voor de keuze van de echtgenoot zijn in de loop van de in de jaren 1920 t/m 1960 geboren generaties veranderd: de homogamie qua opleiding is geleidelijk aan verminderd, terwijl de hypergame paren eerst zijn toegenomen om vervolgens bij de jongere generaties weer terug te lopen.

Tabel 4.24. Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naar groepen van mannelijke generaties (1991)(%) (Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953, gedetailleerde typologie van de diploma's)

Groep van mannelijke generaties	Echtgenote met een lager opleidingsniveau (hypergamie)	Echtgenote met een identiek opleidingsniveau (homogamie)	Echtgenote met een hoger opleidingsniveau (hypogamie)	Aantal
1924-28	32.03	50.55	17.42	17 625
1929-33	33.91	44.96	21.13	19 846
1934-38	38.23	39.06	22.71	19 248
1939-43	41.52	34.23	24.25	17 842
1944-48	43.66	29.72	26.62	22 433
1949-53	42.54	28.02	29.43	22 744
Totaal	38.93	37.16	23.91	119 738

Tabel 4.25. Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naar groepen van vrouwelijke generaties (1991)(%) (Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958, gedetailleerde typologie van de diploma's)

Groep van vrouwelijke generaties	Echtgenoot met een hoger opleidingsniveau (hypergamie)	Echtgenoot met een identiek opleidingsniveau (homogamie)	Echtgenoot met een lager opleidingsniveau (hypogamie)	Aantal
1934-38	36.51	41.02	22.47	19 379
1939-43	40.97	35.92	23.11	17 790
1944-48	43.51	30.66	25.83	22 165
1949-53	42.33	29.18	28.49	22 616
1953-58	40.13	28.13	31.74	23 394
Totaal	40.79	32.57	26.64	105 344

Deze wijzigingen qua preferenties zijn niet opgelegd door de ontwikkeling van de huwelijksmarkt, aangezien de vooruitgang op het vlak van het onderwijs van de meisjes dicht volgde op die bij de jongens, waardoor een sterke homogamie vergezeld van een hypergamie mogelijk zou zijn geweest. De buitenste limieten van de drie soorten van paren zijn overigens berekend op basis van het aantal getrouwde mannen en vrouwen per type diploma in onze steekproef, en deze theoretische limieten hebben aangetoond dat dezelfde huwelijksmarkt zich duidelijk anders had kunnen ontwikkelen. Deze wijzigingen bij de keuze van de echtgenoot lijken ook niet af te hangen van de gebruikte typologie van de diploma's, aangezien deze zijn beoordeeld aan de hand van twee uiteenlopende typologieën, één meer summiere die vooral de duur van de opleiding weerspiegelt, en één meer gedetailleerde waarin de diploma's die tijdens dezelfde studieduur zijn behaald hiërarchisch worden gerangschikt.

Zoals reeds opgemerkt, hebben J. Kellerhals *et al.* (1985, blz. 819-820) aangetoond dat het scheidingsrisico bij hypogame paren hoger is dan bij andere paren. Deze auteurs hanteren een andere definitie van hypogamie dan de hier gebruikte, aangezien zij paren als hypogaam beschouwen waarin de vrouw een para-universitaire of universitaire opleiding heeft genoten en de man arbeider of bediende is. Van de 70 in aanmerking genomen mogelijke variabelen die overeenkomen met evenveel factoren voor het scheidingsrisico voor de gevolgte koppels, komt hypogamie op de vijfde plaats van de factoren die ten grondslag liggen aan een scheiding gedurende de eerste tien jaar van het huwelijk. Men zou dus kunnen stellen dat in België het oprukken van paren waarin de vrouw beter is opgeleid een structurele factor is die in verband kan worden gebracht met de stijging van het scheidingspercentage, zonder hieruit evenwel af te leiden dat de eerste factor een volledige verklaring voor de tweede biedt.

De prospectieve studie van J. Kellerhals *et al.* benadrukt bovendien het belang van longitudinale studies aangaande de ontwikkeling van de verbintenissen, een vraag waarop met door een volkstelling verkregen gegevens geen antwoord kan worden gegeven. Ten slotte wordt er in de studie op gewezen dat het zinvol zou zijn niet alleen de diploma's waarover de echtgenoten beschikken met elkaar te vergelijken, maar ook de respectieve waardering hiervan op de arbeidsmarkt.

Aangaande de keuze van de echtgenoot zou het interessant zijn om in een studie die verder gaat dan het doel van deze monografie, na te gaan of de ontwikkeling van de criteria bij de keuze van de echtgenoot overeenkomstig het respectieve diploma tot al dan niet duurzame wijzigingen van de maatschappelijke structuren heeft geleid. Voorts zou moeten worden onderzocht of de langzame opkomst van de huwelijken waarin de vrouw beter is opgeleid dan haar man, aanpassingen van de verhoudingen tussen de seksen noodzakelijk heeft gemaakt of maakt en, zo ja, welke. Uit het onderhavige onderzoek blijkt tenminste dat de betrekkingen tussen de seksen en de maatschappelijke groepen met elkaar verband houden en dat de keuze van de echtgenoot voor iedere samenleving een belangrijk gegeven is.

4.7. SYNTHESE

Tot besluit van dit hoofdstuk over de keuze van de echtgenoot worden de belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek nogmaals gememoreerd en besproken. Om te beginnen worden de belangrijkste methodologische aspecten opnieuw onder de aandacht gebracht.

Voor de bestudering van de paarvorming zijn volkstellingen een uiterst nuttige - zij het vaak veronachtzaamde - bron van informatie waar het gaat om de analyse van kenmerken die na het

huwelijk niet kunnen veranderen of zelden veranderen: geboorteplaats en –datum, de nationaliteit bij de geboorte, het laatste behaalde diploma. Het belangrijkste voordeel van de volkstelling voor deze analyses is haar exhaustieve karakter. Dit houdt in dat ook wanneer men, zoals in de onderhavige studie, op basis van een steekproef werkt, over aantallen kan beschikken die door middel van een enquête nooit zouden kunnen worden vergaard. Op grond van het grote aantal getrouwde paren is het mogelijk de *spreiding* (en niet alleen de gemiddelden) en hun ontwikkeling in tijd en ruimte te onderzoeken. In dit verband is het niet onbelangrijk om te weten dat de lichte vermindering van het gemiddelde leeftijdsverschil tussen de echtgenoten in België te wijten is aan een vermindering van de spreiding en een stijging van de modale waarden, dat wil zeggen een verschil van drie of twee jaar bij de oudere generaties en één jaar bij de jongere generaties.

Voor een vergelijking tussen generaties (of tussen groepen van generaties) mogen alleen de cohorten in aanmerking worden genomen waarin het aandeel getrouwde personen dicht bij het vastgestelde maximum ligt teneinde de scheefrekking door de selectie, die inherent is aan het gebruik van een volkstelling, op te vangen. Wanneer deze voorzorgsmaatregel is genomen, kunnen interessante en soms onverwachte inzichten worden verkregen. Hier zij verwezen naar de relatieve stabiliteit van de endogamie in Vlaanderen en Wallonië ondanks de aanzienlijke toename van de mobiliteit en de verbetering van het opleidingsniveau, of naar de daling van de homogamie naar gelang van het type diploma ten gunste van koppels waarin de vrouw beter is opgeleid.

Aan de hand van twee opeenvolgende volkstellingen is het bovendien mogelijk de generaties over een tijdsperiode van tien jaar te vergelijken, ook al worden de individuen niet bij naam gevolgd. Voorwaarde is ook hier weer dat de vergelijking wordt beperkt tot de cohorten waarvoor het aandeel getrouwde personen bij de twee volkstellingen maximaal is. Bij het onderzoek naar de gemengde huwelijken heeft de vergelijking tussen de volkstellingen 1991 en 1981 ons ertoe bewogen de hypothese op te stellen dat dit soort verbintenissen eerder op een scheiding uitloopt.

Ten slotte is de vergelijking tussen het mannelijke en het vrouwelijke standpunt nuttig gebleken om de bestudering van de exogamie te nuanceren: zo vertonen de provincies die over een laag percentage paren bestaande uit een Belgische en een buitenlandse echtgenoot beschikken, een iets hogere frequentie bij de mannen (dit geldt voor Oost- en West-Vlaanderen, Luxemburg en Brabant), terwijl het omgekeerde het geval is in de meer “exogame” provincies zoals Henegouwen, Luik en Namen. Een opening naar buiten toe en de sociale en/of familiale controle van de jongeren van huwbare leeftijd, in het bijzonder de meisjes, houden dus met elkaar verband.

Maar een vergelijking van de resultaten voor de getrouwde mannen met die van de getrouwde vrouwen is absoluut noodzakelijk, aangezien mannen en vrouwen op de huwelijksmarkt niet dezelfde positie innemen. Dit is duidelijk gebleken uit het onderzoek naar de homogamie naar gelang van het type diploma. De analyse overeenkomstig de sekse en het opleidingsniveau heeft niet-symmetrische mogelijkheden aan het licht gebracht en bovendien een simulatie van andere denkbare ontwikkelingen mogelijk gemaakt die echter niet zijn opgetreden omdat de opeenvolgende generaties andere keuzen hebben gemaakt.

Het conceptuele kader van J. G. Peristiany (1976) over de mannelijke en de vrouwelijke conceptie van het gezin, dat verder is ontwikkeld door P. McDonald (1989) en F. Bartiaux (1991), is in het onderhavige onderzoek naar de keuze van de echtgenoot meerdere malen aangehaald omdat dit een model biedt aan de hand waarvan een inzicht kan worden verkregen

in het niveau en de variaties van het leeftijdsverschil *en* het aandeel exogame huwelijken. Maar, zoals ook J. G. Peristiany zelf benadrukt, de mannelijke en de vrouwelijke conceptie van het huwelijk moeten als ideale types worden beschouwd. Zo blijkt uit het onderzoek bijvoorbeeld dat de provincie Antwerpen gekenmerkt wordt door een zeer hoog endogamiepercentage, dat wordt geassocieerd met een mannelijke conceptie van het gezin, maar door een gering leeftijdsverschil tussen de echtgenoten, dat wederom in verband wordt gebracht met een vrouwelijke conceptie van het gezin. Dit conceptuele kader is dus een doelmatig instrument voor de bestudering van de maatschappelijke betrekkingen tussen mannen en vrouwen, maar een klein aantal indicatoren volstaat niet om recht te doen aan de complexiteit van de betrekkingen tussen de seksen.

Dit conceptuele kader houdt tot op heden geen rekening met de sociaal-economische dimensie en de vergelijking van de bijdrage van de beide echtgenoten tot de bestaansmiddelen van hun huishouden. Met andere woorden: op welke wijze dragen de echtgenoten ertoe bij de positie van hun gezin op de sociale ladder te definiëren? Om een antwoord te vinden op deze vraag zouden de echtgenoten ten aanzien van drie aspecten met elkaar moeten worden vergeleken: de *erfenis* die zij van hun ouders op zowel op cultureel als economisch vlak hebben meegekregen (hetgeen op basis van de Belgische censusgegevens niet mogelijk is), de *potentiële mogelijkheden*, waarvan een belangrijk aspect zou kunnen worden beoordeeld aan de hand van het hoogste behaalde diploma, en de effectieve *waardering* van dit diploma op de arbeidsmarkt, waarvoor ook de baan (volledige of deeltijdarbeid) in aanmerking zouden moeten worden genomen.

Aan het slot van dit onderzoek naar de paarvorming kan een aantal hypothesen worden opgesteld. Een samenleving waarin een mannelijke conceptie van het gezin prevaleert, aanvaardt ongetwijfeld een groot aandeel verbintenissen waarin de echtgenoot beter is opgeleid ("hypergaam" genoemde verbintenissen) evenals een duidelijker scheiding van de productieve rollen naar gelang van de sekse – de vrouwen investeren meer in hun huiselijke taak, of het nu om huisvrouwen, werkzoekenden of deeltijdwerkers gaat. In een samenleving waarin een vrouwelijke conceptie van het gezin overheerst, kan daarentegen worden gesteld dat meer homogame huwelijken worden aangegaan met eventueel een aanzienlijk aantal paren waarin de vrouw beter is opgeleid dan de man. Op de arbeidsmarkt zou er dan veel minder verschil zijn tussen de positie van mannen en vrouwen.

Er zou nog een geïntegreerde analyse moeten worden uitgevoerd van de betrekkingen tussen de seksen en de betrekkingen tussen de maatschappelijke groepen die verder gaat dan de hier gemaakte simpele vergelijking tussen de diploma's van de echtgenoten. Deze geïntegreerde analyse zou in ieder geval een onderscheid moeten maken tussen de gedane keuzen en de alternatieve mogelijkheden die de huwelijksmarkt of de arbeidsmarkt bieden. De demografie zou aldus over een methode beschikken om een demografie van de actoren te worden, zoals die L. Roussel (1995, blz. 149 *et sq.*) voor ogen staat.

BESLUIT

In deze monografie werd geprobeerd de ontwikkeling en de sociaal-demografische kenmerken van de nuptialiteit in België in kaart te brengen. Derhalve is hierin niet alleen aandacht besteed aan de huwelijken, maar ook aan de echtscheidingen. Daarnaast is in de monografie grondig onderzoek verricht naar de keuze van de echtgenoot.

Deze monografie bouwt voort op de gegevens van de Belgische volkstellingen van 1981 en 1991. Ook de statistieken van de burgerlijke stand hebben als grondslag gediend. Per volkstelling stond een steekproef van tien procent van de huishoudens ter beschikking. Er zij nogmaals op gewezen dat de Belgische volkstellingen een *de jure*-karakter hebben, wat betekent dat alleen de wettelijke toestanden worden geregistreerd. Personen die als gehuwd worden bestempeld, zijn dus wettelijk gehuwd en personen die slechts in de feiten een koppel vormen, worden als ongehuwd beschouwd. De categorie van de ongehuwden heeft derhalve betrekking op een zeer heterogene groep personen: ongehuwden die bij hun ouders inwonen, personen die samenwonen, eventueel met kinderen, of personen die nooit getrouwd zijn en die alleen wonen. Deze diversiteit aan staten betreft vooral de gescheiden personen, die een nieuw feitelijk koppel hebben gevormd. Het is bekend dat de nieuw samengestelde gezinnen in België moeilijk kunnen worden geobserveerd. De wettelijk gehuwden lijken op het eerste gezicht een homogene groep te vormen, maar deze categorie bevat niet alleen de getrouwen, maar ook de hertrouwen. Het is dan ook spijtig dat in de volkstelling van 1991 niet naar de rang van het huwelijk is gevraagd.

Deze definitieproblemen geven de beperkingen van het onderzoek aan: het was niet mogelijk het aantal samenwonende koppels te schatten en de verschillende wijzen van samenwonen te bestuderen. Bovendien is in de monografie niet ingegaan op de gescheiden levende personen, aangezien deze groep in kwantitatief opzicht niet zeer belangrijk is. Ten slotte zij erop gewezen dat iedere vorm van informatie over de vroegere echtgenoot in het geval van scheiding of eventueel hertrouw ontbreekt, maar dat is het geval voor al onze volkstellingen.

Bij een volkstelling worden alle personen geregistreerd die op het tijdstip van de observatie een of andere burgerlijke staat hebben.. Daardoor voert de volkstelling een selectie uit die met de tijd en de voortschrijdende leeftijd van de individuen toeneemt. Zo zijn bijvoorbeeld gehuwde vrouwen die bij de volkstelling van 1991 80 jaar oud zijn, niet noodzakelijk representatief voor alle getrouwde vrouwen die in 1911 geboren zijn. Inderdaad, huwelijken tussen bejaarde personen hebben meer kans om te blijven voortbestaan wanneer de vrouw ouder is dan de man (wat een tegengewicht vormt voor de hogere sterfte bij mannen), maar deze koppels zijn atypisch. Dit selectieprobleem vereist adequate methodologische oplossingen zoals het controleren van de leeftijd van de echtgenoten of van de duur in iedere staat. Het is daarom zinvol om in een volkstelling te vragen in welk jaar het huidige huwelijk is gesloten. In de hoofdstukken 3 en 4 van deze studie worden een aantal methoden voorgesteld op basis waarvan de scheeffrekking door de selectie kan worden gecompenseerd. Hiertoe behoren het controleren naar de leeftijdsgroep, de grondige vergelijking van dezelfde cohorten bij de twee volkstellingen, het onderzoeken van meer homogene subpopulaties en de analyse hiervan.

Wat zijn de belangrijkste resultaten? Ten eerste zijn de structuren per leeftijd, geslacht en burgerlijke staat die bij de volkstellingen van 1981 en 1991 zijn vastgesteld zorgvuldig beschreven, en de analyse hiervan heeft geleid tot de eerste conclusies die in hoofdstuk 1 zijn weergegeven. Hieruit blijkt dat in de periode tussen de twee volkstellingen, d.w.z. in de jaren

'80, de leeftijd bij het eerste huwelijk bij zowel bij mannen als bij ongehuwde vrouwen met twee jaar is gestegen. Deze verhoging van de leeftijd bij het huwelijk lijkt gepaard te gaan met een verlaging van het aandeel gehuwde personen, maar wij moeten erop wijzen dat op de leeftijd van 30 jaar drie vrouwen op vier gehuwd zijn en dat dit percentage bij de mannen op de leeftijd van 35 jaar wordt bereikt. Alhoewel zelfstandigheid en onafhankelijkheid belangrijke waarden zijn, wordt het leven als koppel nog steeds als nog wezenlijker beschouwd en houdt dit voor de meerderheid in dat er een wettelijk huwelijk wordt gesloten.

Dezelfde periode wordt tegelijkertijd gekenmerkt door de toename van het aantal gescheiden personen van beiderlei kunne: het scheidingspercentage is in de jaren '80 verdubbeld. In 1981 was er sprake van een maximum van 5% gescheidenen onder mannen van 40 jaar en onder vrouwen tussen 34 en 41 jaar, terwijl in 1991 het percentage gescheidenen onder de mannen van de generatie 1949 en onder de vrouwen van de generaties 1947 en 1948 was opgelopen tot 10%. Uit deze cijfers blijkt tevens dat de gemiddelde leeftijd van de gescheidenen is gestegen. Na een scheiding hertrouwen meer mannen dan vrouwen.

Bij een vergelijking van de structuren per geslacht, leeftijd en burgerlijke staat tussen de gewesten blijkt dat de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië niet bijzonder groot zijn, maar dat het gewest Brussel afwijkt met de zwakste nuptialiteit, het hoogste scheidingspercentage en over het algemeen een lager percentage weduwnaars.

De analyse van de structuren per geslacht, leeftijd en burgerlijke staat hebben het voorts mogelijk gemaakt andere verschijnselen te schragen waarvan in de literatuur vaak gewag wordt gemaakt. Dit betreft bijvoorbeeld het feit dat vrouwen op jongere leeftijd trouwen, dat vrouwen een groter risico lopen om weduwe te worden en dat de mortaliteit en het weduwschap onder in België wonende buitenlanders lager liggen.

De stijging van de leeftijd bij het eerste huwelijk bij zowel mannen als vrouwen wordt bevestigd in het tweede hoofdstuk, dat gebaseerd is op de doorlopende gegevens van de burgerlijke stand. Gezien de reeds vermelde distorsie door de selectie, lenen de gegevens van de burgerlijke stand – die rechtstreeks betrekking hebben op gebeurtenissen zoals huwelijken – zich er beter toe de cohorten op te sporen die een geheel ander gedrag dan de voorafgaande generaties vertonen, dan censusgegevens, die betrekking hebben op individuen, b.v. gehuwde personen. Zo kon worden vastgesteld dat de tussen 1952 en 1958 geboren vrouwelijke cohorten zich onderscheiden door hun hogere leeftijd bij het eerste huwelijk én door het geringere aandeel getrouwde vrouwen in hun generatie. Dit geldt ook voor de mannelijke generaties die geboren zijn in de jaren 1950 tot en met 1956. Dit verschil tussen de mannelijke en de vrouwelijke generaties vloeit voort uit het leeftijdsverschil tussen de echtgenoten, dat in België ongeveer twee jaar bedraagt, hetgeen in hoofdstuk 4 wordt toegelicht.

De gegevens van de burgerlijke stand zijn bijzonder nuttig om de ontwikkeling van de echtscheidingen te onderzoeken, aangezien de door de volkstellingen verkregen gegevens vrij beperkt zijn. In hoofdstuk 2 wordt aangetoond dat in België in 1992 en 1993 35% van de huwelijken in een scheiding uitmonden. In de jaren '30 was er hetzelfde percentage huwelijken dat eindigde door het overlijden van de partner vóór de leeftijd van 65 jaar. In de jaren '80 vinden de meeste echtscheidingen na zeven jaar plaats, en er wordt geraamd dat de helft van de scheidingen vóór en de andere helft na de twaalfde huwelijksverjaardag plaatsvindt. De gemiddelde leeftijd bij scheiding neemt toe, zoals reeds kon worden opgemaakt uit de analyse van de gegevens uit de volkstelling in het eerste hoofdstuk. Sinds 1991 wordt de echtscheiding in één op twee gevallen door beide echtgenoten aangevraagd.

Het aantal echtscheidingen met onderlinge toestemming neemt sinds de jaren '50 gestadig toe en ligt sinds 1990 op hetzelfde niveau als het aantal echtscheidingen op grond van feiten.

Van de in 1991 gesloten huwelijken was er bij 18% sprake van hertrouw. Dit aandeel is gestegen door de gelijktijdige daling van de eerste huwelijken en de toename van het aantal gescheidenen die opnieuw kunnen trouwen. De hertrouwpercentages zijn sinds 1960 constant gebleven voor zowel gescheidenen als weduwnaars/weduwen.

In vergelijking met de andere Europese landen blijkt de leeftijd bij het eerste huwelijk in België vrij laag en het percentage getrouwde personen nog steeds aan de hoge kant. Wat het scheidingspercentage aangaat, ligt België daarentegen in de middengroep.

In vergelijking met de gegevens van de burgerlijke stand bieden de gegevens van de volkstelling het grote voordeel dat zij voor iedere deelnemer de demografische informatie (leeftijd, sekse, huwelijkse staat, reeds geboren kinderen) en de sociaal-economische gegevens (opleiding, arbeidsparticipatie, ten dele het inkomen enz.) bevatten. Deze veelheid aan informatie maakt het mogelijk de nuptialiteit (en tevens de vruchtbaarheid, zoals in deel B) in een bredere sociale context te bestuderen. In hoofdstuk 3 wordt derhalve getracht het sociaal-economische profiel van iedere huwelijkse staat toe te lichten en in hoofdstuk 4 wordt aandacht besteed aan de keuze van de echtgenoot, waarbij ook wordt ingegaan op de ontwikkeling van de gedragspatronen in de loop der generaties en een toelichting wordt gegeven bij de verschillen per sekse.

Hoofdstuk 3 heeft duidelijk aangetoond dat iedere huwelijkse staat een eigen identiteit heeft, die ook nog eens verschilt per sekse. Zo hebben celibaat, huwelijk en echtscheiding voor mannen en vrouwen niet dezelfde betekenis en hebben zij ook geen band met dezelfde sociaal-economische profielen. Wanneer men echter kijkt naar de gemiddelde sociale posities die geassocieerd zijn aan iedere huwelijkse staat, blijkt dat de waaier van verschillen bij vrouwen groter is dan bij mannen. Hieruit zou kunnen worden opgemaakt dat de beroepsloopbaan voor mannen in mindere mate afhankelijk is van het huwelijks- en gezinsleven dan voor vrouwen.

Ongehuwde vrouwen van alle leeftijden beschikken over een betere opleiding en deze duidelijke intellectuele superioriteit wordt over het algemeen verklaard door twee kenmerken van de huwelijksmarkt: vrouwen trouwen op jongere leeftijd dan mannen en het huwelijk kan het verkrijgen van hogere diploma's in de weg staan en bovendien zijn vrouwen doorgaans minder hoog opgeleid dan hun echtgenoten (een "hypergamie" genoemd verschijnsel). Maar deze twee verklaringen zouden in de toekomst wel eens niet meer kunnen opgaan: er wordt op steeds latere leeftijd getrouwd en deze tendens geldt voor beide geslachten; het verschil in leeftijd tussen de echtgenoten is vrij klein (twee jaar) en daalt wellicht nog verder; ten slotte is niet in het grootste aantal huwelijken de echtgenoot beter opgeleid dan zijn vrouw, hetgeen blijkt uit hoofdstuk 4.

Nu zou uit het duidelijk hogere opleidingsniveau van ongehuwde vrouwen kunnen worden afgeleid dat vrouwen met een betere opleiding er in sterkere mate toe neigen te gaan samenwonen. Deze hypothese moet nader worden onderzocht. Mocht dit het geval zijn, dan zou kunnen worden verwacht dat ook de partners van deze vrouwen een hoog opleidingsniveau hebben. Dit kan echter niet altijd mogelijk zijn, aangezien de verschillen in opleidingsniveau tussen ongehuwde en getrouwde mannen veel kleiner zijn dan bij vrouwen. Het is evenwel een feit dat een minderheid van de ongehuwde mannen over een uiterst goed

opleidingsniveau beschikt, dat boven dat van de andere mannelijke huwelijkse staten ligt. Dit geldt vooral voor de oudste cohorten (een leeftijdsgroep waarin samenwonen vrijwel niet voorkomt).

Het huwelijk lijkt voor mannen meer voordelen te bieden dan voor vrouwen: zo is het aandeel zelfstandigen of bedrijfsleiders het hoogst onder de gehuwde mannen en minimaal bij gehuwde vrouwen (met een kleine uitzondering bij vrouwen beneden de 30). Het tegendeel is waar voor personen die werk zoeken, indien men de vergelijking beperkt tot gehuwde en ongehuwde personen. De variabele inzake deeltijdarbeid die in de volkstelling beschikbaar was, had hier gebruikt kunnen worden om een beeld te verkrijgen van de verdeling van de huishoudelijke taken.

In 1981 zijn de gescheiden vrouwen tussen 30 en 40 jaar qua spreiding per leeftijd jonger en beschikken zij over een hoger opleidingsniveau dan getrouwde vrouwen. Nu staat vast dat op jongere leeftijd een tweede huwelijk waarschijnlijker is. Bovendien nemen blijkbaar meer gescheiden dan gehuwde vrouwen aan het arbeidsproces deel. In 1991 is het gemiddelde economische profiel van gescheiden vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep echter minder gunstig dan dat van getrouwde vrouwen. Een en ander is te wijten aan de volgende variabelen: opleidingsniveau, arbeidsparticipatie en het aandeel van de arbeidsters. Oudere gescheiden vrouwen staan er beter voor dan jongere. Concluderend kan worden gezegd dat de sociale en economische situatie van jonge gescheiden vrouwen er in de jaren '80 op achteruit is gegaan.

Een aantal gegevens duidt op een soortgelijke ontwikkeling voor gescheiden mannen van 50 jaar en ouder.

De enige indicator die een beeld kan verschaffen van de gezinsdimensie en de relaties met de kinderen is de grootte van het huishouden. Hieruit kan worden opgemaakt dat gescheiden mannen minder vaak het dagelijkse leven met hun kinderen delen dan gescheiden vrouwen.

Voorliggende monografie bevestigt verschillende uitkomsten die F. de Singly reeds in 1994 heeft gepubliceerd op basis van in Frankrijk uitgevoerde enquêtes. Maar zij bevat ook twee nieuwe inzichten betreffende gescheiden personen. Zo hebben de sociale positie en de economische kenmerken van de oudere gescheiden mannen en de jongere gescheiden vrouwen zich in de jaren '80 verslechterd. Ook al is deze vaststelling duidelijker van toepassing op vrouwen, lijken deze resultaten toch aan te geven dat de economische last van de echtscheiding voor mannen en vrouwen geleidelijk aan minder verschillend wordt. Men zou dus kunnen stellen dat de relaties tussen de seksen zich in de richting van meer gelijkheid bewegen, alhoewel deze stelling ten aanzien van de verschillende sociale milieus zou moeten worden getest. In wezen is de richting van de causaliteit niet duidelijk, aangezien bijvoorbeeld de opleiding, die van groot belang is voor de definitie van de sociale positie van de individu, over het algemeen voorafgaande aan een eventuele echtscheiding en zelfs voor het huwelijk wordt verkregen. Dit onderzoek heeft in feite tot doel de voornaamste tendensen op te sporen en niet de gevolgen van echtscheidingen naargelang het sociale milieu in kaart te brengen.

De vergelijking van de huwelijkse staten van mannen en vrouwen heeft dus verschillende aspecten van de betrekkingen tussen de seksen aan het licht gebracht. De bestudering van de keuze van de echtgenoot, die in het vierde hoofdstuk wordt toegelicht, brengt wederom andere aspecten naar voren, die overeenkomen met de "mannelijke of vrouwelijke conceptie van het huwelijk". Dit begrip is voor het eerst gebruikt door J.G. Peristiany (1976) en vervolgens verder ontwikkeld door P. McDonald (1989) en F. Bartiaux (1990). Voorliggende

monografie, die gebaseerd is op de gegevens voor België, bevestigt hun vroegere resultaten door aan te tonen dat de autochtone Belgische bevolking evenals de uit Noord-Europa afkomstige immigranten de voorkeur geven aan een klein verschil in leeftijd tussen de echtgenoten, dit in tegenstelling tot de immigranten uit de mediterrane gebieden. Deze laatste groep is ook naar verhouding minder geneigd een exogaam huwelijk te sluiten (d.w.z. een huwelijk met een niet uit hun eigen groep afkomstige persoon), zoals blijkt uit de vergelijking van de nationaliteiten van de twee echtgenoten.

In het vierde hoofdstuk wordt tevens verduidelijkt dat het verschil in leeftijd tussen de echtgenoten licht is gedaald en voor gehuwde mannen van de generatie 1953 precies twee jaar bedraagt. De vermindering van het leeftijdsverschil of de handhaving van dit verschil op een laag peil is een weg die de Belgen overigens al lang hebben ingeslagen om het gebrek aan evenwicht op de huwelijksmarkt dat was ontstaan door de lage geboortecijfers gedurende de twee wereldoorlogen op te vangen. Deze seculaire tendens is misschien wel een indicatie voor het feit dat de betrekkingen tussen de geslachten zich geleidelijk wijzigen in de richting van meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen, alhoewel een klein verschil in leeftijd tussen de echtgenoten op dit vlak slechts één indicator van vele is.

Een andere uitkomst van het onderzoek naar de keuze van de echtgenoot houdt verband met de distorsie door de selectie waarnaar reeds eerder is verwezen en vereist dus een bijzondere methodologische zorgvuldigheid. Het betreft hier de zichtbare toename, in de jongere generaties, van het aantal gemengde huwelijken tussen personen met de Belgische nationaliteit en buitenlanders. In vergelijking met de volkstelling van 1981 kan worden geconcludeerd dat de jongere generaties wellicht meer openstaan voor gemengde huwelijken terwijl de oudere huwelijken van dit type ongetwijfeld vaker in een echtscheiding zijn geëindigd. Hier stelt zich de vraag naar de rol van de homogamie zowel als criterium voor de keuze van de partner en als factor voor de duurzaamheid van de verbintenis.

In de monografie zijn nog twee andere aspecten van de homogamie aan de orde gekomen, te weten de geboorteplaats en het opleidingsniveau van de echtgenoten, zij het alleen voor gehuwden van Belgische nationaliteit.

Het onderzoek heeft interessante resultaten opgeleverd betreffende de huwelijksmarkt in België, waarbij de bijzondere situatie in het gewest Brussel in het oog springt. Wanneer men de provincie Brabant, die deze eenheid bevat, buiten beschouwing laat, kan worden geraamd dat bij vier koppels op vijf het gebied van de rekrutering van de echtgenoot zich in Vlaanderen (dat vier provincies omvat) tot de eigen provincie beperkt, terwijl dit in Wallonië het gehele gewest (dat wil zeggen vier andere provincies) bestrijkt. De endogamie is dus significant en lijkt zich over de generaties heen te handhaven ondanks het feit dat de afgelopen veertig jaar (van 1945 tot en met 1985) in de loop waarvan de verschillende generaties getrouwd zijn, aanzienlijke ontwikkelingen hebben plaatsgevonden op het vlak van mobiliteit en opleiding. Brussel, dat tussen deze twee regionale huwelijksmarkten ligt, vertoont een aanzienlijke en geheel eigen exogamie, die in geen van de andere grote Belgische steden haar weerga vindt.

Aangaande de koppels waarvan de echtgenoten in andere provincies geboren zijn, is tot enige verbazing gebleken dat de naburige provincies vrijwel altijd worden voorgetrokken, zelfs wanneer zij in gewesten met een verschillende taal liggen. Het is zelfs zo dat het exogamiepercentage tussen naburige provincies met een verschillende taal hoger ligt dan de exogamiepercentages tussen niet naast elkaar liggende provincies met dezelfde taal.

Uit het onderzoek naar de vraag welke van de echtgenoten het hoogste diploma heeft, is gebleken dat zich op dit vlak aanzienlijke veranderingen hebben voorgedaan die tot de conclusie leiden dat het opleidingsniveau wellicht het criterium voor de keuze van de echtgenoot is dat door de generaties die geboren zijn tussen 1920 en 1960 het meest is gewijzigd. Het percentage koppels waarin beide echtgenoten over een soortgelijk opleidingsniveau beschikken is dalende, terwijl het percentage koppels waarin de vrouw over een hogere opleiding beschikt dan de man toeneemt. Ten slotte is het percentage verbintenissen waarin de man een betere opleiding heeft genoten dan zijn vrouw eerst gestegen om in de meer recente generaties weer te dalen.

Deze wijziging van de voorkeuren bij de keuze van de partner is niet opgelegd door de ontwikkeling van de huwelijksmarkt, zoals blijkt uit het onderzoek naar het aantal getrouwde personen. Teneinde een partner te zoeken die past bij hun opleidingsniveau hadden de personen die een huwelijk zijn aangegaan andere oplossingen kunnen zoeken, maar zij hebben dit niet gedaan. Bovendien worden deze uitkomsten door het gebruik van een andere typologie van de diploma's, die veel gedetailleerder is dan de eerste, bevestigd.

De toename van het aantal huwelijken waarin de vrouw beter is opgeleid dan de man zou, naast andere verklaringen, één van de structurele redenen kunnen zijn voor de toename van het aantal echtscheidingen. Door een longitudinale studie in Zwitserland hebben Kellerhals *et al.* (1985) immers aangetoond dat bij dit type verbintenissen echtscheidingen vaker voorkomen.

Ten slotte is in deze monografie aan het licht gekomen dat de keuze van de partner in iedere samenleving een belangrijk proces is, aangezien zowel de relaties tussen de seksen als de betrekkingen tussen de sociale milieus in dit verband een rol spelen. Wij stellen derhalve voor het conceptuele kader van J.G. Peristiany (1976) in dit perspectief verder te ontwikkelen en, met het oog op de methodologie, altijd te verwijzen naar de alternatieve oplossingen die de huwelijksmarkt of de arbeidsmarkt bieden ten einde de keuzen van de actoren beter te kunnen beoordelen.

SUMMARY

This monograph aims at describing the evolution and the characteristics of nuptiality in Belgium. Thus the focus is on marriages and divorces; in addition, mate selection is studied in depth.

Data used in this study mainly come from two Belgian censuses which took place in 1991 and 1981. For both censuses, a one-out-of-ten sample of households was made available for this study. These censuses are *de iure* censuses, which means that the focus is on the legal situation: persons who are recorded as married must be legally married, partners in *de facto* unions are considered as single. The single status thus stands for heterogeneous situations: bachelors residing at their parents' home, partners living together, possibly with children, or never-married persons living alone. The same heterogeneity partially holds true for divorcees, who may be involved in another union; it is known that reconstituted families are difficult to observe in Belgium. Married people seem to form a more homogeneous group but they include married and remarried persons, since the 1991 census unfortunately did not include a question on marriage rank.

These definitions point to the limits of this research: it is impossible to estimate cohabitation and to study it in depth. Separated persons are not numerous enough to be taken into account in this monograph. Another limitation comes from the absence of information on the ex-spouse, but this is common to all censuses.

For each marital status, it must be clear that a census records all persons who are still in that status at time of observation. By doing so, a census brings about a selection that is generally stronger as time goes by. For example, married women who are 80 years old at time of the 1991 census are not necessarily representative of all ever married women born in 1911: in fact, old couples are more likely to survive if wives are older than husbands, which counterbalances higher male mortality, and it is known that these couples are not typical. This problem of selection requires appropriate methodological answers such as control by age or duration. It must be noted here that to include in each census a question on current-marriage year of celebration would be of great interest in this respect. In this study, chapters 3 and 4 offer several methods to address this selection pitfall, such as control by age group, careful comparisons of same cohorts in two different censuses, analyses performed on more homogeneous sub-populations, ...

What are the main results of this monograph? Structures by age, sex and marital status drawn from both censuses (1991 and 1981) are first carefully examined and this analysis leads to the following conclusions (chapter 1). In the eighties, age at marriage has showed a two years delay both amongst bachelors and spinsters. Although this delay seems to be accompanied by a reduction of the proportion of married people, there are still three women out of four who are married at the age of 30 whilst for men, the same proportion is reached at the age of 35. Even if independence and autonomy are strong values, to live in couple is even more valued, and this implies to be legally married for most of them.

The same period is also characterised by raising proportions of divorcees for both men and women: divorce has indeed become two times more frequent in the eighties. In 1981, a maximum of 5% of divorcees was observed only for 40-years-old men and for

women who were aged 34 to 41, while in 1991, a maximum of 10% has been recorded for the male cohort of 1949 and for the female cohorts of 1947-48. These figures further indicate that mean age of divorcees is also raising. Remarriage appears to be more frequent for divorced men than for their female counterparts.

Regional differences between Flanders and Wallonia are not that important whereas Brussels area is quite peculiar with less marriages, more divorces, and less widowhood. Other characteristics have also been revealed by this close look at the structures by age, sex and marital status, and these results are often found in the literature. They include earlier age at marriage for women, higher incidence of widowerhood as compared to widowhood, lower mortality and lower widowhood for foreigners.

The 2-years delay in age at marriage has been confirmed both for men and women in chapter 2, which is based on vital statistics and uses methods of analysis from classical demography. Because of the selection problem discussed above, vital data (that are referring to events such as marriage) are much more appropriate than census data (that deal with individuals) to shed in light cohorts that are more prone to change than others. Since the years 1950's female cohorts of 1952 to 1958 are pioneers in delaying age at first marriage and reducing their proportion of ever married women. The same appears to be true for male cohorts of 1950 to 1956, the mean age difference between spouses being about 2 years in Belgium, as chapter 4 indicates.

Vital statistics are especially useful to study divorce as census data are quite limited in this respect. Chapter 2 shows that in Belgium, during the years 1992-93, 35% of marriages end up by divorce. During the 1930's, the same proportion of marriages were broken down by widowhood before the spouse had reached the age of 65.. Back to the 1980's, it has been calculated that most divorces occur after 7 years of marriage and that half of divorces occur before 12 years of marriage. Mean age of divorcees is raising, as chapter 1 suggested it with censuses data. Since 1991 both spouses sue together for divorce in one case out of two. The number of divorces by consent (no-fault divorce) is indeed raising regularly since the 50's to become equal in 1990 to the number of divorces of other types.

Out of all marriages that were celebrated in 1991, remarriages counted for 18%. This proportion is raising because of the fall observed in first marriages. Remarriage rates for both divorcees and widow(er)s are constant since the 1960's.

When comparing Belgium to other European countries, age at first marriage appears to be rather low in Belgium whereas proportions of married persons are high. On the contrary, figures on divorce give Belgium a medium position.

Compared to vital statistics, census data have the great advantage to include for each respondent both demographic variables (such as age, sex, marital status, children ever born) and social or economic variables (education, labour-force participation, possibly income, etc.). This diversity enables to study nuptiality (as well as fertility in tome B) in its broader social context. Chapters 3 and 4 are doing so as they respectively tempt to assess socio-economical profiles for each marital status and to study mate selection, as well as their evolution among older and younger cohorts, and their differences by gender.

As chapter 3 clearly shows it, each marital status can be ascribed an identity that is furthermore dependant on gender. Indeed, celibacy, marriage, and divorce do not have the same signification for both sexes and they are not associated with similar social and economical profiles. However, women exhibit stronger differences than men when comparing the average social positions that are associated to each marital status: this evidence suggests that for men, professional life course is more independent of marital and family life than it is for women.

Female celibacy appears at every age to be strongly correlated with higher education, and this educational superiority is explained by two characteristics of the marriage market: women get married earlier than men and this may be in conflict with seeking higher diplomas, and wives are usually a little less educated than their husband (which is referred to as 'hypergamy'). However both explanations may become less adequate: age at marriage is high and it continues to increase for both sexes, age gap between spouses is rather low (2 years) and it may continue to decrease, and hypergamic marriages are not in majority, as chapter 4 indicates.

However, one could argue that part of that educational superiority of single women may be explained if cohabitation were to be preferred to marriage if female level of education is high. This hypothesis should be further investigated. Nevertheless, if it were the case, one could expect that the partners of these cohabiting women would also be quite educated, and this appears to be seldom possible, as single men are not characterised by a high level of education. In other words, there are much less differences when comparing distributions by education between single men and between married men than there are between single women and married women. Nevertheless, single men do count a minority of very educated men, a minority that is greater than for any other male marital status, especially in the oldest cohorts (the least prone to cohabitation).

Marriage seems to bring more benefit to husbands as compared to wives: for example, the proportion of self-employed or business owners are the highest among married men and they are the lowest for married women (with a small exception for the youngest women who are in their twenties). The reverse is true for the proportion of persons seeking a job if singles are compared to married persons. Part time participation to the labour force could have served as a proxy of how housework is shared, but that variable has not been used in this research.

In 1981, divorced women in their thirties were on average younger and more educated than married women. It is known that a younger age gives higher chances for remarriage. They seemed to count more employees among themselves than married women did. In 1991 however, the average economical profile of divorced women of the same age has turned to be less favourable than the one of their married counterparts on the following variables: level of education, presence on the labour market, proportion of blue collars. Older divorced women tend to have a less disadvantaged profile. To summarise, the social position of the youngest divorced women has declined during the eighties.

Some results suggest that the same evolution may be observed among older divorced men aged above fifty.

To approximate the contacts with their children, we have only one indicator, the household size. It confirms that fewer divorced men than women are living with their children on a daily basis.

Several of these findings confirm those obtained earlier by F. de Singly (1994) on French surveys data. This contribution has shed in light two new findings on divorced persons. During the eighties in Belgium, the oldest among divorced men and the youngest divorced women seem to have on the whole a lower social position and worse economical characteristics. Even if this pattern appears to be clearer for divorced women, this finding suggests that the economical burden of divorce could become less different for men and for women. One can further formulate the hypothesis that gender relationships are evolving toward more equality ; however this should be qualified by social group as causality is unclear : several social characteristics (such as education) that are determinant in contributing to define later social position are obtained before divorce and even before marriage in most cases. The purpose of this analysis has been to reveal main trends but this study was not designed to differentiate the consequences of divorce among various social groups.

So, several aspects of gender relationships are shed in light by comparing men and women according to their marital status. The analysis of mate selection reported in chapter 4 reveals other aspects that are consistent with the "male or female conception of family", a distinction that was first introduced by J. G. Peristiany (1976) and later enhanced by P. McDonald (1989). This study based on Belgian data does support their earlier findings by assessing that Belgian people, as immigrants from other Northern European countries, do prefer small age differences between spouses, contrary to immigrants from Mediterranean countries. These southern immigrants are also more reluctant to exogamic marriages (outside their ethnic group) as the comparison of the citizenship of both spouses has revealed it.

Chapter 4 has also shown that the age gap between spouses is slowly declining, to be exactly equal to 2 years for husbands born in 1953. Reducing the age difference between spouses or maintaining it at a low level have also been solutions used in Belgium for addressing the problems of the marriage market the two times it has been distorted by reduced cohorts born during wars years. This secular tendency may indicate that gender relationships are slowly being modified toward more equality between sexes, although a small age differences between spouses is only one indicator among many others of gender relationships.

Another finding on mate selection is related to the selection pitfall discussed above, so methodological care is required to approach that problem. The result is that the incidence of marriages between a Belgian citizen and a non Belgian citizen grows as younger cohorts are considered. A comparison with data drawn from the 1981 census leads to the conclusion that the youngest cohorts studied may be more open to such marriages, while divorce probably has broken more ancient marriages of that type. This result points out to the role of homogamy in mate selection as well as in union continuation.

Two other dimensions of homogamy are also studied in this volume: places of birth and levels of education of both spouses are compared for Belgian married persons only.

This study reveals interesting findings on the marriage market in Belgium and shows the specificity of the Brussels area. If the province which involves this area is first not taken in account, it has been calculated that for four couples out of five, the area in which a spouse is found is limited to the province in Flanders (i.e. four provinces) and extends to the region in Wallonia (i.e. four other provinces). Endogamy is thus quite significant, and it has remained so, as a careful look at various cohorts has shown it, even if considerable changes in terms of mobility and education have occurred during the four decades (1945-1985) during which persons from these cohorts were getting married. Between these regional marriage markets, Brussels' exogamy is striking and quite peculiar, as no other main Belgian city exhibits the same pattern.

For those whose spouse was born in another province, an unexpected result is that adjacent provinces are preferred, even if they are situated in two different language-regions. Indeed, exogamy rates between adjacent provinces with different languages are higher than exogamy rates between non-adjacent provinces which share the same language.

The aspect on which mate selection has probably changed the most in Belgium appears to be the matching of levels of education, as the comparison of the highest diplomas of both spouses has revealed. Indeed, the cohorts born during the years 1920-1960 have changed the criteria of union formation: couples characterised by a same level of education for both spouses are less and less numerous, whilst there is an increase of couples with wives having a higher education level than their husband; thirdly, couples where the husband is the most educated have at first increased and subsequently decreased.

This evolution of the preferences in mate selection has not been caused by the evolution of the marriage market, as a close look at the numbers of married persons involved has demonstrated. Other solutions for matching educated and non-educated men and women would have been possible but were not chosen here. Furthermore, the use of a more detailed typology of diplomas has lead to the same results.

This increase of couples characterised by wives having a higher level of education could be one structural cause, amongst other causes, of the upward trend of divorce, as a longitudinal study in Switzerland (*J. Kellerhals et al., 1985*) has found that this type of union has a much higher probability to end up in divorce.

Finally, this study has shown that mate selection is important in each society as gender relationships as well as social structure are at stake: an attempt is made to further develop the conceptual framework of J. G. Peristiany (1976) in this respect, and a method is proposed to emphasise the alternative solutions made possible by the marriage market or by the labour market, in order to show more clearly the choices made by individuals.

BIBLIOGRAFIE

Bartiaux, Françoise (1991), *Formation et transformations des ménages des personnes âgées : une analyse par ménage de différents recensements*, Louvain-la-Neuve, éd° Academia, 256 p.

Bartiaux, Françoise (1999), « Quitter ses parents... plus tard ? L'évolution de 1981 à 1991 », in *La socialisation des jeunes dans une société en mutation* (G. Bajoit, F. Digneffe, J.-M. Jaspard en Q. Nolet, dirs.), Bruxelles, éd° De Boeck, verschijnt weldra.

Bawin, Bernadette (1988), *Familles, mariage, divorce*, Liège - Bruxelles, éd° P. Marda-ga, 213 p.

Blöss, Thierry en Francis Godard (1990), « Décohabitation juvénile : stratégies juvéniles et conjoncture de l'existence », in *Stratégies résidentielles, séminaire organisé par C. Bonvalet et A.-M. Fribourg*, Paris, INED - Plan Construction et Architecture, MELTM, pp. 205-222.

Boulangier, P.-M., A. Lambert, P. Deboosere, R. Lesthaeghe en J. Surkyn (1997), *Recensement général de la population et des logements au 1er mars 1991 : Ménages et familles, Monographie N° 4*, Brussel, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden, 226 p.

Bozon, Michel (1990a), « Les femmes et l'écart d'âge entre conjoints : une domination consentie – 1. Types d'union et attentes en matière d'écart d'âge », in *Population*, n° 2, pp. 327-360.

Bozon, Michel (1990b), « Les femmes et l'écart d'âge entre conjoints : une domination consentie – 2. Modes d'entrée dans la vie adulte et représentations du conjoint », in *Population*, n° 2, pp. 327-360.

Bozon, Michel en François Héran (1987), « L'aire de recrutement du conjoint », in *Données sociales*, INSEE, Paris.

Cliquet, Robert en Marc Callens (1993) (éds.), *Gezinsvorming in Vlaanderen : hoe en wanneer ?*, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie, CBGS Monografie, 1993/1, Brussel.

Colombo, Bernardo (1955), « Intorno all'estrapolazione della dinamica della nuzialità », in *Studi in onore de Gaetano Pietra*, Biblioteca di Statistica, Bologna, Cappelli, pp. 193-221.

Corijn, Martine (1995), *De overgang naar volwassenheid in Vlaanderen*, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie, CBGS Monografie, 1995/1, Brussel.

Damas, Henriette, Christine Wattelar, Dion Veys en Michel Poulain (1988), *Démographie : la Belgique en 43 arrondissements*, Brussel, éd° De Boeck Université, 265 p.

de Singly, François (1986), « L'union libre : un compromis », in *Dialogue*, pp. 54-65.

de Singly, François (1987), « Théorie critique de l'endogamie », in *L'Année sociologique*, n° 37, pp. 181-205.

de Singly, François (1993), *Sociologie de la famille contemporaine*, Paris, éd° Nathan (128), 128 p.

de Singly, François (1994), *Fortune et infortune de la femme mariée*, Paris, Presses Universitaires de France (Économie en liberté), eerste uitgave in 1987, 228 p.

Dubuisson, Marc en Michel Poulain (1992), *Des Étrangers, des immigrés... Combien sont-ils en Belgique ?*, Coll. Migrations et Espaces, n° 2, Louvain-la-Neuve, Academia.

Duchêne, Josianne en Évelyne Thiltgès (1997), « Théories et schémas explicatifs de la mortalité des adultes », in *Démographie : analyse et synthèse - Causes et conséquences des évolutions démographiques*, Actes du Séminaire de San Miniato (Pise), 17-19 décembre 1997 : volume 2, Dipartimento di Scienze Demografiche, Institut National d'Études Démographiques (INED), Roma-Paris, pp. 93-115.

Eggerickx, Thierry, Christian Kesteloot en Michel Poulain, *Recensement général de la population et des logements au 1er mars 1991: Les populations allochtones de Belgique*, Monographie N° 3, Bruxelles, Ministerie van Economische Zaken, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden, verschijnt weldra.

EUROSTAT (1992), *Statistiques démographiques*, Luxemburg.

Galland, Olivier (1991), *Sociologie de la jeunesse. L'entrée dans la vie*, Paris, Armand Colin, 231 p.

Girard, Alain (1981), *Le choix du conjoint, une enquête psycho-sociologique en France*, 3ème éd., Paris, Institut National d'Études Démographiques, Presses Universitaires de France, Travaux et Documents, Cahier n° 70, 201 p.

Gokalp, Catherine (1981), *Quand vient l'âge des choix*, Paris, P.U.F., Travaux et Documents, Cahier n° 95, 180 p.

Gullestad, Marianne en Martine Segalen (1997), *Family and Kinship in Europe*, London and Washington, Pinter (Social Change in Western Europe), 239 p.

Haskey, John C., « Formation and dissolution of unions in the different countries of Europe », in *European population, Vol. 2, Demographic dynamics* (A. Blum en J.- L. Rallu (eds.), INED, pp 211-229.

Nationaal Instituut voor de Statistiek (1955), *Annuaire Statistique de la Belgique et du Congo Belge*, Ministerie van Economische Zaken, Koninkrijk België, Brussel, 648 p.

Nationaal Instituut voor de Statistiek (1986), *Recensement de la Population et des Logements au 1er mars 1981, Résultats généraux : population scolaire et niveau d'instruction*, N° 4, Ministerie van Economische Zaken, Koninkrijk België, Brussel, 307 p.

ISTAT (1968), « Tavole di mortalità per stato civile, 1960-1962 », in *Note e relazioni*, n° 37, Roma, 45 p.

Kaufmann, Jean-Claude (1993a), *Sociologie du couple*, Paris, Presses Universitaires de France (Que sais-je ? n° 2787), 128 p.

Kaufmann, Jean-Claude (1993b), *Célibat, ménages d'une personne, isolement, solitude. Un état des savoirs*, Bruxelles, Commission des Communautés européennes, Direction Générale V Emploi, relations industrielles et affaires sociales, V/7069/93, 227 p.

Kellerhals, Jean, Noëlle Languin, Jean-François Perrin et Geneviève Wirth (1985), « Statut social, projet familial et divorce », in *Population*, n° 6, pp. 811-827.

Lapierre-Adamcyk, Évelyne, Céline Le Bourdais et Karen Lehrhaupt (1995), « Le départ du foyer parental des jeunes Canadiens nés entre 1921 et 1960 », in *Population*, n° 4-5, pp. 1111-1136.

Leridon, Henri (1991), « Pourquoi le démographe s'intéresse-t-il à la nuptialité ? », in *La nuptialité : Évolution récente en France et dans les pays développés*, Actes du IXème colloque national de démographie, Paris, 3-5 décembre 1991, INED, pp. 7-18.

Lesthaeghe, Ron et Guy Moors (1994), « Expliquer la diversité des formes familiales et domestiques. Théories économiques ou dimensions culturelles », in *Population*, n° 6, pp. 1503-1525.

Lesthaeghe, Ron et Dirk van de Kaa (1986), « Twee demografische transitie's ? » in *Bevolking : groei en krimp* (D. J. van de Kaa et R. Lesthaeghe, éd.), Van Loghum Slaterus, Deventer, pp. 9-24.

McDonald, Peter (1989), « Ethnic family structure », in *Family Matters*, Australian Institute of Family Studies Newsletter, n° 23, pp. 38-45.

Monnier, Alain (1986, 1989, 1990), « La conjoncture démographique : l'Europe et les pays développés d'Outre-Mer », in *Population*, n° 4-5, pp. 823-845, in *Population*, n° 4-5, pp. 901-923, in *Population*, n° 4-5, pp. 923-936.

Nizard, Alfred, avec la collaboration de Nicolas Bourgoïn et Geneviève de Divonne (1998), « Suicide et mal-être social », in *Population et Sociétés*, INED, Paris, n° 334.

Peristiany, J. G. (éd.) (1976), *Mediterranean family structure*, Cambridge, Cambridge University Press (Cambridge Studies in Social Anthropology), 414 p.

Péron, Yves, Évelyne Lapierre-Adamcyk et Denis Morissette (1986), « Départ des enfants et contraction des familles d'après les recensements canadiens de 1971 et de 1981 », in *European Journal of Population*, n° 2, pp. 155-175.

Prinz, Christopher (1995), *Cohabiting, married, or single*, IIASA, Avebury, Aldershot, 204 p.

Raulot, Jean-Yves en Élisabeth Brown-Demonet (1991) « Nuptialité et formation des couples en Europe : évolution récente et comparaisons internationales », *La nuptialité : Évolution récente en France et dans les pays développés*, Actes du IXème colloque national de démographie, Paris, 3-5 décembre 1991, INED, pp. 257-279.

Roussel, Louis (1989), *La Famille incertaine*, éd° Odile Jacob, Paris, 283 p.

Roussel, Louis (1995), « Fécondité et famille », in *La sociologie des populations* (H. Gérard en V. Piché, dirs.), les Presses de l'Université de Montréal, AUPELF/UREF, pp. 139-154.

Roussel, Louis, Jacques Commaille, Jean Kellerhals en Jean-François Perrin (1983), « Vue d'ensemble », in *Le Divorce en Europe Occidentale – la Loi et le Nombre*, GIRD, CETEL, INED, pp. 223-242.

Rychtarikova, Jitka (1993), « Nuptialité comparée en Europe de l'Est et en Europe de l'Ouest », in *Démographie Européenne, Vol. 2, Dynamiques démographiques* (A. Blum en J.-L. Rallu (dir.)), INED, pp. 191-210.

Ryder, Norman B. (1987), « Directions of development of family demography: a discussion », in *Family Demography: Methods and their Application* (J. Bongaarts, Th. K. Burch en K.W. Wachter, eds), Clarendon Press, Oxford, pp. 345-356.

Schoenmaeckers, Ronald en Marc Callens (éds.) (1999), *Gezinsvorming in Brussel. Resultaten van de « Fertility and Family Survey » (FFS) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie, CBGS-Publicaties, Garant, Leuven-Apeldoorn.

Segalen, Martine (1996), *Sociologie de la famille*, 4ème éd°, Paris, Armand Colin, 296 p.

Toulemon, Laurent (1994), « Les étapes vers l'âge adulte : vers un nouveau statut des femmes », in *Constance et inconstances de la famille*, Paris, Presses Universitaires de France, Travaux et Documents, Cahier n° 134, pp. 165-181.

Vallin, Jacques et Alfred Nizard (1977), « Mariage sélection ou mariage protection ? », in *Population*, vol. 32, n° spécial, pp. 95-123.

Vandeschrick, Christophe (1995), *Analyse démographique*, Louvain-la-Neuve - Paris, éd° Academia-Bruylant, L'Harmattan, 183 p.

Villeneuve-Gokalp, Catherine (1994), « Du mariage aux unions sans papiers : histoire récente des transformations conjugales », in *Constance et inconstances de la famille*, Paris, P.U.F., Travaux et Documents, Cahier n° 134, pp. 55-86.

Wattelar, Christine en Guillaume Wunsch (1967), *Analyse démographique de la nuptialité en Belgique*, Département de Démographie, Louvain, éd° Vander, 132 p.

Lijst van tabellen

Tabel 1.1	Leeftijden waarop het aandeel gehuwden in een generatie 25, 50 en 75 % bedraagt	16
Tabel 2.1	Samenvattende indices uit de tabellen van het aantal eerste huwelijken voor 1980-81 en 1990-91	20
Tabel 2.2	Aandeel van de nieuwe huwelijken voor het Rijk in 1981 en 1991, mannen en vrouwen (%)	41
Tabel 2.3	Percentages van de nieuwe huwelijken voor de drie gewesten in 1981 en 1991, mannen en vrouwen (%)	44
Tabel 3.1	Sociaal-economische kenmerken van vrouwen tussen 18 en 27 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	52
Tabel 3.2	Sociaal-economische kenmerken van vrouwen tussen 21 en 42 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	54
Tabel 3.3	Sociaal-economische kenmerken van vrouwen tussen 21 en 42 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	56
Tabel 3.4	Sociaal-economische kenmerken van vrouwen tussen 63 en 82 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	58
Tabel 3.5	Sociaal-economische kenmerken van mannen tussen 18 en 27 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	62
Tabel 3.6	Sociaal-economische kenmerken van mannen tussen 28 en 52 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	63
Tabel 3.7	Sociaal-economische kenmerken van mannen tussen 53 en 72 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	65
Tabel 3.8	Sociaal-economische kenmerken van mannen tussen 73 en 82 jaar volgens de huwelijkse staat, 1991	67
Tabel 4.1	Gemiddeld leeftijdsverschil tussen echtgenoten en aandeel van de getrouwde personen volgens sekse en generatie (1991)	72
Tabel 4.2	Aandeel huwelijken tussen partners van dezelfde nationaliteit, volgens nationaliteit en sekse (%) (1991, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)	79
Tabel 4.3	Indeling van de Belgen naargelang van de nationaliteit van hun echtgenoot (%) (1991, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)	80

Tabel 4.4	Aandeel van de huwelijken tussen echtgenoten naargelang van hun nationaliteit, per groepen van generaties (%)(1991, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)	81
Tabel 4.5	Aandeel huwelijken tussen echtgenoten van dezelfde nationaliteit per groepen van generaties (%)(1991, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)	82
Tabel 4.6	Aandeel huwelijken tussen partners van dezelfde nationaliteit volgens nationaliteit en sekse (%) (1991, generaties 1934-1958 voor de vrouwen en generaties 1924-1953 voor de mannen)	83
Tabel 4.7	Endogamie (identiek geboortearrondissement), volkstellingen van 1991 en 1981 (%)(Belgische paren, mannelijke generaties van 1924 t/m 1953 en vrouwelijke generaties van 1934 t/m 1958)	85
Tabel 4.8	Gebied van rekrutering van de echtgenoot volgens provincie, volkstelling van 1991 (Belgische paren, mannelijke generaties van 1924 t/m 1953)	87
Tabel 4.9	Gebied van rekrutering van de echtgenoot volgens provincie, volkstelling van 1991 (Belgische paren, vrouwelijke generaties van 1934 t/m 1958)	88
Tabel 4.10	Verdeling van de gehuwde mannen volgens hun geboorteprovincie en die van hun echtgenote, volkstelling van 1981 (%) (Belgische getrouwde mannen van de generaties 1924 t/m 1953 van wie de echtgenote Belgische is en niet in hetzelfde arrondissement geboren)	89
Tabel 4.11	Verdeling van de gehuwde vrouwen volgens hun geboorteprovincie en die van hun echtgenoot, volkstelling van 1981 (%) (Belgische getrouwde vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958 van wie de echtgenote Belg is en niet in hetzelfde arrondissement geboren)	90
Tabel 4.12	Gebied van rekrutering van de echtgenoot volgens gewest, volkstelling van 1991 (Belgische mannen van de generaties 1924 t/m 1953, getrouwd met een Belgische en Belgische vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958, getrouwd met een Belg)	91
Tabel 4.13	Gebied van rekrutering van de echtgenote per gewest en groep van generaties, volkstelling 1991 (Belgische mannen van de generaties 1924 t/m 1953, getrouwd met een Belgische)	92
Tabel 4.14	Gebied van rekrutering van de echtgenoot per gewest en groep van generaties, volkstelling 1991 (Belgische vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958, getrouwd met een Belg)	93
Tabel 4.15	Verdeling van de mannen volgens hun geboortegewest en dat van hun echtgenote, volkstelling van 1981 (%)(Belgische getrouwde mannen van	

	de generaties 1924 t/m 1953, waarvan de vrouw Belgische is en niet in hetzelfde arrondissement geboren)	94
Tabel 4.16	Verdeling van de vrouwen volgens hun geboortegewest en dat van hun echtgenoot, volkstelling van 1981 (%)(Belgische getrouwde vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958, waarvan de man Belg is en niet in hetzelfde arrondissement geboren)	94
Tabel 4.17	Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naargelang van het hoogste diploma van de man (%)(Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)	97
Tabel 4.18	Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naargelang van het hoogste diploma van de vrouw (%)(Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)	99
Tabel 4.19	Opleidingsniveau van de echtgenote naar gelang van het hoogste diploma van de man (1991)(%)(Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)	101
Tabel 4.20	Opleidingsniveau van de echtgenoot naar gelang van het hoogste diploma van de vrouw (1991)(%)(Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)	103
Tabel 4.21	Vorming van de paren volgens het type en de groep van mannelijke generaties (1991)(%)(Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)	105
Tabel 4.22	Vorming van de paren volgens het type en de groep van vrouwelijke generaties (1991)(%)(Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)	106
Tabel 4.23	Aantal mannen en vrouwen per groep van generaties en per type diploma	109
Tabel 4.24	Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naar groepen van mannelijke generaties (1991)(%)(Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953, gedetailleerde typologie van de diploma's)	111
Tabel 4.25	Vergelijking van het opleidingsniveau van de echtgenoten naar groepen van vrouwelijke generaties (1991)(%) (Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958, gedetailleerde typologie van de diploma's)	111

Lijst van figuren

Figuur 1.1	Structuur per huwelijke staat, naar gelang van de generatie, mannen, 1991	11
Figuur 1.2.	Structuur per huwelijke staat, naar gelang van de generatie, vrouwen, 1991	13
Figuur 2.1	Primonuptialiteitsquotiënten 1980-81, mannen en vrouwen	20
Figuur 2.2	Primonuptialiteitsquotiënten 1990-91, mannen en vrouwen	20
Figuur 2.3	Verschillen tussen de nuptialiteitsquotiënten 1990-91 en 1980-81 volgens het geslacht	21
Figuur 2.4	Intensiteit van de eerste huwelijken van 1960 tot 1990, mannen en vrouwen	22
Figuur 2.5	Gemiddelde leeftijd bij het eerste huwelijk van 1960 tot 1990, mannen en vrouwen	22
Figuur 2.6	Verminderde eerste huwelijken voor de jaren 1960, 63, 66, 69 en 72, vrouwen (per 10 000)	23
Figuur 2.7	Verminderde eerste huwelijken voor de jaren 1972, 77, 80, 83, 85 en 90, vrouwen (per 10 000)	24
Figuur 2.8	Verminderde eerste huwelijken voor de jaren 1985 tot 90, vrouwen (per 10 000)	24
Figuur 2.9	Verminderde eerste huwelijken bij mannen voor de jaren 1972, 1977, 1980, 1983, 1985, 1987 en 1990	25
Figuur 2.10	Verminderde eerste huwelijken per generatie, vrouwen (per 10 000)	26
Figuur 2.11	Gecumuleerde verminderde eerste huwelijken per generatie, vrouwen	26
Figuur 2.12	Verminderde huwelijken voor de generaties 1959 tot 1965, vrouwen (per 10 000)	27
Figuur 2.13	Verminderde eerste huwelijken per generatie, mannen (per 10 000)	28
Figuur 2.14	Gecumuleerde verminderde eerste huwelijken per generatie, mannen	28
Figuur 2.15	Verminderde huwelijken voor de generaties 1965 tot 1962, mannen (per 10 000)	29
Figuur 2.16	Totaal van de verminderde echtscheidingen sedert 1968-69 (transversale visie)	32

Figuur 2.17	Kans op een echtscheiding volgens de huwelijksduur in 1980-81 en 1990-91	33
Figuur 2.18	Verminderde echtscheidingen voor de huwelijkspromoties 1968 tot 1976	34
Figuur 2.19	Verminderde echtscheidingen voor de huwelijkspromoties 1976 tot 1986	35
Figuur 2.20	Aandeel van de leeftijdsklassen in de echtscheidingen per jaar, vrouwen 1975-1993	36
Figuur 2.21	Aandeel van elke leeftijdsklasse in de echtscheidingen per jaar, mannen 1975-1993	36
Figuur 2.22	Spreiding van het aantal echtscheidingen naar gelang van de eisende partij tussen 1975 en 1993	37
Figuur 2.23	Spreiding van de aanvragen tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten, echtscheidingen van tafel en bed en door onderlinge toestemming, 1950-1990	38
Figuur 2.24	Aandeel van de scheidingen van tafel en bed ingediend bij de rechtbanken van eerste aanleg, 1950-1990	38
Figuur 2.25	Samenvatting van de echtscheidingspercentages voor 11 Europese landen in 1982, 1985 en 1987	39
Figuur 2.26	Nuptialiteit per leeftijd, volgens huwelijkse staat vooraafgaand aan de verbintenis, mannen en vrouwen, 1970, 1981 en 1991 (verhoudingen binnen elke categorie)	42
Figuur 2.27	Combinatie van de verhoudingen van hertrouwers per leeftijd, sekse en huwelijkse staat: 1961, 1970, 1981 en 1991	43
Figuur 2.28	Verschillen tussen de waargenomen en verwachte huwelijken van vrouwen in 1981 per arrondissement(in %)	45
Figuur 2.29	Verschillen tussen de waargenomen en verwachte huwelijken van vrouwen in 1991 per arrondissement (in %)	45
Figuur 2.30	Vergelijkend percentage van het aantal echtscheidingen (per 100 gehuwde vrouwen), 1981, per arrondissement	46
Figuur 2.31	Vergelijkend percentage van het aantal echtscheidingen (voor honderd gehuwde vrouwen), 1991, per arrondissement	47
Figuur 4.1	Verdeling van de leeftjidsverschillen tussen echtgenoten (1991, mannelijke referentiegeneraties)	74

Figuur 4.2	Verdeling van de leeftijdsverschillen tussen echtgenoten (1991, vrouwelijke referentiegeneraties)	75
Figuur 4.3	Aandeel van de paren waarvan beide echtgenoten in hetzelfde arrondissement zijn geboren (volkstelling van 1991, Belgische paren, mannelijke generaties van 1924 t/m 1953)	86
Figuur 4.4	Ontwikkeling van het homogamie- en heterogamiepercentage qua opleiding per generatie (1991)(%)(Belgische paren, mannen van de generaties 1924 t/m 1953)	100
Figuur 4.5	Ontwikkeling van het homogamie- en heterogamiepercentage qua opleiding per generatie (1991) (%)(Belgische paren, vrouwen van de generaties 1934 t/m 1958)	100

Lijst van de bijlagen

Tabel A.1.1	Structuur per huwelijkse staat volgens generatie en sekse (%), 1991	138
Tabel 1.1.2.A.	Structuur volgens huwelijkse staat en geboortejaar: mannen, Vlaanderen	140
Tabel A.1.2.B	Structuur volgens huwelijkse staat en geboortejaar: vrouwen, Vlaanderen	142
Tabel A.1.2.C	Structuur volgens huwelijkse staat en geboortejaar: mannen, Brussel	144
Tabel A.1.2.D	Structuur volgens huwelijkse staat en geboortejaar: vrouwen, Brussel	146
Tabel A.1.2.E	Structuur volgens huwelijkse staat en geboortejaar: mannen, Wallonië	148
Tabel A.1.2.F	Structuur volgens huwelijkse staat en geboortejaar: vrouwen, Wallonië	150
Tabel A.1.3	Structuur per huwelijkse staat volgens generatie en sekse (%), 1981	152
Tabel A.2.1	Verminderde huwelijken per generatie: mannen	154
Tabel A.2.2	Verminderde huwelijken per generatie: vrouwen	156
Tabel A.2.3	Echtscheidingen per huwelijkspromotie	158

Bijlagen

Tabel A.1.1. Structuur per huwelijks staat volgens generatie en geslacht (%), 1991

Generatie	Mannen				Vrouwen			
	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwnaar	Gescheiden	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwe	Gescheiden
1917	6.63	75.05	15.69	2.53	8.20	41.21	47.74	2.74
1918	6.96	77.58	12.89	2.43	6.45	45.36	45.81	2.38
1919	6.31	78.43	12.09	3.14	7.50	47.00	42.36	3.06
1920	5.21	80.24	11.66	2.81	7.14	49.83	39.81	3.21
1921	5.91	80.48	10.71	2.74	6.66	53.72	36.24	3.37
1922	7.08	80.56	9.20	3.07	7.55	55.72	33.09	3.59
1923	6.45	81.85	8.64	2.93	6.54	57.94	31.33	4.13
1924	6.37	82.86	7.41	3.32	7.35	59.99	29.05	3.53
1925	6.27	82.66	7.41	3.54	6.55	63.67	26.08	3.60
1926	6.66	82.70	6.80	3.75	6.30	64.94	24.47	4.18
1927	7.08	83.11	5.58	4.19	5.99	67.43	22.36	4.10
1928	7.00	83.72	5.55	3.63	6.43	69.84	19.59	4.05
1929	7.02	83.42	5.10	4.34	6.12	71.48	17.19	5.13
1930	7.24	83.06	4.62	4.98	5.24	74.20	16.25	4.16
1931	6.93	83.91	4.13	4.94	5.06	76.28	14.15	4.48
1932	7.11	84.18	3.7	4.89	5.07	76.39	13.25	5.13
1933	7.56	84.10	2.99	5.26	5.12	77.65	11.80	5.29
1934	7.83	83.84	2.84	5.40	5.41	78.34	10.86	5.27
1935	6.89	83.93	2.48	6.59	5.01	80.00	9.20	5.71
1936	7.41	83.31	2.60	6.57	5.06	80.35	8.40	6.06
1937	7.48	83.18	2.36	6.96	5.05	80.93	7.54	6.40
1938	7.54	83.10	1.92	7.33	4.67	81.36	6.81	7.07
1939	7.53	83.71	1.56	7.12	4.75	82.05	6.05	7.03
1940	7.56	83.64	1.46	7.27	4.88	81.09	5.40	8.53
1941	8.01	82.23	1.70	8.03	4.42	82.47	5.16	7.85
1942	7.61	83.38	1.08	7.90	5.59	81.90	4.52	7.88
1943	8.15	82.9	1.15	7.80	4.55	82.29	3.78	9.38
1944	7.78	82.22	0.86	9.08	5.42	81.41	3.72	9.41
1945	8.34	82.14	0.87	8.6	4.37	82.84	3.36	9.41
1946	8.46	81.92	0.82	8.73	5.29	82.51	2.9	9.28
1947	9.20	80.98	0.66	9.08	5.54	81.77	2.51	10.13
1948	9.73	80.6	0.59	8.99	5.91	81.56	2.19	10.31
1949	9.89	79.58	0.76	9.75	6.91	81.61	1.94	9.48
1950	11.01	79.74	0.41	8.78	7.16	81.5	2.01	9.32
1951	11.13	79.4	0.41	9.03	7.17	81.79	1.47	9.51
1952	12.08	78.94	0.32	8.62	7.17	81.44	1.78	9.55
1953	12.68	78.75	0.34	8.21	7.76	81.73	1.49	8.98
1954	14.26	77.42	0.30	8.00	9.67	80.64	1.14	8.54
1955	15.31	77.67	0.34	6.66	10.40	80.19	0.90	8.52
1956	17.74	75.59	0.26	6.40	10.67	80.38	0.88	7.97
1957	20.51	74.31	0.11	5.07	11.98	79.86	0.89	7.23
1958	22.66	72.11	0.19	5.01	12.99	80.03	0.69	6.29

(Vervolg op de volgende bladzijde)

Tabel A. 1.1. : Structuur per huwelijkse staat volgens generatie en geslacht (%), 1991 (einde)

Generatie	Mannen				Vrouwen			
	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwnaar	Gescheiden	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwe	Gescheiden
1959	25.11	70.67	0.11	4.12	15.11	77.95	0.56	6.38
1960	27.62	68.95	0.09	3.35	18.35	75.7	0.62	5.34
1961	31.62	65.41	0.05	2.92	20.44	75.02	0.45	4.10
1962	37.84	59.78	0.04	2.34	22.75	73.44	0.39	3.41
1963	42.87	55.59	0.05	1.49	26.44	70.41	0.31	2.83
1964	50.41	48.84	0.01	0.74	31.63	65.88	0.33	2.16
1965	59.60	39.91	0	0.49	37.36	60.76	0.10	1.78
1966	69.28	30.41	0.01	0.29	46.23	52.66	0.12	0.99
1967	78.57	21.37	0	0.07	56.62	42.92	0.07	0.39
1968	87.57	12.38	0	0.04	66.62	33.09	0.06	0.23
1969	94.41	5.56	0	0.03	78.04	21.86	0.03	0.07
1970	97.40	2.60	0	0	87.97	11.92	0.03	0.09
1971	98.69	1.30	0	0.01	93.16	6.83	0	0.01
1972	99.68	0.32	0	0	96.99	2.98	0	0.03
1973	99.96	0.04	0	0	98.65	1.35	0	0

Tabel A.1.2. Structuur volgens huwelijks staat en geboortejaar
A - Mannen-Vlaanderen

Generatie	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwnaar	Gescheiden	Totaal
1917	73 6.55	873 78.37	150 13.46	18 1.62	1114
1918	71 6.51	871 79.84	125 11.46	24 2.20	1091
1919	90 5.03	1431 80.03	228 12.75	39 2.18	1788
1920	130 5.50	1899 80.30	282 11.92	54 2.28	2365
1921	148 5.98	2007 81.16	266 10.76	52 2.10	2473
1922	163 6.59	2015 81.41	247 9.98	50 2.02	2475
1923	184 6.71	2281 83.22	222 8.10	54 1.97	2741
1924	181 6.64	2292 84.11	180 6.61	72 2.64	2725
1925	209 7.22	2408 83.24	192 6.64	84 2.90	2893
1926	200 6.87	2439 83.81	191 6.56	80 2.75	2910
1927	214 7.39	2422 83.63	169 5.84	91 3.14	2896
1928	186 6.35	2515 85.89	130 4.44	97 3.31	2928
1929	228 7.23	2680 85.03	141 4.47	103 3.27	3152
1930	251 7.53	2805 84.13	150 4.50	128 3.84	3334
1931	250 7.39	2853 84.36	141 4.17	138 4.08	3382
1932	238 6.87	2972 85.82	113 3.26	140 4.04	3463
1933	213 6.52	2802 85.79	93 2.85	158 4.84	3266
1934	228 6.80	2910 86.84	94 2.81	119 3.55	3351
1935	233 6.95	2853 85.09	90 2.68	177 5.28	3353
1936	239 7.28	2809 85.54	69 2.10	167 5.09	3284
1937	227 6.56	2928 84.65	81 2.34	223 6.45	3459
1938	266 7.69	2944 85.09	56 1.62	194 5.61	3460
1939	236 6.99	2902 85.99	49 1.45	188 5.57	3375
1940	228 7.28	2670 85.19	54 1.72	182 5.81	3134
1941	197 6.80	2486 85.84	33 1.14	180 6.22	2896
1942	230 7.20	2720 85.16	34 1.06	210 6.57	3194
1943	271 7.47	3092 85.25	47 1.30	217 5.98	3627
1944	265 6.97	3227 84.90	26 0.68	283 7.45	3801

1945	285	3226	33	279	3823
	7.45	84.38	0.86	7.30	
1946	329	3461	47	334	4171
	7.89	82.98	1.13	8.01	
1947	372	3371	28	303	4074
	9.13	82.74	0.69	7.44	
1948	356	3475	23	336	4190
	8.50	82.94	0.55	8.02	
1949	375	3403	20	325	4123
	9.10	82.54	0.49	7.88	
1950	385	3368	22	326	4101
	9.39	82.13	0.54	7.95	
1951	425	3377	24	312	4138
	10.27	81.61	0.58	7.54	
1952	456	3503	14	326	4299
	10.61	81.48	0.33	7.58	
1953	482	3561	16	329	4388
	10.98	81.15	0.36	7.50	
1954	558	3520	11	344	4433
	12.59	79.40	0.25	7.76	
1955	648	3577	18	284	4527
	14.31	79.01	0.40	6.27	
1956	705	3559	11	261	4536
	15.54	78.46	0.24	5.75	
1957	825	3573	7	239	4644
	17.76	76.94	0.15	5.15	
1958	950	3596	6	243	4795
	19.81	74.99	0.13	5.07	
1959	1013	3661	3	174	4851
	20.88	75.47	0.06	3.59	
1960	1146	3545	3	147	4841
	23.67	73.23	0.06	3.04	
1961	1373	3365	3	125	4866
	28.22	69.15	0.06	2.57	
1962	1705	3132	4	106	4947
	34.47	63.31	0.08	2.14	
1963	1861	2867	5	91	4824
	38.58	59.43	0.10	1.89	
1964	2281	2592	3	50	4926
	46.31	52.62	0.06	1.02	
1965	2642	2073	0	30	4745
	55.68	43.69	0.00	0.63	
1966	3094	1494	0	20	4608
	67.14	32.42	0.00	0.43	
1967	3438	973	0	3	4414
	77.89	22.04	0.00	0.07	
1968	3815	547	0	4	4366
	87.38	12.53	0.00	0.09	
1969	3997	244	0	2	4243
	94.20	5.75	0.00	0.05	
1970	4080	93	0	0	4173
	97.77	2.23	0.00	0.00	
1971	4143	39	0	1	4183
	99.04	0.93	0.00	0.02	
1972	3986	14	0	0	4000
	99.65	0.35	0.00	0.00	
1973	3710	3	0	0	3713
	99.92	0.08	0.00	0.00	
Totaal	55084	142318	3954	8516	209872

De aantallen zijn die van het staal van 10% van de gezinnen.

Tabel A.1.2. Structuur volgens huwelijkse staat en geboortejaar
B – Vrouwen-Vlaanderen

Generatie	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwe	Gescheiden	Totaal
1917	140 9.26	662 43.78	677 44.78	33 2.18	1512
1918	138 8.68	740 46.54	681 42.83	31 1.95	1590
1919	185 7.98	1148 49.55	935 40.35	49 2.11	2317
1920	235 7.93	1549 52.30	1130 38.15	48 1.62	2962
1921	245 8.20	1706 57.08	955 31.95	83 2.78	2989
1922	232 8.03	1667 57.70	918 31.78	72 2.49	2889
1923	221 6.90	1954 60.99	955 29.81	74 2.31	3204
1924	244 7.69	1992 62.82	849 26.77	86 2.71	3171
1925	225 7.20	2066 66.15	749 23.98	83 2.66	3123
1926	210 6.60	2185 68.62	686 21.55	103 3.23	3184
1927	211 6.64	2213 69.66	660 20.77	93 2.93	3177
1928	225 6.61	2481 72.88	610 17.92	88 2.59	3404
1929	203 6.10	2464 74.04	555 16.68	106 3.19	3328
1930	198 5.54	2715 75.97	532 14.89	129 3.61	3574
1931	200 5.70	2738 77.98	457 13.02	116 3.30	3511
1932	207 5.69	2908 79.89	402 11.04	123 3.38	3640
1933	184 5.23	2836 80.59	344 9.78	155 4.40	3519
1934	181 5.30	2786 81.61	297 8.70	150 4.39	3414
1935	173 5.25	2720 82.60	238 7.23	162 4.92	3293
1936	161 4.81	2781 83.04	260 7.76	147 4.39	3349
1937	148 4.35	2852 83.78	242 7.11	162 4.76	3404
1938	145 4.03	3041 84.59	238 6.62	171 4.76	3595
1939	162 4.70	2894 83.98	197 5.72	193 5.60	3446
1940	143 4.62	2623 84.67	170 5.49	162 5.23	3098
1941	108 4.04	2241 83.74	133 4.97	194 7.25	2676
1942	125 4.07	2598 84.60	125 4.07	223 7.26	3071
1943	105 3.11	2929 86.68	114 3.37	231 6.84	3379
1944	139 3.76	3165 85.54	102 2.76	294 7.95	3700

1945	142	3111	98	292	3643
	3.90	85.40	2.69	8.02	
1946	150	3447	102	301	4000
	3.75	86.18	2.55	7.53	
1947	151	3365	82	328	3926
	3.85	85.71	2.09	8.35	
1948	169	3425	68	306	3968
	4.26	86.32	1.71	7.71	
1949	178	3299	52	313	3842
	4.63	85.87	1.35	8.15	
1950	217	3244	64	320	3845
	5.64	84.37	1.66	8.32	
1951	222	3365	52	315	3954
	5.61	85.10	1.32	7.97	
1952	251	3411	46	312	4020
	6.24	84.85	1.14	7.76	
1953	271	3482	46	323	4122
	6.57	84.47	1.12	7.84	
1954	346	3613	45	325	4329
	7.99	83.46	1.04	7.51	
1955	337	3699	43	338	4417
	7.63	83.74	0.97	7.65	
1956	385	3606	36	305	4332
	8.89	83.24	0.83	7.04	
1957	453	3636	43	319	4451
	10.18	81.69	0.97	7.17	
1958	485	3663	35	249	4432
	10.94	82.65	0.79	5.62	
1959	591	3751	24	244	4610
	12.82	81.37	0.52	5.29	
1960	605	3671	26	198	4500
	13.44	81.58	0.58	4.40	
1961	741	3708	10	166	4625
	16.02	80.17	0.22	3.59	
1962	944	3539	19	181	4683
	20.16	75.57	0.41	3.87	
1963	1061	3508	11	124	4704
	22.56	74.57	0.23	2.64	
1964	1296	3366	9	104	4775
	27.14	70.49	0.19	2.18	
1965	1525	3016	6	64	4611
	33.07	65.41	0.13	1.39	
1966	1762	2433	5	42	4242
	41.54	57.36	0.12	0.99	
1967	2199	1968	1	21	4189
	52.49	46.98	0.02	0.50	
1968	2688	1388	0	11	4087
	65.77	33.96	0.00	0.27	
1969	3142	838	4	2	3986
	78.83	21.02	0.10	0.05	
1970	3633	479	1	3	4116
	88.27	11.64	0.02	0.07	
1971	3669	256	0	1	3926
	93.45	6.52	0.00	0.03	
1972	3626	109	0	0	3735
	97.08	2.92	0.00	0.00	
1973	3461	42	0	0	3503
	98.80	1.20	0.00	0.00	
Totaal	39793	145092	15139	9068	209092

De aantallen zijn die van het staal van 10% van de gezinnen.

Tabel A.1.2. Structuur volgens huwelijks staat en geboortejaar
C - Mannen-Brussel

Generatie	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwnaar	Gescheiden	Totaal
1917	12	162	27	12	213
	5.63	76.06	12.68	5.63	
1918	13	166	29	15	223
	5.83	74.44	13.00	6.73	
1919	17	238	30	15	300
	5.67	79.33	10.00	5.00	
1920	30	329	46	19	424
	7.08	77.59	10.85	4.48	
1921	40	376	41	27	484
	8.26	77.69	8.47	5.58	
1922	29	358	41	23	451
	6.43	79.38	9.09	5.10	
1923	31	334	25	34	424
	7.31	78.77	5.90	8.02	
1924	31	347	28	34	440
	7.05	78.86	6.36	7.73	
1925	38	360	24	31	453
	8.39	79.47	5.30	6.84	
1926	40	354	32	30	456
	8.77	77.63	7.02	6.58	
1927	35	405	21	35	496
	7.06	81.65	4.23	7.06	
1928	29	372	14	30	445
	6.52	83.60	3.15	6.74	
1929	40	366	21	49	476
	8.40	76.89	4.41	10.29	
1930	47	405	28	45	525
	8.95	77.14	5.33	8.57	
1931	38	388	21	38	485
	7.84	80.00	4.33	7.84	
1932	45	410	24	52	531
	8.47	77.21	4.52	9.79	
1933	36	378	13	60	487
	7.39	77.62	2.67	12.32	
1934	47	349	10	41	447
	10.51	78.08	2.24	9.17	
1935	41	396	12	44	493
	8.32	80.32	2.43	8.92	
1936	38	354	6	39	437
	8.70	81.01	1.37	8.92	
1937	51	368	13	60	492
	10.37	74.80	2.64	12.20	
1938	54	363	9	59	485
	11.13	74.85	1.86	12.16	
1939	51	323	14	68	456
	11.18	70.83	3.07	14.91	
1940	44	387	7	58	496
	8.87	78.02	1.41	11.69	
1941	41	334	4	67	446
	9.19	74.89	0.90	15.02	
1942	53	362	7	62	484
	10.95	74.79	1.45	12.81	
1943	71	386	9	62	528
	13.45	73.11	1.70	11.74	
1944	63	400	9	76	548
	11.50	72.99	1.64	13.87	

1945	67	383	2	76	528
	12.69	72.54	0.38	14.39	
1946	87	467	1	94	649
	13.41	71.96	0.15	14.48	
1947	98	417	0	77	592
	16.55	70.44	0.00	13.01	
1948	95	414	6	83	598
	15.89	69.23	1.00	13.88	
1949	119	403	2	60	584
	20.38	69.01	0.34	10.27	
1950	132	470	1	70	673
	19.61	69.84	0.15	10.40	
1951	128	433	0	78	639
	20.03	67.76	0.00	12.21	
1952	153	445	4	72	674
	22.70	66.02	0.59	10.68	
1953	164	451	1	65	681
	24.08	66.23	0.15	9.54	
1954	201	480	1	62	744
	27.02	64.52	0.13	8.33	
1955	196	459	3	66	724
	27.07	63.40	0.41	9.12	
1956	227	472	0	43	742
	30.59	63.61	0.00	5.80	
1957	244	433	3	42	722
	33.80	59.97	0.42	5.82	
1958	291	415	1	41	748
	38.90	55.48	0.13	5.48	
1959	319	362	1	35	717
	44.49	50.49	0.14	4.88	
1960	374	424	2	29	829
	45.11	51.15	0.24	3.50	
1961	417	385	0	16	818
	50.98	47.07	0.00	1.96	
1962	470	332	0	13	815
	57.67	40.74	0.00	1.60	
1963	514	320	1	6	841
	61.12	38.05	0.12	0.71	
1964	576	281	0	8	865
	66.59	32.49	0.00	0.92	
1965	585	229	0	1	815
	71.78	28.10	0.00	0.12	
1966	576	151	0	3	730
	78.90	20.68	0.00	0.41	
1967	596	107	0	1	704
	84.66	15.20	0.00	0.14	
1968	584	63	0	0	647
	90.26	9.74	0.00	0.00	
1969	601	40	0	0	641
	93.76	6.24	0.00	0.00	
1970	602	24	0	0	626
	96.17	3.83	0.00	0.00	
1971	643	16	0	0	659
	97.57	2.43	0.00	0.00	
1972	574	5	0	0	579
	99.14	0.86	0.00	0.00	
1973	532	2	0	0	534
	99.63	0.37	0.00	0.00	
Totaal	11270	18653	594	2226	32743

De aantallen zijn die van het staal van 10% van de gezinnen.

Tabel A.1.2. Structuur volgens huwelijks staat en geboortejaar
D - Vrouwen-Brussel

Generatie	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwe	Gescheiden	Totaal
1917	23 6.52	132 37.39	173 49.01	25 7.08	353
1918	26 8.07	129 40.06	143 44.41	24 7.45	322
1919	60 13.22	182 40.09	185 40.75	27 5.95	454
1920	68 9.65	291 41.28	287 40.71	59 8.37	705
1921	48 8.01	270 45.08	226 37.73	55 9.18	599
1922	69 10.94	303 48.02	207 32.81	52 8.24	631
1923	61 10.03	320 52.63	176 28.95	51 8.39	608
1924	56 9.32	333 55.41	157 26.12	55 9.15	601
1925	52 9.34	321 57.63	130 23.34	54 9.69	557
1926	48 7.91	344 56.67	143 23.56	72 11.86	607
1927	46 8.04	351 61.36	117 20.45	58 10.14	572
1928	49 8.96	345 63.07	109 19.93	44 8.04	547
1929	50 8.56	369 63.18	112 19.18	53 9.08	584
1930	50 8.71	362 63.07	96 16.72	66 11.50	574
1931	49 8.96	370 67.64	77 14.08	51 9.32	547
1932	46 8.10	378 66.55	77 13.56	67 11.80	568
1933	56 10.57	343 64.72	64 12.08	67 12.64	530
1934	43 8.69	332 67.07	54 10.91	66 13.33	495
1935	49 9.12	375 69.83	55 10.24	58 10.80	537
1936	44 8.51	336 64.99	55 10.64	82 15.86	517
1937	48 9.45	337 66.34	49 9.65	74 14.57	508
1938	42 8.57	355 72.45	27 5.51	66 13.47	490
1939	51 10.18	343 68.46	28 5.59	79 15.77	501
1940	47 9.29	357 70.55	27 5.34	75 14.82	506
1941	43 9.58	313 69.71	28 6.24	65 14.48	449
1942	66 13.02	346 68.24	25 4.93	70 13.81	507
1943	60 10.83	384 69.31	22 3.97	88 15.88	554
1944	76 12.40	406 66.23	25 4.08	106 17.29	613

1945	70	381	14	84	549
	12.75	69.40	2.55	15.30	
1946	96	428	20	111	655
	14.66	65.34	3.05	16.95	
1947	96	427	9	119	651
	14.75	65.59	1.38	18.28	
1948	86	429	19	84	618
	13.92	69.42	3.07	13.59	
1949	110	417	11	98	636
	17.30	65.57	1.73	15.41	
1950	115	431	9	108	663
	17.35	65.01	1.36	16.29	
1951	110	395	11	91	607
	18.12	65.07	1.81	14.99	
1952	122	468	16	98	704
	17.33	66.48	2.27	13.92	
1953	126	473	6	88	693
	18.18	68.25	0.87	12.70	
1954	128	437	7	68	640
	20.00	68.28	1.09	10.63	
1955	186	458	8	78	730
	25.48	62.74	1.10	10.68	
1956	174	474	9	53	710
	24.51	66.76	1.27	7.46	
1957	198	440	5	51	694
	28.53	63.40	0.72	7.35	
1958	239	504	2	57	802
	29.80	62.84	0.25	7.11	
1959	257	483	7	49	796
	32.29	60.68	0.88	6.16	
1960	285	500	4	38	827
	34.46	60.46	0.48	4.59	
1961	320	464	6	28	818
	39.12	56.72	0.73	3.42	
1962	364	443	3	20	830
	43.86	53.37	0.36	2.41	
1963	409	425	2	20	856
	47.78	49.65	0.23	2.34	
1964	462	385	3	13	863
	53.53	44.61	0.35	1.51	
1965	490	367	0	14	871
	56.26	42.14	0.00	1.61	
1966	525	282	1	5	813
	64.58	34.69	0.12	0.62	
1967	484	218	0	6	708
	68.36	30.79	0.00	0.85	
1968	522	166	1	0	689
	75.76	24.09	0.15	0.00	
1969	496	122	1	2	621
	79.87	19.65	0.16	0.32	
1970	586	112	0	1	699
	83.83	16.02	0.00	0.14	
1971	516	69	0	0	585
	88.21	11.79	0.00	0.00	
1972	518	37	0	1	556
	93.17	6.65	0.00	0.18	
1973	461	26	0	0	487
	94.66	5.34	0.00	0.00	
Totaal	9977	19288	3048	3094	35407

De aantallen zijn die van het staal van 10% van de gezinnen.

Tabel A.1.2. Structuur volgens huwelijks staat en geboortejaar
E - Mannen-Wallonië

Generatie	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwnaar	Gescheiden	Totaal
1917	39 6.25	481 77.08	78 12.50	26 4.17	624
1918	33 4.72	536 76.68	112 16.02	18 2.58	699
1919	57 5.85	753 77.23	133 13.64	32 3.28	975
1920	90 6.24	1149 79.68	158 10.96	45 3.12	1442
1921	90 6.06	1163 78.37	175 11.79	56 3.77	1484
1922	101 6.43	1276 81.27	131 8.34	62 3.95	1570
1923	108 7.01	1258 81.69	121 7.86	53 3.44	1540
1924	106 6.24	1400 82.45	131 7.71	61 3.59	1698
1925	114 6.80	1361 81.16	137 8.17	65 3.88	1677
1926	126 7.32	1396 81.12	135 7.84	64 3.72	1721
1927	110 6.24	1443 81.80	124 7.03	87 4.93	1764
1928	117 6.69	1430 81.76	106 6.06	96 5.49	1749
1929	115 6.37	1515 83.89	98 5.43	78 4.32	1806
1930	147 7.62	1595 82.64	96 4.97	92 4.77	1930
1931	113 6.08	1577 84.78	72 3.87	98 5.27	1860
1932	131 7.23	1485 82.00	79 4.36	116 6.41	1811
1933	101 5.98	1383 81.83	69 4.08	137 8.11	1690
1934	112 6.49	1425 82.51	53 3.07	137 7.93	1727
1935	117 7.32	1331 83.29	39 2.44	111 6.95	1598
1936	120 7.42	1351 83.55	46 2.84	100 6.18	1617
1937	114 6.94	1360 82.78	42 2.56	127 7.73	1643
1938	107 6.53	1377 84.01	37 2.26	118 7.20	1639
1939	124 7.15	1413 81.44	32 1.84	166 9.57	1735
1940	117 7.43	1275 81.00	24 1.52	158 10.04	1574
1941	118 8.24	1160 81.01	25 1.75	129 9.01	1432
1942	115 7.65	1219 81.05	17 1.13	153 10.17	1504
1943	125 7.30	1398 81.66	25 1.46	164 9.58	1712
1944	141 7.69	1479 80.69	18 0.98	195 10.64	1833
1945	142	1447	20	222	1831

	7.76	79.03	1.09	12.12	
1946	177	2024	20	237	2458
	7.20	82.34	0.81	9.64	
1947	206	2068	20	264	2558
	8.05	80.84	0.78	10.32	
1948	225	1994	18	244	2481
	9.07	80.37	0.73	9.83	
1949	226	1901	16	210	2353
	9.60	80.79	0.68	8.92	
1950	288	1933	12	268	2501
	11.52	77.29	0.48	10.72	
1951	262	1830	10	252	2354
	11.13	77.74	0.42	10.71	
1952	299	1931	15	236	2481
	12.05	77.83	0.60	9.51	
1953	321	1913	6	229	2469
	13.00	77.48	0.24	9.28	
1954	333	1900	4	214	2451
	13.59	77.52	0.16	8.73	
1955	434	1829	9	219	2491
	17.42	73.42	0.36	8.79	
1956	423	1838	5	176	2442
	17.32	75.27	0.20	7.21	
1957	501	1930	8	117	2556
	19.60	75.51	0.31	4.58	
1958	567	1744	6	124	2441
	23.23	71.45	0.25	5.08	
1959	687	1766	4	120	2577
	26.66	68.53	0.16	4.66	
1960	742	1592	4	92	2430
	30.53	65.51	0.16	3.79	
1961	822	1568	2	87	2479
	33.16	63.25	0.08	3.51	
1962	987	1454	1	54	2496
	39.54	58.25	0.04	2.16	
1963	1166	1378	2	34	2580
	45.19	53.41	0.08	1.32	
1964	1281	1216	1	23	2521
	50.81	48.23	0.04	0.91	
1965	1603	964	1	16	2584
	62.04	37.31	0.04	0.62	
1966	1702	698	0	7	2407
	70.71	29.00	0.00	0.29	
1967	1930	497	0	1	2428
	79.49	20.47	0.00	0.04	
1968	2028	281	0	0	2309
	87.83	12.17	0.00	0.00	
1969	2271	141	0	0	2412
	94.15	5.85	0.00	0.00	
1970	2323	68	0	0	2391
	97.16	2.84	0.00	0.00	
1971	2370	32	0	0	2402
	98.67	1.33	0.00	0.00	
1972	2424	7	0	0	2431
	99.71	0.29	0.00	0.00	
1973	2367	0	0	0	2367
	100.00	0.00	0.00	0.00	
Totaal	32115	73933	2497	6190	114735

De aantallen zijn die van het staal van 10% van de gezinnen.

Tabel A.1.2. Structuur volgens huwelijks staat en geboortejaar
F - Vrouwen-Wallonië

Generatie	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwe	Gescheiden	Totaal
1917	42	334	496	25	897
	4.68	37.24	55.30	2.79	
1918	58	384	497	29	968
	5.99	39.67	51.34	3.00	
1919	79	628	614	46	1367
	5.78	45.94	44.92	3.37	
1920	111	899	834	68	1912
	5.81	47.02	43.62	3.56	
1921	103	1079	803	79	2064
	4.99	52.28	38.91	3.83	
1922	106	1083	743	76	2008
	5.28	53.93	37.00	3.78	
1923	111	1082	671	75	1939
	5.72	55.80	34.61	3.87	
1924	101	1187	673	79	2040
	4.95	58.19	32.99	3.87	
1925	82	1209	639	102	2032
	4.04	59.50	31.45	5.02	
1926	102	1248	570	74	1994
	5.12	62.59	28.59	3.71	
1927	92	1228	489	91	1900
	4.84	64.63	25.74	4.79	
1928	95	1393	483	79	2050
	4.63	67.95	23.56	3.85	
1929	93	1322	411	97	1923
	4.84	68.75	21.37	5.04	
1930	78	1501	388	119	2086
	3.74	71.96	18.60	5.70	
1931	72	1526	364	120	2082
	3.46	73.29	17.48	5.76	
1932	88	1460	297	114	1959
	4.49	74.53	15.16	5.82	
1933	63	1339	266	126	1794
	3.51	74.64	14.83	7.02	
1934	64	1418	214	115	1811
	3.53	78.30	11.82	6.35	
1935	73	1292	205	121	1691
	4.32	76.40	12.12	7.16	
1936	74	1369	177	110	1730
	4.28	79.13	10.23	6.36	
1937	75	1339	158	131	1703
	4.40	78.63	9.28	7.69	
1938	65	1468	128	131	1792
	3.63	81.92	7.14	7.31	
1939	78	1401	138	146	1763
	4.42	79.47	7.83	8.28	
1940	56	1288	97	141	1582
	3.54	81.42	6.13	8.91	
1941	69	1118	92	149	1428
	4.83	78.29	6.44	10.43	
1942	64	1261	81	172	1578
	4.06	79.91	5.13	10.90	
1943	70	1339	84	183	1676
	4.18	79.89	5.01	10.92	
1944	72	1396	85	195	1748
	4.12	79.86	4.86	11.16	

1945	73	1475	79	206	1833
	3.98	80.47	4.31	11.24	
1946	113	1948	100	285	2446
	4.62	79.64	4.09	11.65	
1947	118	1942	61	313	2434
	4.85	79.79	2.51	12.86	
1948	121	1883	74	284	2362
	5.12	79.72	3.13	12.02	
1949	135	1922	63	268	2388
	5.65	80.49	2.64	11.22	
1950	142	1903	61	277	2383
	5.96	79.86	2.56	11.62	
1951	152	1892	49	238	2331
	6.52	81.17	2.10	10.21	
1952	178	1948	46	262	2434
	7.31	80.03	1.89	10.76	
1953	178	1932	46	264	2420
	7.36	79.83	1.90	10.91	
1954	212	1905	39	234	2390
	8.87	79.71	1.63	9.79	
1955	233	1981	33	232	2479
	9.40	79.91	1.33	9.36	
1956	261	1918	31	204	2414
	10.81	79.45	1.28	8.45	
1957	287	1922	28	176	2413
	11.89	79.65	1.16	7.29	
1958	339	1949	27	202	2517
	13.47	77.43	1.07	8.03	
1959	379	1920	22	161	2482
	15.27	77.36	0.89	6.49	
1960	425	1771	17	148	2361
	18.00	75.01	0.72	6.27	
1961	536	1767	19	133	2455
	21.83	71.98	0.77	5.42	
1962	616	1755	14	102	2487
	24.77	70.57	0.56	4.10	
1963	705	1692	6	93	2496
	28.25	67.79	0.24	3.73	
1964	782	1555	7	75	2419
	32.33	64.28	0.29	3.10	
1965	964	1367	6	39	2376
	40.57	57.53	0.25	1.64	
1966	1132	1214	2	27	2375
	47.66	51.12	0.08	1.14	
1967	1349	967	2	7	2325
	58.02	41.59	0.09	0.30	
1968	1537	694	1	10	2242
	68.55	30.95	0.04	0.45	
1969	1775	504	2	3	2284
	77.71	22.07	0.09	0.13	
1970	1921	303	0	3	2227
	86.26	13.61	0.00	0.13	
1971	2172	191	0	1	2364
	91.88	8.08	0.00	0.04	
1972	2231	88	0	0	2319
	96.21	3.79	0.00	0.00	
1973	2203	20	0	0	2223
	99.10	0.90	0.00	0.00	
Totaal	23505	75919	11532	7240	118196

De aantallen zijn die van het staal van 10% van de gezinnen.

Tabel A.1.3. Structuur per huwelijkse staat volgens generatie en geslacht (%), 1981

Generatie	Mannen				Vrouwen			
	Ongehuwd	Gehuwd	Wedu- naar	Ge- scheiden	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwe	Ge- scheiden
1907	7	73	19	1	9	39	50	2
1908	8	73	17	2	9	41	48	2
1909	8	75	15	2	8	44	45	3
1910	8	77	13	2	8	46	43	3
1911	8	78	12	3	9	49	40	2
1912	7	80	11	2	8	54	36	2
1913	7	81	9	2	8	55	35	3
1914	7	82	9	2	8	58	32	2
1915	7	83	7	2	8	61	29	2
1916	8	83	7	2	8	61	28	3
1917	8	84	6	2	8	64	25	3
1918	7	83	6	3	7	65	25	3
1919	7	86	5	2	7	68	23	3
1920	7	86	5	2	7	70	20	3
1921	7	86	4	2	7	73	17	3
1922	8	86	3	3	7	74	16	3
1923	8	85	4	3	8	74	15	3
1924	7	87	3	3	7	77	13	3
1925	7	87	3	3	7	78	12	4
1926	8	87	3	2	6	80	10	3
1927	9	86	2	3	6	81	10	3
1928	9	85	2	3	6	82	8	3
1929	8	87	2	4	6	84	7	3
1930	9	85	2	4	6	84	7	4
1931	9	86	2	4	6	84	6	4
1932	8	87	1	4	6	86	5	4
1933	8	86	1	4	5	85	5	4
1934	8	87	1	4	6	86	4	4
1935	8	87	1	4	5	87	4	4
1936	9	86	1	5	5	87	3	4
1937	8	87	1	4	6	87	3	4
1938	8	86	1	5	6	87	2	5
1939	9	86	1	4	5	88	2	4
1940	9	86	1	5	5	88	2	5
1941	9	86	0	5	5	88	2	5
1942	9	86	0	4	6	87	2	5
1943	10	85	0	4	5	88	2	5
1944	9	86	0	4	6	88	1	5
1945	11	85	0	4	6	88	1	5

(Vervolg op de volgende bladzijde)

Tabel A.1.3. Structuur per huwelijkse staat volgens generatie en geslacht (%), 1981 (einde)

Generatie	Mannen				Vrouwen			
	Ongehuwd	Gehuwd	Wedu- naar	Ge- scheiden	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwe	Ge- scheiden
1946	11	85	0	4	7	87	1	5
1947	12	84	0	4	7	88	1	5
1948	13	83	0	3	8	87	1	4
1949	15	82	0	3	9	87	1	4
1950	16	81	0	3	9	86	0	4
1951	18	80	0	3	10	85	1	4
1952	21	77	0	2	12	83	1	4
1953	25	74	0	2	13	83	0	3
1954	30	68	0	1	17	80	0	2
1955	36	63	0	1	21	77	0	2
1956	45	54	0	1	26	73	0	1
1957	57	43	0	0	33	66	0	1
1958	69	30	0	0	43	56	0	1
1959	83	17	0	0	56	44	0	0
1960	92	8	0	0	70	30	0	0
1961	97	3	0	0	82	18	0	0
1962	99	1	0	0	92	8	0	0
1963	100	0	0	0	97	3	0	0

Bijlage A.2.1. Verminderde huwelijken per generatie: mannen

Leeftijd	Generatie																			
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940										
18									0.0081	0.0077	0.0073	0.0091	0.0095	0.0081	0.0094	0.0097	0.0085	0.0088	0.0087	0.0093
19									0.0193	0.0182	0.0188	0.0202	0.0202	0.02	0.0214	0.0227	0.0212	0.022	0.0249	0.0268
20								0.0333	0.0376	0.0385	0.0416	0.049	0.0513	0.054	0.0553	0.0558	0.0557	0.0576	0.0588	0.0627
21								0.0852	0.0903	0.0942	0.0996	0.108	0.1133	0.1141	0.1132	0.1124	0.1126	0.1151	0.1225	0.1176
22						0.1236		0.1278	0.1234	0.1238	0.1291	0.131	0.1389	0.1413	0.1416	0.1445	0.1412	0.1429	0.1448	0.142
23					0.1347	0.1357	0.1358	0.1297	0.1323	0.1338	0.1358	0.1392	0.1426	0.1392	0.1417	0.1402	0.1438	0.1427	0.137	0.1352
24					0.1225	0.1231	0.1241	0.1241	0.122	0.1229	0.1221	0.1236	0.1199	0.1218	0.1197	0.1173	0.1178	0.1137	0.1101	0.1047
25				0.1043	0.1054	0.1038	0.1033	0.1033	0.1062	0.0994	0.0989	0.0943	0.091	0.0939	0.0902	0.0894	0.0873	0.0833	0.0777	0.0752
26			0.0828	0.0818	0.0792	0.0788	0.0804	0.0813	0.0772	0.0755	0.0698	0.0661	0.0667	0.0663	0.0612	0.061	0.0585	0.0555	0.0523	0.0479
27		0.0622	0.0634	0.0594	0.0567	0.0556	0.0586	0.0558	0.0545	0.0489	0.0472	0.0475	0.0464	0.0419	0.0408	0.0396	0.0376	0.0366	0.0336	0.0339
28	0.0446	0.0451	0.043	0.0419	0.0395	0.0413	0.0405	0.0381	0.0367	0.0355	0.0334	0.0343	0.0281	0.0288	0.0268	0.0264	0.0247	0.0235	0.0243	0.0251
29	0.0332	0.0312	0.0307	0.0295	0.0283	0.0281	0.0272	0.0247	0.0253	0.0237	0.0249	0.0209	0.0207	0.0192	0.0184	0.0172	0.0177	0.0175	0.0172	0.0187
30	0.0237	0.0227	0.022	0.0214	0.0205	0.0192	0.0182	0.0182	0.0172	0.0192	0.0162	0.016	0.0145	0.0137	0.013	0.0134	0.0132	0.0133	0.0139	0.0139
31	0.0171	0.0166	0.016	0.0156	0.0144	0.0126	0.013	0.013	0.0135	0.0116	0.0117	0.0112	0.0103	0.0096	0.0094	0.0088	0.0093	0.0098	0.0098	0.01
32	0.0132	0.0118	0.0119	0.0112	0.0102	0.0096	0.0093	0.01	0.0092	0.009	0.0082	0.0081	0.0071	0.0072	0.0069	0.0071	0.0066	0.0072	0.0079	0.0081
33	0.0098	0.0092	0.0089	0.0084	0.0075	0.008	0.0083	0.0072	0.007	0.0068	0.0072	0.0064	0.0057	0.0057	0.0051	0.0056	0.0056	0.0055	0.0065	0.0073
34	0.007	0.0073	0.007	0.007	0.0061	0.0071	0.0054	0.0057	0.0057	0.0051	0.0053	0.005	0.0042	0.0043	0.0044	0.0042	0.0045	0.0045	0.0052	0.0054
35	0.0053	0.0051	0.005	0.0053	0.0056	0.0049	0.0044	0.0044	0.0043	0.0041	0.0043	0.0032	0.0035	0.0036	0.0037	0.0037	0.004	0.0041	0.0043	0.0046
36	0.0043	0.0043	0.0046	0.0043	0.004	0.0039	0.0037	0.0033	0.0038	0.0037	0.0032	0.0033	0.0033	0.0031	0.0029	0.003	0.0028	0.0033	0.0036	0.004
37	0.0037	0.0034	0.0041	0.0035	0.0033	0.0032	0.0028	0.0028	0.0031	0.003	0.0027	0.0028	0.0025	0.0024	0.0023	0.0022	0.0022	0.0028	0.0029	0.0038
38	0.0031	0.0031	0.003	0.0026	0.0024	0.0027	0.0025	0.0026	0.0022	0.0026	0.0022	0.0023	0.002	0.0021	0.0017	0.002	0.0021	0.0021	0.0026	0.0039
39	0.0029	0.0026	0.0025	0.0023	0.0023	0.002	0.0018	0.002	0.0019	0.002	0.0024	0.0018	0.0016	0.0017	0.0017	0.0016	0.0018	0.0021	0.0029	0.0032
40	0.0022	0.0021	0.0023	0.0022	0.0017	0.0019	0.0019	0.0021	0.0018	0.0018	0.0013	0.0015	0.0014	0.0014	0.0014	0.0015	0.0016	0.0017	0.002	0.0025
41	0.0019	0.002	0.0014	0.0015	0.0015	0.0015	0.0016	0.0013	0.0012	0.0016	0.0015	0.0012	0.0012	0.0011	0.0015	0.0015	0.0017	0.002	0.0035	0.0038
42	0.0015	0.0015	0.0011	0.0016	0.0014	0.0015	0.0011	0.0013	0.0011	0.0009	0.0011	0.0011	0.0013	0.001	0.001	0.0013	0.0016	0.0018	0.0025	0.0039
43	0.0015	0.0013	0.0013	0.0014	0.0012	0.0011	0.0008	0.0011	0.0008	0.0009	0.0009	0.0008	0.0009	0.001	0.0011	0.0012	0.0012	0.0017	0.002	0.0032
44	0.0011	0.0011	0.0009	0.0011	0.0008	0.001	0.0009	0.0008	0.0007	0.0007	0.0009	0.001	0.001	0.0008	0.0011	0.0012	0.0012	0.0017	0.0025	0.0032
45	0.001	0.0009	0.0008	0.0006	0.0009	0.0006	0.0008	0.0006	0.0007	0.0007	0.0008	0.0007	0.0008	0.001	0.0011	0.0012	0.0012	0.0017	0.0025	0.0032
46	0.0008	0.0006	0.0007	0.0009	0.0006	0.0008	0.0009	0.0007	0.0005	0.0009	0.0005	0.0006	0.0009	0.001	0.0011	0.0012	0.0012	0.0017	0.0025	0.0032
47	0.0006	0.0007	0.0007	0.0007	0.0009	0.0009	0.0005	0.0005	0.0009	0.0008	0.0008	0.0007	0.0008	0.0009	0.001	0.0012	0.0012	0.0017	0.0025	0.0032
48	0.0008	0.0005	0.0006	0.0005	0.0007	0.0005	0.0006	0.0005	0.0005	0.0005	0.0007	0.0006	0.0007	0.0008	0.0009	0.001	0.0012	0.0012	0.0017	0.0025
49	0.0005	0.0005	0.0003	0.0005	0.0003	0.0006	0.0004	0.0005	0.0006	0.0006	0.0007	0.0008	0.0009	0.001	0.0011	0.0012	0.0012	0.0017	0.0025	0.0032
50	0.0007	0.0006	0.0004	0.0006	0.0006	0.0005	0.0005	0.0004	0.0005	0.0006	0.0007	0.0008	0.0009	0.001	0.0011	0.0012	0.0012	0.0017	0.0025	0.0032

Bijlage A.2.2. Verminderde huwelijken per generatie: vrouwen

Leeftijd	Generatie																								
	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952			
16								0.0039	0.0039	0.0052	0.006	0.006	0.0065	0.0067	0.0061	0.0055	0.0066	0.0067	0.0062	0.0062	0.006	0.0058			
17							0.0148	0.0153	0.0165	0.0185	0.0207	0.0212	0.0219	0.0222	0.0214	0.0209	0.0221	0.0224	0.0229	0.0215	0.0224	0.0226			
18						0.0389	0.0402	0.0425	0.0458	0.0498	0.0538	0.054	0.0517	0.0536	0.0555	0.0539	0.0562	0.0558	0.0542	0.0553	0.0553	0.0561			
19					0.0754	0.0775	0.0809	0.0829	0.0867	0.0918	0.0965	0.0931	0.0973	0.0959	0.0979	0.0992	0.0991	0.0949	0.0959	0.1018	0.1027	0.1045			
20				0.1094	0.1143	0.1186	0.1219	0.1239	0.1208	0.1288	0.1268	0.1272	0.1327	0.1361	0.1371	0.1354	0.1357	0.135	0.1393	0.1464	0.1422				
21			0.135	0.143	0.1463	0.1505	0.1498	0.1461	0.152	0.1502	0.1529	0.1528	0.1584	0.1553	0.1576	0.1558	0.154	0.1562	0.1572	0.1565	0.1581	0.1505			
22		0.1372	0.1417	0.1407	0.1409	0.1403	0.1396	0.144	0.1417	0.1393	0.1361	0.1381	0.1372	0.1357	0.1323	0.134	0.1343	0.1357	0.1365	0.1351	0.132	0.1268			
23		0.1177	0.1182	0.1166	0.1164	0.1146	0.1169	0.114	0.111	0.1078	0.1078	0.1077	0.1039	0.1009	0.102	0.1076	0.1054	0.1032	0.102	0.0982	0.0934	0.0895			
24	0.0903	0.0915	0.0918	0.0884	0.0844	0.0862	0.0867	0.0827	0.0829	0.0804	0.0777	0.0776	0.0719	0.0716	0.0717	0.0741	0.0692	0.0692	0.0658	0.064	0.0605	0.0586			
25	0.0686	0.0663	0.065	0.0627	0.0614	0.058	0.0597	0.0582	0.0576	0.0539	0.0515	0.0481	0.0481	0.0469	0.0487	0.0455	0.0451	0.043	0.0426	0.0395	0.0378	0.0367			
26	0.0474	0.046	0.043	0.0436	0.0429	0.0388	0.0377	0.0393	0.0373	0.0359	0.0319	0.0318	0.031	0.0325	0.0293	0.0285	0.0259	0.0268	0.0256	0.0243	0.0245	0.0244			
27	0.0319	0.0306	0.0302	0.0274	0.0275	0.0266	0.0265	0.0241	0.0242	0.0221	0.021	0.0209	0.0198	0.0188	0.0181	0.0175	0.0174	0.0163	0.0152	0.0163	0.0156	0.0156			
28	0.0236	0.0208	0.0198	0.0194	0.0188	0.0187	0.0168	0.0157	0.0152	0.0158	0.0146	0.0158	0.0128	0.0127	0.0124	0.012	0.0113	0.0112	0.0111	0.0108	0.0111	0.0124			
29	0.0165	0.0152	0.014	0.0131	0.0137	0.0126	0.0119	0.0112	0.0106	0.0115	0.0117	0.0105	0.0096	0.0097	0.0089	0.0092	0.0085	0.0078	0.008	0.0083	0.0087	0.0092			
30	0.0106	0.0111	0.0103	0.0106	0.01	0.009	0.0081	0.0074	0.0079	0.0097	0.0078	0.0073	0.0072	0.0066	0.0066	0.0066	0.0059	0.006	0.0057	0.007	0.0069	0.0074			
31	0.0082	0.0085	0.0082	0.0078	0.0076	0.0063	0.0059	0.006	0.0063	0.0056	0.0061	0.0051	0.0051	0.005	0.0048	0.0043	0.0042	0.0045	0.0048	0.0052	0.0052	0.0054			
32	0.0065	0.0059	0.0064	0.0058	0.0055	0.0048	0.0048	0.0051	0.0042	0.0045	0.0041	0.0042	0.0043	0.0041	0.0035	0.0035	0.0035	0.0039	0.0036	0.0042	0.0039	0.0042			
33	0.0052	0.0047	0.0045	0.0042	0.0039	0.0038	0.0046	0.0036	0.0033	0.003	0.0035	0.0034	0.0031	0.003	0.0027	0.0029	0.003	0.003	0.0028	0.0031	0.0032	0.0039			
34	0.0046	0.0034	0.0036	0.0039	0.0033	0.004	0.0032	0.0027	0.0026	0.0029	0.0025	0.0024	0.0026	0.0023	0.0022	0.0024	0.0022	0.0026	0.0025	0.0029	0.0027	0.0027			
35	0.0034	0.0031	0.0032	0.0028	0.0031	0.0026	0.0027	0.0026	0.0025	0.0024	0.0023	0.0018	0.0018	0.002	0.0019	0.0019	0.0021	0.0021	0.0022	0.0022	0.0022	0.0025			
36	0.0028	0.0024	0.0025	0.0024	0.0023	0.0019	0.0023	0.0023	0.0019	0.0021	0.002	0.0017	0.0014	0.0019	0.0015	0.0016	0.0016	0.002	0.0017	0.0018	0.0019	0.0022			
37	0.0021	0.0024	0.0024	0.0025	0.0018	0.0019	0.0016	0.0018	0.0018	0.0018	0.0017	0.0014	0.0012	0.0014	0.0014	0.0013	0.0015	0.0014	0.0014	0.0015	0.0018	0.0027			
38	0.0022	0.0021	0.0015	0.0017	0.0017	0.0014	0.0011	0.0016	0.0013	0.0014	0.0011	0.0012	0.0011	0.0011	0.0009	0.0009	0.0012	0.0011	0.0014	0.0015	0.0022	0.0021			
39	0.0017	0.0016	0.0014	0.0018	0.0013	0.0013	0.0012	0.0011	0.0009	0.0012	0.0008	0.0008	0.0008	0.0008	0.001	0.0008	0.001	0.001	0.0014	0.0015	0.0022	0.0021			
40	0.0013	0.0014	0.0011	0.0014	0.0014	0.0012	0.0009	0.0011	0.0008	0.0007	0.0009	0.0008	0.0009	0.0009	0.001	0.0007	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0016				
41	0.0012	0.0013	0.0013	0.001	0.0011	0.0012	0.0009	0.0008	0.0009	0.0009	0.0005	0.0006	0.0006	0.0006	0.0007	0.0008	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0016				
42	0.0011	0.0012	0.001	0.0009	0.0006	0.0009	0.0008	0.0007	0.0007	0.0007	0.0004	0.0005	0.0007	0.0008	0.0006	0.0006	0.0009	0.0011	0.0014	0.0015	0.0022	0.0021			
43	0.0009	0.0008	0.0008	0.0007	0.0007	0.0007	0.0006	0.0006	0.0006	0.0005	0.0006	0.0006	0.0005	0.0005	0.0006	0.0006	0.0008	0.0008	0.0011	0.0015	0.0022	0.0021			
44	0.0006	0.0008	0.0005	0.0007	0.0005	0.0007	0.0005	0.0004	0.0006	0.0005	0.0004	0.0004	0.0005	0.0006	0.0006	0.0008	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0022	0.0021			
45	0.0007	0.0008	0.0008	0.0007	0.0005	0.0006	0.0005	0.0004	0.0003	0.0005	0.0004	0.0005	0.0005	0.0006	0.0006	0.0008	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0022	0.0021			
46	0.0008	0.0005	0.0005	0.0006	0.0004	0.0005	0.0005	0.0005	0.0004	0.0004	0.0003	0.0004	0.0004	0.0004	0.0005	0.0006	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0022	0.0021			
47	0.0006	0.0005	0.0005	0.0004	0.0004	0.0005	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0005	0.0006	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0022	0.0021			
48	0.0004	0.0005	0.0007	0.0003	0.0004	0.0003	0.0004	0.0004	0.0003	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0005	0.0006	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0022	0.0021			
49	0.0005	0.0004	0.0004	0.0003	0.0003	0.0003	0.0003	0.0002	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0005	0.0006	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0022	0.0021			
50	0.0003	0.0003	0.0003	0.0002	0.0003	0.0002	0.0003	0.0003	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0004	0.0005	0.0006	0.0008	0.0008	0.0013	0.0018	0.0022	0.0021			

